

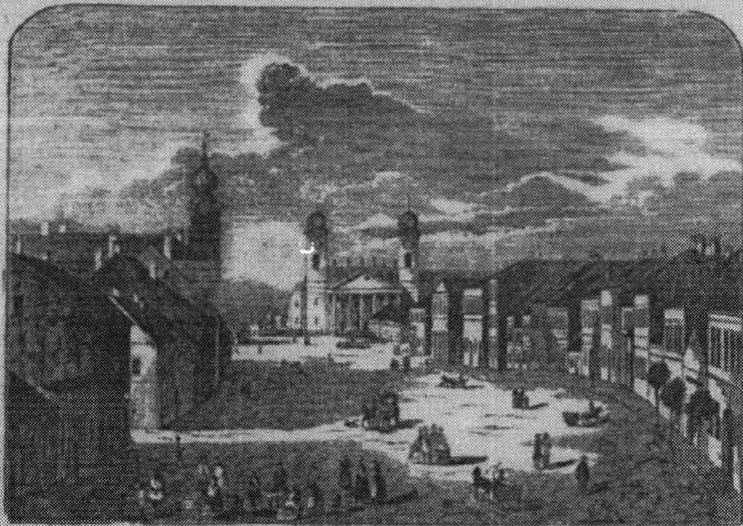

könyv
könyvtár
könyvtáros

2001
február

Bényei Miklós

Debreceni történelmi miniatűrök

DEBRECEN, 2000

KÖNYV, KÖNYVTÁR, KÖNYVTÁROS

---

10. évfolyam 2. szám

2001. február

Tartalom

Könyvtárpolitika

- Az Országos Könyvtári Kuratórium beszámolt 2000. évi munkájáról Rockenbauer Zoltánnak, a Nemzeti Kulturális Örökség miniszterének 3
- Az Országos Könyvtári Kuratórium tevékenységéről. Beszélgetés dr. Redl Károllyal, az OKK titkárával 4
- Győri Erzsébet:** Pillanatképek a falu könyvtárügyéről 9

Fórum

- Miniatűrök kapcsán/ürügyén 13
- Futala Tibor:** Egy névtár, amelynek sok olvasata lesz 31
- Emmer Gáborné:** „Esély? Egyenlőség? Iskolai könyvtárügy 2000.” 34

Műhelykérdések

- Gábor Kálmánné:** „Találkahely, szellemi itatóvályú” A Genfi Magyar Könyvtár rövid története a könyvtáralapító, Szabó Zoltán visszaemlékezése alapján 37

História

- Ódorné Gracza Tünde:** A PTE OEC Könyvtára történetének első fejezete 40

Perszonália

- Horváth Tibor:** Dr. Antalóczi Lajos (Tiszaeszlár, 1947–Eger, 2000) 49

Könyv

- Kertész Gyula:** Fontos emberek lexikona – Ki kicsoda 2000 pótkötet 51
- Futaky László:** A Kiskunfélegyházi Városi Könyvtár Emlékkönyve 53
- Pátrovics Péter:** Polono – Hungarica 56
- A József Attila Megyei Könyvtár Évkönyve 2000 58

From the contents

Report of the National Library Board for the Minister of Culture (3);
On the activities of the National Library Board. Talk with the Secretary, dr. Károly Redl (4);
Erzsébet Győri: Library work in the villages (9)

Cikkeink szerzői

Emmer Gáborné, a veszprémi Megyei Pedagógiai Intézet könyvtárvezetője; *Futaky László*, a Nyíregyházi Megyei Könyvtár ny. igazgatóhelyettese; *Gábor Kálmánné*, az OSZK osztályvezetője; *Győri Erzsébet*, a Könyvtári Intézet munkatársa; *Horváth Tibor*, az OPKM ny. főigazgatója; *Kertész Gyula*, az OSZK ny. osztályvezetője; *Ódorné Gracza Tünde*, a PTE OEC Könyvtárának munkatársa; *Pátrovics Péter*, az ELTE oktatója

Szerkesztőbizottság:

Biczák Péter (elnök)

**Borostyániné Rákóczi Mária, Kenyéri Kornélia,
Poprády Géza, dr. Tóth Elek**

Szerkesztik:

Győri Erzsébet, Sz. Nagy Lajos, Vajda Kornél

A szerkesztőség címe: Budapest, I. Budavári Palota F épület – Telefon: 224-3791
Közreadja: az Informatikai és Könyvtári Szövetség, a Magyar Könyvtárosok Egyesülete, a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma, az Országos Széchényi Könyvtár
Felelős kiadó: **Monok István**, az Országos Széchényi Könyvtár főigazgatója
Technikai szerkesztő: **Korpás István**
Nyomta az ETO-Print Nyomdaipari Kft., Budapest
Felelős vezető: **Balogh Mihály**
Terjedelem: 5,7 A/5 kiadói ív.

Lapunk megjelenését támogatta a
Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma
Nemzeti Kulturális Alapprogram

Terjeszti az Országos Széchényi Könyvtár
Előfizetési díj 1 évre 3600 forint. Egy szám ára 300 forint
HU-ISSN 1216-6804

Az Országos Könyvtári Kuratórium beszámolt 2000. évi munkájáról Rockenbauer Zoltánnak, a Nemzeti Kulturális Örökség miniszterének

Rockenbauer Zoltán dolgozószobájában fogadta 2001. január 26-án az Országos Könyvtári Kuratórium (a továbbiakban: Kuratórium) tisztségviselőit. A megbeszélésen jelen volt *Skaliczki Judit*, aki a minisztérium állandó megbízottjaként vesz részt a Kuratórium munkájában. A Kuratóriumot *Bakonyi Péter* elnök és *Redl Károly* titkár képviselte. A tisztségviselők rövid személyes bemutatkozása után került sor a korábban megküldött írásos beszámoló főbb megállapításainak ismertetésére és néhány szóbeli kiegészítés megtételére. *Bakonyi Péter* bevezetőjében elmondta, hogy a testület az Országos Könyvtári Kuratóriumról szóló kormányrendeletben meghatározottak szerint három ülést tartott. Az első ülésen a Kuratórium értékelt a Könyvtári Intézet igazgatói helyére benyújtott pályázatokat és megválasztotta a testület tagjai sorából tisztségviselőit. A második ülésen az Országos Széchényi Könyvtár (OSZK) tevékenységét és informatikai helyzetét ismertette *Monok István* főigazgató. Ezen az ülésen született döntés arról, hogy alakuljon egy független szakértőkből álló munkacsoport, amely elvégzi az OSZK informatikai rendszerének elemzését. Ugyancsak ezen az ülésen alkotta meg a Kuratórium saját ügyrendjét. A harmadik ülésen több téma tárgyalására került sor. A Könyvtári Intézet tevékenységét ismertette *Dippold Péter* igazgató. Az OSZK 2000. évi költségvetéséről és tevékenységéről *Ambrus Zoltán*, a Kuratórium tagja tartott vitaindító előadást. A testület korábbi döntésének megfelelően megalakított informatikai bizottság elnöke, *Csaba László* ismertette az OSZK informatikai helyzetéről kialakított főbb megállapításokat. A Kuratórium kérte a könyvtár főigazgatóját, hogy 2001 első negyedévében készüljön el a könyvtár stratégiai munkaterv, amely tartalmazza az informatikai stratégiájukat is. A munkaterv a kitűzött feladatok mellé rendelje hozzá a megvalósuláshoz szükséges forrásokat, illetve a költségvetési többletigényeket. *Bakonyi Péter* a beszámoló szóbeli összefoglalója után átnyújtotta *Rockenbauer Zoltánnak* „Az Országos Széchényi Könyvtár informatikai helyzetképe” című dokumentumot.

Rockenbauer Zoltán az írásban benyújtott dokumentumokhoz és a szóbeli beszámolóhoz kapcsolódva számos kérdést tett fel. Kérdései érintették az OSZK általános helyzetét; a könyvtári informatika állapotát, különös tekintettel az AMICUS integrált könyvtári rendszerre. A könyvtár honlapjával kapcsolatosan szerzett személyes tapasztalatai alapján érdeklődött a honlap tartalmának fejlesztési terveiről. Információkat kért az OSZK retrospektív katalóguskonverziójának helyzetéről, a külföldi nemzeti könyvtárak idevágó és összehasonlításra alkalmas adatairól. Az írásos beszámoló és a megbeszélésen elhangzottak alapján, *Rockenbauer Zoltán*

egyértett a következő feladatok kiemelt kezelésével. Fontos feladat az OSZK informatikai helyzetének javítása, ennek során legyenek tekintettel az informatikai bizottság jelentésében megfogalmazottakra. Különös figyelmet kell szentelni az OSZK retrospektív katalóguskonverziójának és ezzel összefüggésben az adatok internetes megjelenítésének. A felhasználók érdekében törekedni kell a külföldi adatbázisok hazai alkalmazása során a tartalomszolgáltatás adta lehetőségek összehangolására a különböző tudományos, oktatási és közgyűjteményi intézmények között. Az OSZK stratégiai munkatervének elkészülte után a minisztérium vizsgálni fogja a kitűzött célokat, és meghatározza a támogatott feladatok körét. Rockenbauer Zoltán felhívta a figyelmet az OSZK eddig elért eredményei hatékonyabb megjelenítésének fontosságára a nagyközönség körében.

Az ülés zárásaként Bakonyi Péter felkérte a Nemzeti Kulturális Örökség miniszterét a 2001. évi „Internet Fiesta” egyik védnökének. Rockenbauer Zoltán vállalta a védnökséget, és támogatásáról biztosította a szervezőket.

Az Országos Könyvtári Kuratórium tevékenységéről

Beszélgetés dr. Redl Károllyal, az OKK titkárával

Amint a 3K olvasói jól tudják, tavaly június 14-én megalakult az Országos Könyvtári Kuratórium. A 165/1999. (XI. 19.) számú kormányrendelet hozta létre, tagjait – szakmai szervezetek konszenzusos jelölései alapján – a Nemzeti Kulturális Örökség minisztere nevezte ki. Nos, a Kuratórium – bár eddig ezt inkább csak szóbeli értesülések alapján tudhatjuk – nem henyélt. Szinte megalakulásának pillanatától munkához látott, és alig több mint fél év elteltével nem kevés eredményről számolhat be a Kuratórium titkára, dr. Redl Károly, akit persze a szakma régtől jól ismer, úgy is, mint az Országgyűlési Könyvtár tájékoztatói igazgatóját, úgy is, mint a Nemzeti Kulturális Alapprogram könyvtári kuratóriumának volt tagját, olvasóink pedig úgy is, mint a 3K-t kitűnő tanulmányokkal, cikkekkkel megtisztelő szerzőt.

– Kedves Károly! Arra kérnélek, mindenekelőtt arról szólj, tulajdonképpen miért, milyen céllal, milyen megfontolások alapján jött létre a Kuratórium! A jogszabályt nyilván mindenki ismeri, Te azonban ennél többet is mondhatsz.

– Kedves Kornél! Szeretném mindenekelőtt megköszönni mindazoknak, akiknek szerepe volt abban, hogy a nevem felmerülhetett a Kuratórium lehetséges tagjai között. Nem tagadom, nagy megtiszteltetés és öröm számomra e rangos testület munkájában való részvétel. De térjünk vissza kérdésedre. Tekintettel arra, hogy a könyvtári szakirodalom még nem dolgozta fel a Kuratórium megalakulásának okait és körülményeit, a helyes választ akkor kapjuk meg, ha a Kuratórium létre-

hozásának kapcsán a jogalkotói szándékot vizsgáljuk. Olvasóink is tudják, hogy „könyvtári törvény” hívta életre az Országos Könyvtári Kuratóriumot. A Kuratórium jogállását, feladatait, működési rendjét pedig az általad idézett kormányrendelet határozta meg. A törvény két paragrafusa is tartalmaz idevágó rendelkezéseket. A 62. § szerint: „Az Országos Széchényi Könyvtár és a Könyvtári Intézet irányításában közreműködik az Országos Könyvtári Kuratórium”. A 100. § szerint: „Felhatalmazást kap a Kormány, hogy a törvény végrehajtásaként rendeletben szabályozza az Országos Könyvtári Kuratórium jogállását, összetételét, működését.” A törvény előbb idézett két paragrafusában megnyilvánuló jogalkotói szándékot kell értelmeznünk tehát. Az értelmezés során figyelemmel kell lennünk a törvényben meghatározott tartalmi és formai elemekre. A tartalmi elemek sorában vizsgálnunk kell a törvény létrehozásának célját, az OSZK és a Könyvtári Intézet feladatait, a könyvtárak finanszírozásának alapelveit és a Nemzeti Kulturális Örökség miniszterének feladat- és hatáskörét. Természetesen az idevágó jogszabályok részletes elemzése nem lehet egy ilyen beszélgetés feladata, de talán enélkül is elfogadható néhány főbb megállapítás. A tartalmi elemek szempontjából a könyvtári ellátás fenntartása és fejlesztése az állampolgárok és a társadalom egésze szempontjából szükséges. Állami fenntartása stratégiai jelentőségű. Ez a kiemelt kultúrpolitikai cél csak magas szintű társadalmi kontroll mellett valósulhat meg. A létrehozott Kuratórium a könyvtári rendszer működését erőteljesen meghatározó két intézmény irányításában működik közre. Ennek a testületnek elsősorban e két intézmény törvényben meghatározott feladatainak megvalósulását kell vizsgálnia, ebből következik a testület rendkívül széles tevékenységi köre. A formai elemek szempontjából a törvény meghatározza azt is, hogy a jogforrási hierarchiában milyen szintű jogszabály rendelkezzen az Országos Könyvtári Kuratóriumról. A törvény kormányrendeletet ír elő. A kiemelt kultúrpolitikai cél megvalósítása tehát kiemelt jogi szabályozást kapott. Abban, hogy a kormány magához vonta az Országos Könyvtári Kuratórium jogállásának, összetételének és működési rendjének szabályozását, kifejeződik a megvalósítandó cél fontossága. Röviden összefoglalva: a Kuratórium célja magas szintű társadalmi kontroll biztosítása. A testület a könyvtárügyben stratégiai fontosságú két intézmény, az OSZK és a Könyvtári Intézet törvényben meghatározott feladatainak megvalósulását kíséri figyelemmel, és közreműködik az intézmények irányításában.

– *E célok érdekében állt fel tehát a Kuratórium. Hogyan kezdtetek munkához?*

– Első lépésként Rockenbauer Zoltán kinevezte a testület tagjait. A Kuratórium első ülését 2000. június 14-ére hívták össze a minisztérium épületébe. A meghívó két napirendi pont tárgyalását irányozta elő. Első napirendi pontként azt, hogy a Kuratórium válassza meg tagjai sorából az elnököt és a titkárt, másodikként pedig, hogy értékelje a Könyvtári Intézet igazgatói helyére benyújtott pályázatokat. A minisztérium jelölése alapján a szavazás során elnöknek Bakonyi Pétert, titkárnak pedig megtisztelő módon engem választottak meg. Meg kell említenem, hogy a Könyvtári Intézet igazgatói pályázatait bíráló bizottság munkájában részt vett a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma képviselőjében Skaliczki Judit, az Országos Széchényi Könyvtár Közalkalmazotti Tanácsának képviselőjében Weber Tibor és az azóta tragikusan elhunyt Seres Tibor, a könyvtár KKDSZ alapszervezetének titkára is. A Kuratórium már első ülésén is fontos döntést hozott, hiszen

a nemrég létrehozott Könyvtári Intézet első igazgatója nyilvánvalóan nagy hatással lesz az intézmény működésének kialakítására. A testület értékelésével összhangban Dippold Péter került kinevezésre az intézmény élére.

– *Van-e valamiféle munkamegosztás köztetek? Hogyan épül fel a Kuratórium, miként működik?*

– A munkamegosztás csíráit már a kuratóriumi tagságra történő jelölés is magában hordozta, hiszen egy-egy kuratóriumi tag, ha jelképesen is, de a társadalom egy-egy szeletét képviseli. Ugyanis a jelölésre vonatkozóan a kormányrendelet az alábbiakat tartalmazza: „A Kuratórium tagjai jelölhetők a tudományos kutatás, a felsőoktatás, a gazdasági élet, a könyvtárak, a szakmai szervezetek képviselői, továbbá az OSZK könyvtárhasználói közül.” A Nemzeti Kulturális Örökség minisztere kinevezése alapján a következő kiváló szakemberek lettek az Országos Könyvtári Kuratórium tagjai: a könyvtárosok közül *Ambrus Zoltán, Zalainé Kovács Éva, Gáborjáni Szabó Botond*. A tudományos élet képviselői közül *Romsics Ignác, Bélyácz Iván, Kerényi Ferenc*. A gazdasági élet képviselői közül *Bakonyi Péter* és *Erdei Tamás*.

A Kuratórium minden tagjának más fontos feladatai és társadalmi megbízatásai is vannak. Mindebből tehát részben következik, hogy ki-ki milyen témakörben tudja a testület munkáját a leghatékonyabban segíteni. Természetesen van a munkamegosztásnak egy másik formája is, a tisztségviselők munkamegosztása. A Kuratórium elnöke irányítja a testület munkáját, előkészíti a munkatervet, összehívja és vezeti az üléseket, javaslatot tesz az ülések napirendjeire, és képviseli a Kuratóriumot. Az én feladatom szervezni a testület munkáját, elvégezni az ügyviteli és adminisztratív teendőket, vagyis gondoskodni az ülések előkészítéséről, a meghívók és az ülések anyagainak kiküldéséről, az emlékeztető elkészítéséről, a döntések írásba foglalásáról. Figyelemmel kell kísérem a Kuratórium által kitűzött határidők megtartását. A kormányrendeletben pontosan meghatározott feladatokon túl a Kuratórium kötelezettsége megvitatni a miniszter, a Kuratórium bármelyik tagja, az OSZK és az Intézet, valamint a könyvtári területen működő országos szakmai szervezetek által meg tárgyalásra javasolt témákat.

– *Eddig mit sikerült tető alá hoznotok? Mik voltak a legjelentősebb eredményeitek, kellett-e és ha igen, milyen nehézségekkel kellett szembenéznetek?*

– Kezdjük talán a nehézségekkel. Természetesen mindig nehézséget jelent, ha olyan embereknek kell együtt dolgozniuk, akik korábban nem vagy csak részben ismerték egymást. Talán elfogultság nélkül mondhatom, ez a kérdés hamar megoldódott, és az eddig elvégzett munka is igazolja, hogy hatékonyan tudunk együttműködni. A másik látszólagos nehézség a Kuratórium tagjainak rendkívül szoros időbeosztása. Ezt azonban inkább adottságnak tekinteném, hiszen ez következik a testület jellegéből. A Kuratórium a Nemzeti Kulturális Örökség minisztere mellett működő konzultatív testület. A tagok kiválasztásakor nem arra kellett törekedni, hogy a részletkérdésekkel foglalkozó, egy-egy szakmai kérdést aprólékos összefüggéseiben kimunkáló munkacsoportot hozzanak létre. Olyan tagok kiválasztására törekedtek, akik nagy szakmai tapasztalatok birtokában képesek stratégiai célok kijelölésére, és készek bonyolult szervezetek, feladatok áttekintésére, véleménye-

zésére. Ezért a Kuratórium üléseit gondosan kell előkészíteni, hogy a rendelkezésre álló szűk időkeretben a lehető leghatékonyabban végezhesse a testület a munkáját. A Kuratórium három ülésén számos kérdéssel foglalkoztunk. Eredményeink önmagukért beszélnek. A Könyvtári Intézet igazgatói pályázatainak értékelésén túl fontosnak ítéltük, hogy alapos ismeretekkel rendelkezünk mind az Országos Széchényi Könyvtár, mind a Könyvtári Intézet tekintetében. Ennek érdekében egy teljes ülést szenteltünk az OSZK tevékenysége és informatikai helyzete megismerésének. Az intézményt Monok István főigazgató mutatta be. Ugyancsak tájékoztatást hallgathattunk meg a Könyvtári Intézet terveiről Dippold Péter igazgatótól. Ambrus Zoltán előterjesztésében vitaindító előadást hallgattunk meg az OSZK 2000. évi költségvetéséről és tevékenységéről. Meghatároztuk a Kuratórium ügyrendjét. Megtekintettük Monok István főigazgató vezetésével a „Három kódex” című millenniumi kiállítást. Megfigyelőként részt vettem az Országgyűlés Kulturális Bizottságának ülésén, melynek témája a nemzeti kulturális intézmények vezetőinek beszámolója volt. A legnagyobb eredménynek azt tekintem, hogy a Kuratórium döntése nyomán sikerült független szakemberekből létrehozni egy munkabizottságot az OSZK informatikai helyzetének elemzésére. A munkabizottság több alkalommal összeült, együttesen és külön-külön is részletesen vizsgálta a helyszínen, az érintett könyvtári szakemberek bevonásával a könyvtári informatika állapotát. A bizottság a tapasztalatokat összegezve határidőre beszámolt a Kuratórium ülésén, majd írásban is benyújtotta jelentését a testületnek. A legfrissebb esemény, hogy 2001. január 26-án személyesen számoltunk be Rockenbauer Zoltánnak, a Nemzeti Kulturális Örökség miniszterének a Kuratórium tevékenységéről.

– *Említetted, hogy a napokban számoltatok be tevékenységekről a kultuszminiszternek. Mit jelenthettek neki? És hogyan értékelte a miniszter a Kuratórium munkáját?*

– A beszámoló végén megegyeztünk Rockenbauer Zoltánnal, hogy az eseményről közleményt jelentetünk meg. A közlemény szövegét a riport előtt közzölték, ezért a részleteket nem ismételném meg. Ha szabad azonban a személyes benyomásaimról számot adni, akkor fontosnak tartom megemlíteni a miniszter tájékozottságát és érdeklődését az Országos Széchényi Könyvtár, a Könyvtári Intézet és az Országos Könyvtári Kuratórium munkájával kapcsolatban. Lényegesnek tartom, hogy kikristályosodott néhány kérdéskör, amelynek kiemelt kezelését a miniszter támogatja. Jelentősnek ítélem meg azt is, hogy a Kuratórium munkamódszereit (külső szakértői bizottság létrehozása, illetve a könyvtár stratégiai munkatervének elkészítése és annak későbbi elemzése) a miniszter támogatta.

– *És hogyan tovább? Mik a Kuratórium tervei? Melyek lesznek a közeli és a távolabbi időszakban a főcsoport irányai?*

– A Kuratórium néhány kérdés tárgyalásáról utolsó ülésén már döntött. Tárgyalni kívánjuk tehát az OSZK stratégiai munkatervét, az OSZK 2001. évi munkatervét és a Könyvtári Intézet öt éves tervét. Ezek tehát a legközelebbi feladatok. Természetesen a tervek tárgyalása és véleményezése hosszútávú hatással lesz az intézmények életére. Az előbb említett feladatokon túl azonban felmerülhetnek aktuális problémák is, melyeknek tárgyalását a korábban említett indítványozók kérhetik.

– *Miben és mennyire tudtok támaszkodni a szakmára? Milyen segítséget tudnánk nyújtani nektek mi, egyszerű könyvtárosok? És milyen támogatásra tartanátok igényt például a szaksajtó részéről?*

– A beszélgetés elején kitértünk arra, hogy a Kuratórium két olyan stratégiai jelentőségű intézmény problémáival foglalkozik, amelynek igen szoros kapcsolata van a szakmával. A testület működésének egyik mércéje nyilvánvalóan az lesz, hogy a szakma mennyire elégedett az OSZK, illetve a Könyvtári Intézet működésével. Erre akkor van igazi esély, ha a szakma világosan megfogalmazza észrevételeit, és élénk párbeszéd alakul ki az intézmények között, melynek egyik szereplője lehet testületünk. Az egyszerű könyvtárosokra vonatkozó megjegyzésedhez annyit fűznék hozzá, hogy szerencsére működésünk jogi szabályai szerint senki nem lehet a Kuratórium örökös tagja. A tagok megbízatása négy évre szól, ami egyszer megújítható. Ebből automatikusan következik, hogy folyamatos lesz a Kuratórium tagjainak cseréje, hasonlóan egyébként a többi szakmai testületéhez. Rendszeresen fog bővülni tehát azoknak a köre akik bekapcsolódnak a testület munkájába, és megújítják annak tevékenységét. Általánosságban azt kérném a szaksajtótól, hogy legyen nyitott a Kuratórium tevékenységét bemutató hírek, tanulmányok befogadására, lehetőleg biztosítsa a minél szélesebb nyilvánosságot az OSZK és a Könyvtári Intézet terveinek, eredményeinek bemutatására. Ha megengeded azonban, hozzád mint a szaksajtó egyik kiváló képviselőjéhez azonnal lenne egy konkrét kérésem. Hasznosnak tartanám, ha a Kuratórium tagjaival, Skaliczki Judittal, a minisztérium állandó képviselőjével, Monok István főigazgatóval és Dippold Péter igazgatóval készítenél egy riportot, hogyan látják ők a Kuratórium tevékenységét, miben várnák az intézmények vezetői a testület támogatását. Az a riport hozzájárulhatna, hogy még árnyaltabban mutassuk be a Kuratórium munkáját.

– *Te is tudod, kedves Károly, hogy eleve abban gondolkodtunk: a Kuratórium lehető legtöbb tagjával készül beszélgetés. Persze nem könnyű ennyi és ennyire elfoglalt, a gazdasági, társadalmi, kulturális élet elitpozícióiban elfoglalt emberrel egyszerre, mondjuk egy kerek asztal mellett való beszélgetést összehozni. De, hogy jó lenne legalább némelyikük véleményét megtudni, az – nem vitás – eminenter érdeke a lapnak is, olvasóinak is. Köszönöm tehát az ötletet, és ígérem olvasóinknak, hogy az általad javasolt beszélgetés(ek)re sor fog kerülni – hamarost.*

És – persze – köszönöm a beszélgetést!

Vajda Kornél

Pillanatképek a falu könyvtárügyéről

Szakmai beszélgetésekben egyre gyakrabban esik szó a kis községi könyvtárakról. Arról, hogy van-e jövőjük, s ha igen – milyen; ha pedig nincs vagy kevés az esélyük, mi lesz a sorsa a könyv nélkül maradtoknak, lesz-e, marad-e egy pontja a falunak, ahol lakói szót válthatnak egymással?

A közelmúltban Baranya megyében járva néhány községi könyvtár életébe pillanthattam be, ha rövid időre is. Nem voltak illúzióim, és nem volt semmiféle pre-koncepcióm, egyszerűen kíváncsi voltam: tapasztalataim hozzásegítenek-e a kis falvak könyvtárosairól való gondolkodás más, új módjaihoz. Most rövid, villanás-szerű képekben vázolom fel mindazt, amivel találkoztam.

*

Babarc 886 lelkes település Mohács szomszédságában, jellegzetes baranyai falu, valójában a nagyobbak közül való. Német nemzetiségű település, az Alsófokú Oktatási Központban elhelyezett könyvtár iskolai és községi feladatokat egyaránt ellát. Az iskolában német nyelven oktatnak az elemi négy osztályában, a nagyobb gyerekek iskolabusszal jutnak el a felső tagozatos osztályaikba. Az igen célszerűen – többszöri átépítés után – kialakított iskola és benne a könyvtár sugározza a rendet, a téli délutánokon hívogat a kivilágított ablakok fénye. 140 m² ad otthont a könyvtárnak, vezetője, *Hock Jánosné* ny. magyar szakos tanár 16 éve végzi a könyvtári munkát, igen nagy körültekintéssel. A 11 000 kötetet meghaladó gyűjteményen is meglátszik invenciózus gondossága. 320 beiratkozott olvasójára joggal büszke, szép számmal található közöttük középiskolás és egyetemi hallgató is, akik a hét végén hazajárva veszik igénybe a gyűjteményt. Egyém mellett sorakoznak a polcokon az előre előkészített könyvek, melyekért szombaton jönnek el a hazatérő diákok vagy szülei. Kiváló kézikönyvtár, sok hanglemez, videokazetta, jól válogatott német nyelvű gyermek- és felnőtt irodalom várja a sűrűn betérő érdeklődőket. Gyermekfoglalkozásai jól egészítik ki az iskolai oktatást, a könyvtár egyik zugában játékok, a másikban számítógép német nyelvű programokkal, és a polcokon folyóiratok is kínálják magukat. Az önkormányzat évente növekvő összeget fordít az állomány gyarapítására: 1998-ban 167 000,- Ft-ot, 1999-ben 185 000,- Ft-ot, 2000-ben 200 000,- Ft-ot biztosított e célra.

Pécsi Sándor polgármester úr a hivatalában is szívesen látott, büszke faluja könyvtárára, fejből sorolja évekre visszamenőleg a könyvtár költségvetési tétéleit, a támogatásokat, amelyeket központi forrásokból kaptak és igen gondosan használtak fel. Fontosnak tartja, hogy a könyvtár küllemében is csalogató legyen – ez meg is látszik Babarc könyvtárán. A csípős, ködös délutánon el nem engedné, hogy személyesen kísérfjen el a könyvtárba. Azonnal észreveszi a változásokat.

melyek az elmúlt hét óta történtek. Az csak a csendes beszélgetés során derül ki, hogy legalább egyszer egy héten megfordul a könyvtárban, benéz az iskolába, a falu papjával beszélget, idős, beteg választóíhoz is elmegy, ahol tud, segít. Ha valaki munkanélkülivé válik, maga jár munka után neki. Személy szerint ismer mindenkit, kicsiket, nagyokat, fiatalokat és öregeket. Itt érezni lehet, hogy felelős gazdája van a községnek.

*

Pécstől délre 420 lakosú pici falu *Gyód*, többségében német nemzetiségűek lakják. Az intézmény nevét érdemes ideírni: Német Nemzetiségű Általános Iskola, Óvoda és Könyvtár. Minden tanterem ajtaján adventi koszorúk jelzik, hogy közeledik a karácsony.

A könyvtár a napközis tantermekben kapott helyet kulturált környezetben. Az iskola igazgatója (*dr. Solymár Istvánné*) és a könyvtáros (*Hofecker Éva*) együttesen végzik a könyvtári munkát. Arra is gondjuk van, hogy az idős, beteg olvasóknak házhoz vigyék a könyveket. Apró gyerekírással sorakoznak a cédulák, melyeken a nagymama és a nagypapa kérései szerepelnek. Igaz, a könyvtár csak az oktatási évben tart nyitva, nyáron nem üzemel. De készül az önkormányzat a most szünetelő művelődési házat felújítani, melyben önálló, 30 m²-es helyiséget kap majd a könyvtár. Állománya jól válogatott, német nyelvű könyvek kimondottan az iskolai oktatást segítik.

Gyermekfoglalkozásokat, nagyobb ünnepeken felnőtteknek való előadásokat tartanak rendszeresen.

*

Patapoklosi 420 fős, ligetes kis falu Szigetvár közelében. A könyvtár a faluházban kapott helyet, egy fedél alatt van az önkormányzattal. A faluban sokan munkanélküliek, sokan idősök, betegek. A polgármester (*Paizs József*) nagy gondot fordít a településen lakók életminőségének javítására, a közhasznú munka értelmes megszervezésére, a közösségi élet feltámasztására. A könyvtárba gázfűtést vezettek be, igazi otthon. A könyvtáros (*Márkus István*) asszisztens vizsgával rendelkezik, s nem csupán a könyvtárra van gondja: ami másutt a művelődési ház dolga, itt azt is ő csinálja.

Figyelme kiterjed a falu szobrainak rendbehozatalára, műemlékházainak ápolására. A polgármesterrel közösen szövegetik a terveket a falusi turizmusba való bekapcsolódásról, hogy kenyeret biztosítsanak a helybelieknek és kikapcsolódást az ide látogató turistáknak. Református temploma egyik ékessége a falunak, 2000-ben arra vállalkoztak – és sikerrel –, hogy a Magyar Reformátusok Világtalálkozóját vendégül lássák. Több mint 3000 vendég gyönyörködött a templomban, a tiszta, rendezett faluban. A református lelkészasszony ottjártamkor éppen leltározni segített az újonnan érkezett könyveket. Valahogy így lehet három értelmiséginek együtt tartani és építeni egy kis falu közösségét. Nem süppednek bele a szegénységbe, azt nézik, miből lehet munkát teremteni, megkísérlik dolgozni tanítani azokat, akik most kezdik az életet. Patapoklosiban akár ingyen is lehet házhelyhez jutni, csak egy éven belül közművesített háznak kell állnia rajta. S jönnek a fiatalok, a fészekrakók.

*

Szellő 170 fős kistelepülés, a jól karbantartott művelődési ház 30 m²-es szobájában szépen felszerelt könyvtár várja az érdeklődőket. Igaz, hetente csupán egy órát tart nyitva a könyvtár, de azt vasárnap délután, amikor mindenki ráér. A könyvtáros a falu postása is, nemritkán visz könyvet a beteg, idős olvasóknak, de sokszor még azoknak is, akik el tudnának menni a könyvtárba. *Mihályfi Szilvia* gondosan megigazgatja a könyveket a polcon, a félrecsúszott függönyt rendbe hozza. Figyelmes, gondos. könyvtárát, olvasóit jól ismerő igazi gazda.

*

Somogyhatvan 433 lakosa már közel sincs ilyen jó helyzetben. Sem iskolája, sem óvodája nincs, templomának párkányzata omladozóban. A tiszteletdíjas polgármester mellett egy falugondnok foglalkozik a közösség ügyeivel. Mindenért a körjegyzőségre, Somogyapátiba kell menniük. Az előregedett település valamikor szép házai lassan térdre rognak. Egyre többet vesznek meg belőlük szigetváriak, pécsiek s a szomszédos Somogy megyeiek, de ezek már csak üdülőházak lesznek. A polgármester (*Gyergyák László*) mindent megkísérelt a könyvtár életben tartásáért, épületét közmunkával rendbe hozatta, de évek óta nem talál könyvtárost. A valamikor gondosan gyűjtött könyvállomány felfrissítésre vár s arra, aki felfrissíti. Leltárkönyvébe utoljára 1981 márciusában írtak, éppen húsz esztendeje. Úgy tűnik, hogy az iskola bezárásával – 1978-ban történt – fokozatosan és folyamatosan megszűnt minden, ami a szellemet táplálná. Mostanában a megyei könyvtár célul tűzte ki, hogy a szünetelő könyvtárak háza táján körülnéz, hogyan lehetne a szolgáltatást újra elindítani. Somogyhatvanban is jártak e célból, talán a falugondnok elvállalja majd a könyvtár kezelését, és a valamikor jól működő klubot is feltámaszthatja.

*

Öt baranyai kis falu nem adhat országos mintát, s mint talán érzékelhető a rövid helyzetképekből, többségben vannak a jól működő, az önkormányzatok által fontosnak tartott, a szolgáltatásokat folyamatosan biztosító, a központi állami támogatásokkal jól sáfárkodó könyvtárak. Ugyanakkor az is tudható, nem Somogyhat-

van az egyetlen Baranya megyében, s főként nem az országban, ahol évek óta nincs könyvtári szolgáltatás. Életre keltésük csak részben pénz kérdése, sokkal több feladatot jelent a megfelelő személyek felkutatása, akik hajlandóak lennének a könyvtár kezelésére. Ez természetesen a megyei könyvtáraktól is figyelmet, időt és odafigyelést igényel, hogy a megfelelő személyi feltételeket – sok esetben azok hiányát – csak a végén említsük. Óhatatlanul eszembe jutnak az 1960-as évek első felének könyvtártelepítései. Azokban az időkben Borsod-Abaúj-Zemplén megyében az encsi járási könyvtár vezetőjeként a csereháti kis falvakat jártam azzal a feladattal, hogy megfelelő helyet és még inkább alkalmas személyt találjak a könyvtárnak. Nem feledhetem a gagybátori Béres Bertalannét, Erzsikét, aki gyermekeit felnevelvén gazdálkodó férjének segített főként az apró állatok gondozásában. A falu úgy ismerte, mint a legtöbbit olvasót, akit meg lehetett kérdezni még a gyerekek házi feladatának helyes megoldásáról is. Ő vállalta el a könyvtár kezelését, s amíg ő élt, a környék legjobb gyűjteménye volt a gagybátori, fiatalok és idősek igazi otthona lett a könyvtár. Még hetven éves korában is eljárta a megyei könyvtár által szervezett továbbképzésekre, mindig minden érdekelt. Nem hiszem, hogy ma nem találhatók falvainkban hozzá hasonló egyéniségek. Az értelmiségiek nélkül maradt települések a született intelligenciára számíthatnak. Igaz, sokat kell járni ezekben a falvakba, lehetőleg személyes ismeretsegeket teremteni, önkormányzati háttérrel, támogatással dolgozni. Más oldalról közelítve a magukra maradt falusi könyvtárak helyzetét, ismételten el lehet gondolkodni a bibliobuszokról, érdemes lenne költségszámításokat végezni a telepített könyvtár és a buszos szolgáltatás különbségeiről.

Az is tudható, hogy ma már léteznek kimondottan e célra konstruált buszok, kövesútjaink is lehetővé teszik a települések nagy részének megközelítését. Nem lehet elég korán elkezdni a kis falvakról való gondolkodást, hiszen tudjuk, hogy a kulturális kormányzat ebben az esztendőben komolyabb összeget szán revitalizációs célokra. Célszerű lenne minden megyei könyvtárban, illetőleg régióban végiggondolni a kínáló megoldásokat. Nincs kizárva, hogy a regionális feladatmegosztás célravezetőbb lenne.

E sorok írója erre a közös gondolkodásra szeretné serkenteni mindazokat, akiknek dolga a kistépülések könyvtári gondozása.

Győri Erzsébet

Miniatűrök kapcsán/ürügén

2000-es impresszummal, 2001 elején jelent meg *Bényei Miklós Debreceni történelmi miniatűrök* (Ethnica kiadás) című könyvecskéje. Éppen száznegyven lapos, ízlésesen szerény, szerényen ízléses (sőt elegáns) kis könyvecske, karcsú kiadvány. A szerző a bevezetőben – többek közt – így ír: „Közel három és fél évtizede élek Debrecenben [mint tudjuk, Bényei Miklós tiszaladányi születésű]. Könyvtárosként és történészként azóta foglalkozom a város múltjának kutatásával. Elsősorban a XIX–XX. század művelődéstörténetének helyi fejleményei és a magyar szellemi-politikai élet kiemelkedő személyiségeinek debreceni kapcsolatai iránt érdeklődöm, publikációim zöme e kettő tárgykörbe tartozik. Ezúttal a rövidebb, többségében a helyi napilap, a Hajdú-bihari Napló hasábjain napvilágot látott írásaimból (cikkeimből, könyvismertetéseimből) válogattam össze egy kis kötetre valót; a cím harmadik szava az egybegyűjtött közlemények kurta terjedelmére utal. A cikkek tényanyagát jórészt eredeti forrásokból (levéltári iratokból, korabeli újságokból, egykorú nyomtatványokból) merítettem, és felhasználtam a szakirodalmi munkák megállapításait is. A kiadvánnyal tisztelni szeretnék a magyar államiság ezredik évfordulójának nagy eseménye előtt, és ily módon is kifejezésre óhajtom juttatni érzelmi ragaszkodásomat az otthont, munkát adó városhoz. Hálásan köszönöm Debrecen Megyei Jogú Város Önkormányzatának, hogy e könyvecske megjelenését anyagi támogatásával lehetővé tette. Mintegy csekély viszonzásul a példányok egy részét tisztelettel felajánlom a városban működő kutatóhelyeknek, könyvtáraknak, valamint az itteni közép- és általános iskoláknak. Elhatározásomban mindenekelőtt az a nem titkolt remény vezérelt, hogy a pedagógusok és az iskolai tanulók e kötetnek is hasznát vehetik a Nemzeti alaptantervben kiemelt feladatként előírt hon- és népismeret információanyagának, a Debrecenre vonatkozó ismereteknek a behatóbb elsajátításában.”

Csak látszólag van szó itt szokványos bevezető sorokról. A szerző persze – régi szokása – nemcsak a nagy szavakat kerüli, nemcsak fölöttébb (más esetekben úgy is érezhetjük: agresszíven) szerény, de egyúttal rendkívül pontos és teljességre törekvő is a szűkösnél is szűkösebb terjedelem ellenére. Kommentálni lehetne (és talán kellene is) e pár sor szinte minden fordulatát, tételét, szintagmáját. Onnantól kezdve, hogy meghatározza saját magát, szól kutatásainak nemcsak témájáról, de a témaválasztás okairól, irányairól, minden nagyzolás nélkül is egzisztenciálisnak is nevezhető fundamentumairól, egészen odáig, hogy – jöllehet Nemes Nagy Ágnes fordulata is megfordul az ember fejében, aki ismeretes esszéjében arra a kérdésre, miért ír, miért költ a költő, azt válaszolta, hogy a versírásnak nem célja(i) van(nak), hanem oka(i) – szabatosan tisztázza: kik és miért, kik és mire használhatják művét, abból milyen haszon származhatik. És odáig, hogy – talán legkedvesebb korszakának – a reformkornak gesztuskincséből is felvillant valamit, szólván nemes elhatározásáról, jelezvén felajánlását, megfejelve e szinte észrevehetetlenné tett (ám an-

nál stílszerűbb) gesztust annak jelzésével, hogy mi célból és kiknek óhajt ezzel (is) szolgálni. Erre az elemzésre, kommentárra azonban ezúttal (sem) vállalkoznánk. Mint ahogy – sajnos – arra sem, hogy magát a könyvet behatóan ismertessük és méltassuk. Nemcsak azért nem vállalkoznánk erre, mert kompetenciánk enyhén szólva fogyatékos (e sorok szerzője számos alkalommal tette túl magát hasonló fogyatékoságain). Elsősorban azért nem tennénk ezt, mert – régi, a lustaságra mindenkor kézenfekvő mentség és igazolás – miért kellene épp erről a könyvről bőszesebben szólnunk, amikor nem szóltunk... Miről is? Egy egész, Bényei Miklós korán indult, hatalmas szorgalommal és munkabírással eleddig megtett frói, tudósi, történészi, helytörténészi, könyvtárosi pályájának mintegy harminc év alatt produkált alapműveiről, kiemelkedő jelentőségű opuszairól sem. (Bényei-bibliográfiát nem mellékelnénk ide, épp csak ízelítőül utalnánk az 1972-es, Eötvös József olvasmányait bemutató-elemző monográfiájára, az *Oktatáspolitikai törekvések a reformkori országgyűléseken* című könyvnyi szaktanulmányra, az ezt mintegy kiegészítő monográfiára, a *Reformkori országgyűlések sajtószabadságról* című munkára, az *Eötvös József könyvei és eszméi* című műfajilag is úttörő munkára, végül a szerintünk eleddig csúcsműre, a nemzetközi összehasonlításban is kiemelkedő értékű, reméljük iskolateremtő magnum opusra, a *Széchenyi és Debrecen* című alkotásra. És akkor persze szót sem ejtettünk a nagy bibliográfiákról, repertóriumokról, forrás- és dokumentumkiadásokról, könyvtári és helyismereti szaktanulmányokról és persze a helyismereti könyvtári munka módszertanát megalapozó kötetekről stb.) Nos, mindezekről nem szóltunk, miért hát e kis kötetéről, amely valóban „miniatűröket”, kurta írásokat tartalmaz, ráadásul Bényei Miklós pályájának szinte minden korszakából, ami egyúttal azt is jelenti, hogy számos – talán túltúl is ifjonti – a mai Bényeihez képest „éretlen” írást is felölel. Elsősorban azért, mert egy tézist szeretnénk e kötet kapcsán/ürügyén elmélkedve felmutatni, megfontolásra ajánlani, másodsorban pedig azért, mert e kis kötet írásai, tematikus gazdagságuk okán is, megközelítésmódjuk tágassága miatt is, problematikájuk jellege következtében is fölöttébb alkalmasnak látszanak arra, hogy el-elkalandozzunk az ürügyül választott kötettről és – szinte felelőtlenül – kitérőket keressünk. Hogy hová? Hát hisz épp azért lesznek e kitérők felelőtlenek, mert magunk sem tudjuk, mert – ebben a vonatkozásban – szó sincs és szó sem lehet tézisekről, mindössze valóban kitérőkről.

Kitérő helyismeretről, helytörténetről

Annak idején, immáron jó három évtizede, heves viták dúlták, szaggatták a lokális kiadványok, helyi sajtó- és könyvtermékek kapcsán a hazai könyvtárügy e meglehetősen tág témakörében érintett szakembereit is, „egyszerű” munkatársait is. Nemcsak, sőt elsősorban nem is azért, mert minisztériumi szabályozások születtek, rendeletek láttak napvilágot, és a szakfelügyeleti és egyéb vizsgálódások erre készítették az érintetteket, hanem a szakma belső, autonóm fejlődése „hordta ki” a problematikát. Ám épp csak azt, nem a megoldásokat is egyúttal. A fogalmak, a kategóriák terén (adott hely, adott helyre vonatkozó információ, helyi kiadvány, helyi szerző, helyi vonatkozás, helyi nyomtatványok, helyi, nem hagyományos dokumentumok, helyi információbázisok, helytörténeti kutatás, helyismereti munka, lokálpatriotizmus, honismeret, hazafiasságra nevelés – adott helyen, közigazgatási határok, von-

zaskörzetek, régiók, alulról felfelé vagy felülről lefelé építkező feltárás, számbavétel, sajtórepertóriumok, helyi sajtó- és egyéb bibliográfiák, kronológiák, helyi biográfiák, biográfiai lexikonok, nemzeti és helyi, országos és helyi elhatárolása, helyismereti katalógus és/vagy bibliográfia, prézens helyi gyűjtemény és/vagy központi katalógus/bibliográfia – a sort hosszan folytathatnánk, az akkori szaksajtó bármely száma bőséggel ontja a vitatémákat) hatalmas zűrzavar uralkodott. Még ma is nehéz értékelnünk azt a zűrzavart, jóllehet a viták lecsillapultak, jószerivel meg is szűntek, ám annál intenzívebbé vált a helyismereti (könyvtári) munka, amint erről gyönyörűen tanúskodnak az évente megrendezésre kerülő helyismereti tanácskozások, konferenciák anyagai, munkákról, elvégzett munkákról beszámoló előadásai, ex-*pozéi*, anyagai (lásd, csak példaképp a 3K 2000. évi szeptemberi számát!). Tehát – visszatekintve, a mai eredmények és munkálatok szemszögéből nézve – igen termékeny volt ez a zűrzavar? Bizonyos mértékig igen. De csak bizonyos mértékig. Az akkori nagy tervekből, lözungokból sok minden megvalósult, sok minden nem. Ami nem – ma legalább úgy tűnik – nem is volt érdemes a megvalósulásra, javasloí, az érte lelkesülők rosszul mérték fel az igényeket, a lehetőségeket, a szükségleteket. Vagy esetleg csak azt, hogy e szükségletek közelesen, egy-két év alatt megvalósíthatók, megvalósítandók. Lehet, igazuk is volt egy-két esetben, *csak* épp a kihordási időt mérték fel rosszul, vagy arra nem számítottak (de hogyan is számíthattak volna ilyesmire), hogy – többek közt – a számítógépesítés milyen konzekvenciákkal, milyen egészen más követelményekkel, egyúttal milyen – megint csak egészen más – lehetőségekkel fog majd szolgálni. De felmérhetetlen volt (aminthogy ma is az), milyen regionális, körzeti, megyei, közigazgatási „határokkal” kell, szükséges számolni. Hogy mi is lenne – optimálisan – az „adott hely”. Nem születhetett meg hát az oly sokszor és oly sürgetőleg emlegetett (és nemcsak emlegetett, többektől munkába is vett) helyismereti kézikönyv, nem született meg száz más, ugyancsak tervbe és munkába vett összefoglalás, katalógus, bibliográfia (stb.) sem. Ma már a legtöbbször senki sem reklamálja. Már egészen másról van szó. De hát akkor miről?

Annak idején, leghatározottabban, a legélesebb fogalmi distinkciókat teremtve-alkotva meg, a lehető legracionálisabb peremfeltételekből kiindulva, az akkor legkorszerűbb módon éppen Bényei Miklós „oldotta meg” a kérdést, pontosabban a kérdést leginkább átfogó-lefedő fogalmi háló problematikáját. Míndnyájan emlékszünk arra, milyen hatása volt Bényei Miklós *Helyismereti munka a „B” típusú könyvtárakban* (1974) című módszertani útmutatójának, széles körökben használt és iránymutatónak tekintett tankönyvének. E munka első, bevezető részének legkivált. Azokra a fejtegetésekre gondolunk, amelyek elkülönítették a helyismeret, a helytörténet és a honismeret kategóriáit, tevékenységi-kutatási-munkálkodási területeit. E passzusok igazságértékét ma sem tagadja senki. Lényegében ma is ezt a terminológiát használjuk, a distinkció időállóan bizonyult. Átment a szakmai köztudatba, átment a szakmán kívüliek szóhasználatába is, át, méghozzá annyira, hogy immáron nem is (nagyon) reflektálunk rá. (Még azok sem, manapság a számuk örvendetesen bőséges, akik nem föltétlenül a magyar nyelvű szakirodalomból indulnak ki, akik – egyetemistaként, kezdő kutatóként-könyvtárosként – nem a hazai szakirodalomhoz nyúlnak elsőül, akik számára immáron nem a Sallai-Sebestyén, témánknál maradván nem a Bényei az a bizonyos „kályha”, akik tehát egy egészen más angol vagy német terminológiához szoktak, és azt nem is igen teszik át – mert hát hogyan is tennék át – magyarra.) Ám éppen

ez a reflektálatlanság okozhat – és úgy hisszük, okoz is, folyamatosan – anomáliákat. Hisz nem arról van szó, hogy Bényei distinkciói elavultak volna. Épp csak más kontextusba kerültek át az idők (körülmények, lehetőségek, kívánalmak, szükségletek stb.) változásaival. És a miniatűrök egyik – számomra talán legfontosabb – mondandója éppen ez.

Mert nemcsak szellemes és racionális, nemcsak tisztázást és egyértelműséget hozó volt ez a distinkció, egyúttal el is fedett, el is titkolt egy csomó dolgot. (Óhatatlanul Blanco White klasszikus sorai jutnak az ember eszébe: „Who could have thought such darkness lay concealed / Within thy beams, O sun...” – Ki gondolta volna, hogy ilyen sötétséget rejtett a te sugárzásod, ó Nap!). Mindenekelőtt azt, hogy mi is légyen, miben is áll a helytörténet. Ma pedig, és erre a miniatűrök hívják fel a figyelmet, elsősorban ez lehet a problémánk. Miért? mi közünk hozzá? Mi bajunk van (vagy lehet) vele?

Annyi mindenesetre, hogy a helyismereti munka elsősorban a helytörténetnek dolgozik elébe/alája. Igaz, hogy a helyismereti kiadványok, a helyismereti dokumentumok, a helyismereti könyvtári munka rögzült eredményei, a helyismereti szolgáltatások, a helyismereti gyűjtemények, a helyismereti tájékoztatás (stb.) fogyasztóinak, használóinak, igénylőinek túlnyomó többségét nem kutatók, nem helytörténészek, nem szakemberek adják. De ezúttal (sem) az egyszerű számság, kvantitatív fölény a döntő. A legmagasabb szintet, a munka (és eredményei) normáját a helytörténet és a helytörténeti kutatók, kutatás prezentálja. És nem túlfeszített igénytámasztásról van itt szó. Egyszerű tényekről csupán. Az utóbbiból (a helytörténeti kutatásból) levezethető, származtatható az előbbi (a helyismereti munka és szolgáltatás), míg fordítva nem áll a dolog. Akkor pedig az egyszerű, köznapi logika is azt diktálja, hogy vigyázó szemünket a helytörténészre vessük, abból vezessük le, abból származtassuk, ahhoz igazítsuk a helyismereti ténykedést, munkát, szolgáltatást. A többi, a méretesebb, tömegesebb igények kielégítése szinte magától megadatik. Ha a helytörténeti igényeket ki tudjuk (mindegy itt és most milyen szinten és mennyire „készen”) elégíteni, a többi játék és tréfa lesz majd. Aki sokat tud, keveset vagy kevesebbet is adhat, nem kell mindig, mindenkinek mindent nyújtania. A kérdés tehát épp a helytörténetre vonatkozik. Azt kell közelebről – persze több lépcsőben – szemügyre vennünk.

Kitérő egy lábjegyzet kapcsán

Vezető, legjobban dekorált történészeink közül ezúttal *Engel Pál* akadémikust idéznénk. Csak egy lábjegyzetét. Megolvasható a szerző *A nemzeti társadalom a középkori Ung megyében* (Bp., 1998, MTA Történettudományi Intézete) című kismonográfiája tizedik oldalán. Az 5-ös számú lábjegyzet így hangzik: „A műfaj klasszikusa természetesen Georges Duby: *La société aux XIe et XIIe siècles dans la région mâconnaise*. Paris, 1953. Néhány kitűnő példa az újabb irodalomból: Theodore Evergates: *Feudal society in the bailliage of Troyes under the counts of Champagne, 1152–1284*. Baltimore–London, 1975; M. Parisse: *La noblesse lorraine, XIe–XIIIe siècle*. Lille–Paris, 1976; Katherine S. Naughton: *The gentry of Bedfordshire in the thirteenth and fourteenth centuries*. Leicester, 1976. Elég sajnálatos, hogy könyvtáraink mindezeket a példamutató módszerű társadalomtörténeti mun-

kákat »helytörténetinek« tekintik és ennél fogva nem szerzik be.” Miről és miért panaszkodik a szerző? Ha jól értjük, az a baja, a fő baja, hogy alapvető fontosságú *társadalomtörténeti*, módszertanilag is remekül használható (például vehető) *társadalomtörténeti* szakmunkák nem jutnak el a megfelelő szerzőkhöz, mert azokat nem annak tekintik a könyvek beszerzését intézők, amik, hanem valami csekélyebb értékű, beszerzésre méltatlan vagy kevésbé méltó munkáknak, például helytörténeti opuszoknak. Az ugyanis – ez a lábjegyzet logikájából teljesen egyértelműen következik – nyilvánvaló, mindenestül evidens, hogy a helytörténet nem olyan fontos. Ha valami annak tekintendő, annak tekintetik, nem szükség beszerezni. Bezzeg, ha társadalomtörténet lenne! Vagy ha rájönne, hogy valójában az! Akkor persze egészen más a helyzet, akkor nem szabad elmulasztani a beszerzést, akkor fontos műről van szó. Így állunk tehát? Az imént a helytörténetet szétválasztottuk, helyismereti könyvtári munkánk mércéjéül, normájául kívántuk magunknak, és – lám – kiderül, hogy két szék között a pad alatt a helyünk. Nekünk még a helytörténet is magas, az igazi történéseknek viszont semmi, másutt (a jobb helyeken) csak megunt ócskaság (hogy Ady sorait parafrázáljuk). Persze nem erről van szó. Akartan rosszul értelmeztük Engel Pál lábjegyzetét. Mert hiszen vehetjük e passzust úgy is, hogy butuskák a könyvtárosok, azt hiszik, a helytörténet alantabb diszciplína, a társadalomtörténetről viszont tudják, vélik, hogy „élenjáró” szak, ha rájöttek volna, hogy oda (is) szakozható, nyilván beszerezték volna. Kérjük hát őket, legyenek táglelkűbbek, engedjék már be a csúcsra járatott helytörténeti kiadványokat a magasabb régiókat jelölő szakterületekre, és – ha már ilyesféle ürügyekre van szükségük – vegyék meg nekünk őket álorca alatt, nem helytörténetként, hanem társadalomtörténetként (vagy amit akarnak, találják ki, mivel indokolható egy ilyen – roppant kívánatos – gyarapítási aktus). Így értelmezve a dolgot, talán tetszetősebb a kép, ám e sorok szerzője még így sem igazán elégedett. Azt hiszi, tehet még egy lépést. Mert vajon nem arról van-e szó, hogy a helytörténeti munkák az igazi, a mélybe fűrő, a módszertanilag is úttörő és paradigmaticus, a ma legkorszerűbbnek tekinthető/tekintendő történettudományi művek? Vajon nem azért kíválóak-e a felsorolt monográfiák, vajon nem azért oly hatalmas-é társadalomtörténeti és módszertani hozzádékuk, mert helytörténeti művek? Duby esetében (az elsőként klasszikusként aposztrofált monográfia kapcsán) erre adalékaink is vannak. A magyarul szinte minden művével (épp csak ez egyetlen legfontosabbal nem) jelen lévő, hazánkban nemcsak általánosan ismert, de fölöttébe becsült, tán túllontúl is népszerűvé vált szerző (emlékeztetőül néhány legismertebb műve: *A francia civilizáció ezer éve*, *A katedrálisok kora*, *A lovag, a nő és a pap* stb., stb.) maga mondta meglehetősen számos önéletrajzi, visszaemlékező, életművét rangsoroló-értékelő írásaiban, hogy legfontosabb munkájának a burgundiai Mâcon környékének kora középkori helytörténetét feldolgozó monográfiát tartja (egyébként ez volt legtestesebb műve is). Mégpedig azért, mert – többek közt – ebben hozhatta a legtöbb új forrást, ebben támaszkodhatott a legtöbb, még soha nem értékelt kútfőre, ebben áthatott a legmélyebbre, ebben dolgozhatta ki azokat a módszereket (egyéni megközelítési módokat, történetfeltárási, történetírói rafinériákat), amelyek alkalmazásával – jóval később – világhírű lett.

Talán nem (túl) erőszakolt ez az értelmezés. Ha pedig nem az, akkor bizony van okunk az örömködésre. Annál is inkább, mivel épp csak elkezdtük azt a kutakodást, amelynek során újabb kedvező indíciumokra lelhetünk. Maradjunk egyelőre még az engeli útmutatásoknál, igaz, másféléknél.

Kitérő egy interjú kapcsán

A – Dubyvel ellentétben – önmagáról szinte soha nem nyilatkozó Engel Pál egyszer kötélnek állt, és interjút adott a 2000 című irodalmi és társadalmi hetilapnak (1998. december). (Könyvtárosok még egy alkalomra emlékezhetnek, arra, amikor a valahai könyvtáros történész személyes emlékeket is felidéző nagyköladást tartott egy MKE vándorgyűlésen – óriási sikert aratva.) Persze nem annyira magáról szólt ez esetben sem, hanem szakmájáról – természetesen némileg szubjektív fekvésben. Idéznénk néhány passzusát:

„A közvélekedés szerint a történészek olyan tudósfélék, akik többnyire érdektelen szakcikkeket írnak egymásnak, néha azonban a laikusoknak is elmondják, hogy szerintük hogy volt régen. Mármost egyikük szerint így volt, a másik szerint úgy, amitől a dolog elég komolytalannak tűnik. Azok azonban, akiket érdekel a múlt, mégis szívesen olvassák a történeti műveket, sőt, ez igazán érdekes, többnyire el is hiszik, amit olvastak. Ez a vélekedés valójában egybemos két dolgot: a történelem kutatását és a történelem elbeszélését, amiből rengeteg félreértés származott és származik. Főleg ez az oka, hogy kevesen tudják, mi a történettudomány valódi természete, értéke és feladata. És szerintem részben innen van, hogy a történettudományt kevesen tekintik »valódi« tudománynak. Valójában az a valaki, akit történésznek nevezünk, két teljesen különböző tevékenységet folytat: egyfelől kutatómunkát végez, másfelől történelmet ír. Ez a kettő merőben más valami, nem volna szabad összekeverni. Sajnos, persze, maguk a történészek is összekeverik... Számomra a különbség, minél többet gondolkozom felőle, annál világosabb és annál fontosabb. *Világosabb* azért, mert a zsigereimben érzem. Kutatni szeretek, ún. történelemkönyvet viszont kifejezetten nem szívesen írok, ennél fogva tévedhetetlenül tudom, hogy mikor melyik tevékenységet végzem. Emberfia meg nem tudna győzni róla, hogy a kettő ugyanaz. *Fontos* pedig azért, mert mindannak, amit a továbbiakban el szeretnék mondani, ez a megkülönböztetés az alfája és omegája. Amikor kutatóként dolgozom, szeretnék valamit kideríteni. Valamit, amit nem tudok, vagy amiről úgy gondolom, hogy rosszul tudjuk. Lehet, hogy ehhez elég »megfigyeléseket« végezmem, azaz elég bizonyos típusú adatokat módszeresen összegyűjtenem. Az is lehet, hogy egy vagy több problémát kell megoldanom. Egy biztos: egyetlen célja tevékenységemnek az, hogy az ismereteimet bővítsem. [Hadd szúrjuk itt közbe: ismeret = információ. Ezt nem a gyengébbek, hanem azok kedvéért, akik talán már elfelejtették volna, hogy kitérőről van szó, ahonnan, előbb vagy utóbb vissza kell/ene kanyarodnunk a főútra.] Ennek a munkának az eredményei azok, amiket én történeti tényeknek tekintek. Az, amit történetírásnak neveznek, és amelynek termékei a laikus kezébe kerülnek, egészen más tevékenység. A történetíró nem új ismeretekhez akar jutni, hanem a már meglévőkből komponál valami minőségileg mást: egy »sztorit«... Amikor a történész *kutat*, akkor tényekkel dolgozik, a történelmi tények pedig, számomra, ugyanolyan valóságos dolgok, mint a fizikai tények, ugyanúgy léteznek, mint azok, csak nem a jelenben, hanem a múltban. A történész éppannyira a megfigyelő helyzetében van, mint a fizikus. A fizikus olyan jelenségeket figyel meg, amelyek – szerinte – ismétlődnek vagy megismételhetők... a történész mindenesetre *per definitionem* olyan tényekkel találkozik, amelyek a múltban játszódtak le, és sohasem ismétlődnek meg. Ez a különbség fontos, mert befolyásolja a kutatás módszerét [Engel Pál nem idézi, de én nem tudom nem felemlíteni a

nagy skót, *Thomas Carlyle* idevágó szellemes aperçu-jét: Földnélküli János itt járt, ez tény, ezért odaadok minden elméletet – mondja a történész. Ez engem egyáltalán nem érdekel – így a fizikus – hiszen soha többet nem jár erre.] Mégsem változtat az alaphelyzet: mindketten, a fizikus is meg én is, jelenségeket figyelünk meg, és megpróbáljuk őket szakszerűen és tárgyilagosan leírni, illetve megmagyarázni. Történelmi tényen a laikus rendszerint olyasmit ért, mint a mohácsi csata vagy a francia forradalom. Valójában ezek egyike sem tény, hanem bizonyos számú – néha rengeteg – tény többé-kevésbé önkényes csoportosítása és konvencionális elnevezése. A történelmi tény számomra az elemi esemény; ugyanaz a névtelen valami, mint a jelen tényei: sok milliárd ember pillanatnyi ténykedése évszázadokon, sőt évezredekken keresztül. Beleértem persze a „fontos” tényeket, amelyek sokak életét befolyásolják: ilyen volt régen egy hadüzenet, ma ilyen lehet egy fontos cipzár lehú-zása... [itt több fontos és érdekes, ám a mi jelenlegi szempontunkból kihagyható passzust, egész gondolatsorokat hagyunk ki, amelyekben a történelmi törvények-ről, törvényszerűségekről – ilyenek Engel Pál szerint egyáltalán nincsenek is –, a bizantinológiáról stb. esik szó]. Bizáncból voltaképp az vette el a kedvem, hogy ott pontosan és részletesen semmit sem lehetett kideríteni. *Semmihez sem volt elég adat* [az eddigiektől eltérően ez a kiemelés nem Engeltől, hanem az idézőtől származik. Okát talán nem kell megjelölnünk.] ... Természetesen történetkutatóként is vonzó-tak a megoldandó problémák. De mindig csak azok, amelyekről úgy éreztem, *van elegendő adat a megfejtésükhöz* [lásd mint fent!] ... Szerintem a történész mindazt képes rekonstruálni a múltból, amire nézve vannak információi. Minél több van, annál pontosabban. Lehetnek közvetlen információi (ezek a *puzzle* meglevő »darabkái«), és lehetnek közvetettek (ha megfejtette a képet, és kitalálta, mi volt a hiányzó »darabkák« helyén). Képes tehát különböző típusú és természetű jelenségeket megfigyelni, eseménysorokat rekonstruálni, hiányzó »láncszemekre« következtetni, fogalmak jelentését megfejteni, és még sok ilyen dolgot tud. *Ami nem tud: olyan kérdésekre választ adni, amelyekről még közvetett információ sem áll rendelkezésére.* [a kiemelés megint csak az idézőtől származik].”

Ezúttal kommentár nélkül hagynánk egyesek szerint bizonytalán túl hosszúvá nyúló idézetünket (mi magunk úgy véljük, épp csak a legszükségesebb mértékig vettünk igénybe egy páratlanul fontos szöveget, szívünk szerint idemásoztuk volna az egész, a fentiek sokszorosát kitevő interjú), és – első alkalommal – nem egy további kiterőre invitálnánk az olvasót. (Ha ugyan olvassa még e szöveget, és nem járunk úgy, mint *Golo Mann*, aki csodálatos *Deutsche Geschichte*-jének egy nyolcszázadik oldala táján merengett el azon, vajon követi-e még valaki bonyodalmas útján. Egyedül *Hermann Hesse* jelezte neki levélben: túljutott már a kétségkedő reflexiókon.)

Bényei Miklós kötetének néhány tanulsága: első nekifutás

Mint említettük, a cikkünk ürügyeül szolgáló kötet mindössze száznegyven lapos. Még a túlon túl is óvatoskodó UNESCO-számítás szerint is elolvasható valamivel több mint négy óra leforgása alatt, tehát egy nem is olyan hosszú délelőtt vagy délután. Jó is lenne, ha a téma (és ezúttal nem Debrecenre gondolunk, hanem a helyismeretre/helytörténetre) iránt érdeklődő minden kolléga rászánna erre az idejét. No nem azért, hogy – mondjuk – részleteket is megtudjon arról, kik voltak

a Magyar Tudós Társaság debreceni tagjai a reformkorban; mikor jelent meg először a Debreczen–Nagyváradai Értesítő; hányszor, mikor és hogyan járt Deák Ferenc vagy Kemény Zsigmond Debrecenben; miként szerepelt Prielle Kornélia a debreceni színpadon; hogyan látta Fényes Elek Debrecen; milyen volt mint debreceni újságíró Jókai Mór; kik és mit olvastak Debrecenben 1919 tavaszán stb., stb., stb. Nem az lehet, lesz most számunkra érdekes, kiről-miről is írt Bényei, hanem egyrészt az, hogy miről ír egyáltalán, másrészt, hogy hogyan.

Ami a legfeltűnőbb, ami a leginkább szembeszökő – nemcsak a kötet tartalomjegyzéke, de akár a most felsorolt néhány utalás henye áttekintése során is – az az, hogy Bényei szinte kivétel nélkül olyasmiről ír, amiről, akiről, amivel kapcsolatban nem voltak, nincsenek neki magának (még kevésbé reménybeli olvasóinak) ismeretei, információi. Lehet, valaha, valakik tudtak ezekről a dolgokról, eseményekről, sajátosságokról (stb.), ám ez a tudás elmerült, a feledés homálya borítja, ma (vagyis a cikkek írása idején) nem állnak rendelkezésre a megfelelő adatok, tények, összefüggések. Fel kell tehát kutatni őket, adatokat, információkat kell gyűjteni. Bényei úgy ír és arról ír, amiről nem tudhatunk. Látszólag ismeretterjesztő munkáról van szó. A Hajdú-bihari Napló olvasói nem tudják, járt-e, és ha igen, mikor és miért Deák Ferenc Debrecenben, a történészek (helytörténészek, helyismerészek, könyvtárosok stb.) tudják, az ő nevükben, az ő közös ismeretkincsükből merítve, a közös tudást mintegy hivatalból képviselve és megtestesítve elmondja hát Bényei Miklós. Nos, erről szó sincs. Bényeinek vissza kellett nyúlnia a forrásokhoz, amint erről bevezetőjében számot is adott („A cikkek tényanyagát jórészt eredeti forrásokból [levéltári iratokból, korabeli újságokból, egykorú nyomtatványokból] merítettem...”). És hát éppen erről van szó, erről beszélt Engel Pál is interjújában, ez a dolgok veleje. Valamit nem tudunk (persze – ősi filozófiai közhely –, nem abszolúte nem tudjuk, hanem csak relatíve, hisz ha semmit, de igazándiból semmit sem tudnánk, nem is kérdezhethetnénk, nem is érdeklődhetnénk, nem is kezdhethetnénk munkához nemtudásunkból kiindulva), illetve hát nemigen tudunk, és hogy megtudjuk, kutatni kezdünk.) Adatokat, tényeket, adalékokat, információkat gyűjtünk – onnan, ahonnan ilyesmiket remélhetünk. És ha nem találunk, nekilendülünk még egyszer és még egyszer, és ha akkor sem találunk akkor – feltehetőleg – abbahagyjuk a kutatást, mint Engel Pál a bizantiológiai. Lehet, hogy soha nem tudunk meg az adott tárgyról, témáról, eseményről (stb.) semmit. Az ilyen esetekben Bényei is bejelenti az ignoramust („Elképzelhető, hogy Kemény Zsigmond – aki Pestre költözött – erdélyi látogatásai során egyszer-kétszer átutazott még Debrecenen – a legrövidebb út ugyanis erre vezetett. A rendelkezésünkre álló források azonban nem tesznek említést erről. Egyelőre homály fedi Kemény 1849-es debreceni tartózkodásának néhány fontos részletét is. Nem tudjuk, pontosan mikor érkezett, hol lakott, mikortávozott stb.”) Ez az ignoramus persze nem ignorabimus. És nemcsak azért nem, mert van olyan, hogy kutatói szerencse: bárhol, bármikor felbukkanhat egy új adat, egy eddig lappangott információ, indicium, jel, utalás – persze csak annak lehet ilyen szerencséje aki kutat, még a véletlen is csak őt segítheti. Azért sem ignorabimus, mert hisz a nemtudások valami határt jelölnek ki. Ahogy Kant mondotta volt, ha határba ütközünk, egyúttal túl is lépünk rajta, mert hisz épp az a határ természete, hogy a „másikat” is határolja, ilyen tehát *van*. Minél több tehát a tudatlanságunk, annál pontosabban térképeződik fel és pontozódik ki az a másik, amiről tehát *valamit* már mégiscsak tudunk, folytatódhat tehát a kutatás, amely ilyen nemtudások nélkül egyszerűen értelmetlen lenne. Nos, Bényei nemtudásai rop-

pant termékenyek. Néha az az olvasó érzése, hogy nem éppen perverz, hanem inkább önkínzó szenvedéllyel vadássza, keresi őket, nyilván éppen a fentiek értelmében. De nagyon szűkkeblűek lennének, ha csak ilyen értelmű ignoramusokra figyelnék fel ezekben az írásokban. Fontosak ezek, roppant fontosak, módszertani, metodológiai, szívem szerint azt mondanám: pedagógiai (kutatónvelési, kutatásra nevelő) hozadéuk talán a kötet legjobb, legértékesebb vonásai közé sorolható, ám még fontosabbnak, még alapvetőbbnek tűnnek más jellegű nemtudásai. Ezekről ő maga – szóban, írásban – nem vall, és ez roppant természetes. Nem eltitkolja e nemtudásait, hanem épp ezeket manifesztálja, amikor egy-egy cikkbe fog. Hisz azért írta, írja meg tanulmányait, mert a témáról eddig nem tudott. Tudása most, előttünk születik meg, épp a cikk kialakítása révén. És ettől a nemtudásszövevénytől válik olyan imponálóan sokoldalúvá, tematikailag gazdaggá és teltté a kötet. Mert mi mindent nem tud Bényei, mi mindent nem tudott, míg utána nem eredt ismeretei fehér foltjainak? Nem soroljuk, láthattuk a tartalomjegyzék rövidke felidézése során is. Amire most inkább figyelni, az az, hogy milyen jellegű nemtudások ezek. A hozzá nem értő számára meglehetősen furcsa, igazi történészhez méltatlan dolgokról van szó. Nem a nagy történelmi eseményekről, nem a nagy történelmi alakok fontos tevéséről-vevéséről, nem a történelmi viták középpontjában álló kérdésekről, nem a közvéleményt foglalkoztató katexogén témákról. Nem Petőfiről, hanem Petőfőről, a debreceni színészről; nem Debrecen városáról, hanem arról, milyennek látta Fényes Elek; nem a debreceni sajtó történetének csomópontjairól, hanem arról, hogy milyen viták dúltak a debreceni lapok hasábjain 1848 tavaszán Petőfivel kapcsolatban, méghozzá verses formában. Annak idején a Magyar Tudományos Akadémia nem fogadta el kandidátusi értekezésésként azt a dolgozatot – nagyon rég volt persze –, amely az ófrancia udvariassági formák fiorituráival foglalkozott. Az MTA szakembereinek nem az értekezés színvonalával, adat- és anyaggazdagságával, módszerével vagy eredetiségével volt bajuk, hanem a mű témájával. Periferikusnak, magyar tudóshoz méltatlanul távolinak, idegennek, szörszálhasogatónak (stb.) tartották, azért dobták vissza, vita nélkül.

Azt csak zárójelben lenne érdemes megjegyezni, hogy az ilyesféle témák kutatása révén vált a múlt század egyik legnagyobb, iskolateremtő tudósává, szociológus-történészévé *Norbert Elias*, akinek munkáit, (*A civilizáció folyamata*, *Az udvari kultúra* stb.) ma minden nyelven (magyarul is) olvashatjuk, de – az akkori MTA mentségére legyen mondva – ezek a művek is csak nagy sokára nyerték el a hivatalos, a kuhni „normál” tudomány jóváhagyását, elismerését, és a szerző szinte csak annak köszönhetette, hogy nem posztumusz sikert aratott, hogy több mint kilencven évig adatott élnie. Nos, Bényei nem fél tárgyai, témái „periferikus” voltától, őt nem a tudósvilág elvárásai, a témák „rangsorolásai”, e témák – persze mindig névleges és főként ideiglenes – súlya, szellemi rangja, közéleti jelentősége, divatok és divatos irányzatok kijelölte „fontossága” izgatja, hanem maguk a témák, az, hogy megismerje, megtudja azt, amit eddig nem tudott.

Újabb kitérő: Rankérről, Braudelről és társaikról

Amikor a több mint három évtizeddel ezelőtti helyismereti kontroverziákról szóltunk, nem említettük, hogy bizony időnként az is szükségesnek látszott, hogy – persze mindig kifelé, és ez a kifelé nemcsak a szakmán kívülieket, a fenntartó-

kat, a helyismereti gyűjtemények alakítását, szervezését, a velük való mérhetetlenül sok „pepecselést” unó főnököket jelentette, hanem a szakmán belül is bizonyos csoportokat – művelői, munkásai igazolják a helyismeret jelentőségét, fontosságát, hasznosságát, rangját. Ezen igazolási hadműveletek részét képezték azok a viták és előadások is, amelyekben a résztvevők – többek közt – olyasmikre is hivatkoztak, mint hogy a helytörténet, az adott helyek, a régiók, megyék, körzetek, városok, falvak (stb.) múltjának és jelenének kutatása felmenőben van, becsülete vastagszik, a ráfordított összegek – külföldön – egyre növekszenek. Szó esett ennek kapcsán a vonzaskörzetek fontosságáról, a lokális összefüggések feltárásának gazdasági, társadalmi, kulturális hozamáról, az olyanféle – akkoriban élénken megindult – történelmi kutatásokról, mint a városkörzetek számítógépes modellezése, az életmódkutatások, a kulturális antropológia eszközeinek bevezetése újabb korok kulturális mozgásainak leképezésére stb., stb. Az érvek közt szerepelt, e sorok írója is élt vele, az a megfontolás, hogy míg a régi nagy történészek, a tizenkilencedik századi historikus óriások nemzeti vagy világtörténelmet írtak, és ennek megfelelően alakult forrásbázisuk is, az újabbak, az (akkor) modernek és legmodernebbek alapvetően a helyi adatokat feltáró–felmutató–tartalmazó kútforrásokhoz, az ezeket a kútforrások feldolgozó munkákhoz nyúlnak, azok eredményeit extrapolálják, „számítják át” mintegy tágabb összefüggésekre. A két mintapélda *Leopold Ranke* és *Fernand Braudel* volt, a tizenkilencedik és a huszadik (késő huszadik) század két szinte kultikus történésze. Mindketten „világtörténelmet” írtak, ám míg Ranke valóban csak a világösszefüggések iránt látszott érdeklődni, Braudelt állandóan a „helyi” alakulások (otthonok, házak, élelem, ruházkodás, mindennapi munka, utazás, utak, szállítás, időbeosztás, piacok, fogadók, egyéni életutak stb.) foglalkoztatták; míg egyikük állandóan a nagy diplomáciai aktákra, másikuk önéletrajzokra, útleírásokra, egyedi-egyszeri élménybeszámolókra (stb.) támaszkodott. Nos, ez az érv – bár volt némi igazságmagja és talán propagandisztikus szerepe is – ma már nem áll meg. Persze ma már nincs is szükség ilyesféle érvekre. Ám, ha nem is érvként, annál izgalmasabb és megnyugtatóbb volt felfedezni történészek egész nemzedékeinek, hogy bizony a régiók is, az igazán jó régiók is alaposan elmerültek a helyi adatokban, tényekben és momentumokban. Mert igaz ugyan, hogy Ranke, programatikusan nagy művében, abban a ragyogó esszéjében, amelyben fiatal, kezdő kutatóként szinte kijelölte nemcsak saját, de egész – keletkezőfélben lévő iskolája – programját, az 1932-ben indított *Historisch-politische Zeitschrift* első, bevezető tanulmányában azt írta, hogy „egészen bizonyos, hogy a történelemben megvan a maga igazsága az egyes momentumoknak is, a különös (besondere) fejlődés szemléletének önmagában és önmagáért (an- und für sich) való értéke van, összehasonlíthatatlan értéke, de épp azért, mert a különös valami általánosságot rejt magában. De ennek ellenére sem elutasítható az a követelés, hogy az egészet kell áttekintenünk, és valójában mindenki erre is törekszik ilyen vagy olyan módon; a sokféleségből, az egyes adatok sokféleségből szinte akaratlanul is az egésznek és az egységnek a látványa bontakozik ki... a világállapotot kell leképezni”. És mi, akik rá hivatkozunk, elhittük ezt Rankénak, úgy véltük, nyilván nagy műveinek (a *Deutsche Geschichte im Zeitalter der Reformation*nak, a *Französische Geschichte vornemlich im 16. und 17. Jahrhundert*nek, az *Englische Geschichte vornemlich im 17. Jahrhundert*nek és a többinek) kevéssé elmélyült ismeretében, hogy programját a nagy történész be is tartotta (sokkal együtt té-

vedtünk). Holott a helyzet az, hogy Ranke – világállapot ide vagy oda – egészen minuciózus pontossággal foglalkozott a helyi eseményekkel, a kis, jellemző tényekkel, az egyedi és egyszerű dolgokkal, a különös fejlődés önmagában és önmagáért vett momentumaiival, és legfeljebb remélte, hogy azért azokon is átcsillan valami az általánosból (át is csillant persze), de ez nem változtat a kis tények kutatásának és bemutatásának létén és jelenlétén Ranke sokkötetes óriásműveiben. Áll azonban minden, amit akkoriban Braudelnek tulajdonítottunk. Sőt. Az Annales iskola vezéralakja, a longue durée (hosszú tartam) teoretikusa, az anyagi kultúra és a kapitalizmus évszázadokon átívelő történelmének kutatója (ma már magyarul is hozzáférhető két nagy munkája, *A Földközi-tenger és a mediterrán világ II. Fülöp korában* és az *Anyagi kultúra, gazdaság és kapitalizmus a XV–XVIII. században* első kötete, *A mindennapi élet struktúrái: a lehetséges és a lehetetlen*) nemcsak ezekben az érett férfikorban írt munkáiban koncentrált – szinte a kicsinyességig – az apróságokra, egyediségekre, kis jellemző tényekre (ezek óriási sokaságára), hanem öregkori, befejezetlenül maradt (így is három vaskos kötetből álló) főművében, ha szabad így mondanunk, még rá is tett egy lapáttal eme kedvteléseire. *A L'identité de la France (Espace et Histoire, Les hommes et les choses)*, bár teljes Franciaország-történetként koncipiálódott, szinte mit sem tartalmaz a szokásos országtörténetek rekvizitumaiból. „Korábbi munkáimban, a Földközi-tengerről és a kapitalizmusról szólóknban messziről néztem Franciaországot, túllontúl is messziről... Későn jutottam el ahhoz, hogy mintegy testközelből szemléljem” – írja, és a három vaskos kötet valóban egészen közeli, szinte mikroszkopikus képet nyújt Franciaországról. Alaptézise, hogy nem egy Franciaország van, hanem szinte végtelenül sok. Nemcsak a francia Dél egészen más világ mint az ugyancsak francia Észak, hanem külön arca, jellege, levegője, embere, tája, szokásai (stb., stb.) vannak minden alrégiónak, faluhatárnak, háztájnak. És nemcsak az adatokat sorjázatja ezekről a különbségekről szinte kifogyhatatlanul és káprázatos bőségben, de olyasmiket is felvesz „forrásai” közé, mint hogy biciklivel karikázva valamely faluból egy másikba (Braudel nagy kerékpározó volt, szinte késő vénségéig) miként módosul – láthatóan – a talaj, a növényzet, az útminőség, a szembejövők ruházkodása, nyelvi formulái stb. A helyi adottságok, tények, adatok, információk gyűjtésének, prezentálásának épp ez a szinte hipertrofikus eluralkodása tette aztán szükségessé, hogy valamiképp mégiscsak megteremtse a l'identité de la France-ot, Franciaország önazonosságát, azonosságát, identitását.

Nemcsak arról van tehát szó, hogy – lám, lám – nagy történészek is támaszkodnak a helytörténet adataira, sikeresen beillesztik azokat nagyívű történelmi narrációikba, világösszefüggéseket feltáró koncepcióikba, hogy extrapolálják a szerény lokális egyediségeket, amelyek azután ily módon – az általánosság révén és jóvoltából – mégiscsak szert tesznek némi fontosságra, hanem szinte a fordított helyzet látszik előállni. Egyre inkább a kis tények kerülnek előtérbe, egészen úgy, ahogy azt – minden elméletellenessége ellenére az újabb és még újabb történetkutatói irányzatokat gondosan figyelemmel követő – Engel Páltól tudjuk.

Nem szívesen engednénk el azonban még néhány példát – később azt is bevalljuk majd, miért tesszük mindezt. A rég nagyok közül is a legnagyobbakból említenénk néhányat. Először talán *Friedrich Meinecke* mondta ki, hogy számunkra a tizenkilencedik század történészei körül még Rankénál is fontosabb, útmutatóbb, paradigm-

matikusabb *Jacob Burckhardt*. Nos, Burckhardt esetében látszólag hiába keresnénk akárcsak rankei kis tényeket is. Ezek iránt való érdeklődését a kettős lelkű – mert egyszerre és egyazon szinten történész és művészettörténész – Burckhardt, úgy látszik, megőrizte művészettörténeti lelke oldalán. Hisz műelemzőként, a *Cicerone* alkotójaként persze hogy egyediségekkel, műegyediségekkel foglalkozott, történészként azonban, akár reneszánsz-könyvére, akár még jelentősebb görög kultúr-történetére gondolunk, bizony a nagy összefüggések érdekelték, és ez az érdeklődés még csak fokozódott kései főművében. A *Weltgeschichtliche Betrachtungen* csak látszólag bevezetés a történelem tanulmányozásába, valójában történetfilozófiai traktátusról van szó egy olyan szerző tollából, aki többször is hangsúlyozta, nincsen egymástól távolabb álló két tudomány, mint a történelem és a filozófia. Ez a nagy történetbölcséleti traktátus azonban (nem véletlenül szinte állandó hivatkozási alapja olyan vezető történetfilozófusok munkáinak, mint a *Történelem és eszkatológiát* szerző *Rudolf Bultmann*nak, vagy a *Világtörténelem és üdvtörténetet* közreadó *Karl Löwith*nek) – viszonylag újabkori felfedezés ez – egy roppant testes jegyzetgyűjteményre támaszkodik (*Historische Fragmente*), amely gyűjtemény szinte kizárólag az apró történeti–történelmi tények tárháza. Maga a szerző persze nem adta ki a *Historische Fragmentét*, azonban, különösen mióta szokásos azt a *Weltgeschichtliche Betrachtung*gel együtt, egy kötetben kiadni, ad oculos bizonyítja, hogy Burckhardt is csak az elemi tények sokasága alapján történetfilozofált, ha épp el is titkolta a bölcséleti megállapítások empirikus bázisinformációit. Szó sincs persze ezzel kapcsolatban Burckhardt akármiféle „leleplezéséről”, mindössze arról, amiről eddig is – és még egy kis ideig – szó volt/lesz, a faktumok, az elemi-egyedi információk hasonlíthatatlan szerepéről, jelentőségéről és „hasznáról”.

Ezt a kitérőt már nem szívesen terhelnék tovább, immáron csak egy-két utalásszerű példa. A tizenkilencedik század Rankéval, Burckhardttal valószínűleg egyenrangú történészóriása, *Hyppolite Taine* (az *Origines de la France contemporaine* – magyarul is olvasható, igaz több mint száz éves, nemigen megbízható magyarázásban – szerzője) nemcsak telezsúfolta sokkötetes művét „jellegzetes apró tényekkel”, de magát a kifejezést is ő „találta” ki, tette egyéni terminus technicussá. Hogy miként is értette ő maga a „jellegzetes apró tényeket”, miként, honnan, hogyan szerezte be őket, mit kezdett velük, az is megtudhatja, aki nem érez kedvet az *Origines* súlyos kötetének átrágásához (rosszul teszi, hisz kiemelkedően érdekes, regényszerűen olvasható műről van szó, nem oktanulról állította a nagy német szellem-történész *Cysarz*, hogy a legnagyobb francia regényíró épp az *Origines*-t megalkotott *Taine*): remek közvetett képet ad róla tudniillik *Szerb Antal* kis remekműve, az egyébként bevallottan *Taine* bűvöletében született *A királyné nyaklánc*.

Azért még egy kicsit a szemléből az apró tények kedvéért!

A minden bizonnyal legnagyobb múlt századi angol történész, Churchill jó barátja, a Kosáry Domokos és Makkai László (mindketten igen finnyások érték-ítéleteikben) által is kiemelkedően nagyra jellemezett *George Macaulay Trevelyan* (a nagy Macaulay unokaöccse) ugyan kézikönyvszerű összefoglalása, a kétkötetes *History of England* okán vált mintegy nemzeti intézménnyé, márpedig abban édeskevés apró, jellemző tény található (bár azért valamennyi igen, például a brit földön tanyázó rómaiak elszabadult páváiról, amelyekből azután...), ám annál több az ilyen az igazi főművekben, a Thackeray regényeivel az apróságok festegetésében is vetélkedő háromkötetes *England Under Queen Anne* címűben és a Jane Austine-ro-

máncokhoz hasonlítható *British History in the 19th Century*ben. Azt pedig szinte csak a vicc kedvéért említjük meg, hogy épp az általunk (persze mások nyomán) új fényben felcsillantott, a nem az általánosságokra koncentráló Ranke régi képmása ellen többen és többször is felléptek antipódusként. Vajon kicsodás elemi tényfeltárás lehet jellemző – mondjuk *Karl Lamprecht*re, ha ő még több apró jellemző tény sorjáztat műveiben, mint Ranke (tanulmányainak egyik legjobb gyűjteménye egyenesen azt a címet viseli, hogy *Alternative zu Ranke*).

Vissza Bényeihez, további tanulságokért

Egy korábbi fejtegetésünkben azt állítottuk (valószínűsítettük), hogy a helyismeret mércéje, normája a helytörténetírás, a helytörténet-kutatás. Ha nem is teoretikusan, de talán sikerült ezt a tézist (ha nem teoretikus, a filozófusok szerint nem is lehet tézis, ám ez számunkra közömbös lehet, legyen tézisszerűség vagy metaforikus tézis) egy kissé körülbástyáznunk. Nem mondtuk ki ugyan, de azt igyekeztünk végig érzékeltetni, hogy a történetész, így a helytörténetész is (főleg ő, mondhatnánk, ha nem sejtettük volna azt is, hogy az igazi történetész – munkája lényeges vonatkozásaiban és fázisaiban – szükségképpen helytörténetész vagy az is), az elemi tényekre, a kicsiny, rendkívül nagyszámú konkrét adatokra, szükségképp adott helyen, adott módon, adott – parányi, akár mikroszkopikus – összefüggésekre van utalva. Ilyeneket kell találnia, felmutatnia, hogy problémáit megoldhassa, hogy ismereteinek ürét, fehér foltjait kitölthesse, hogy azt adhassa, amiért egyáltalán történetész vagy helytörténetész. Nos, Bényei példája – és itt nemcsak a most ürügyül szolgáló Miniatűrökre gondolunk – ezt még sokkal jobban szemléltetheti, nyomatékosíthatja, ad oculos bizonyíthatja. Az bizonyosan kétségtelen, hogy a könyvtári helyismereti munkáért a múlt században Bényei tett legtöbbet a hazai téreken. Említettük, hogy módszertani útmutatói, a gyűjteményszervezésre (a helyismereti gyűjtemények szervezésére), a helyismereti kiadványozásra, a helyismereti szolgáltatásokra, újabban a helyismereti munkálkodás hazai történetére, a történet fundamentális tanulságaira vonatkozó művei, dolgozatai, könyvei, előadásai mit jelentettek. Arra is utaltunk, hogy nemcsak tanította, amit tanított, hanem csinálta is. Nemcsak elmagyarázta, miként kell bibliográfiát, repertóriumot, forráskiadást, kronológiát, eseménytárat miegyebet készíteni, gondolni (stb.), hanem maga is vastagon munkálkodott ilyenét dolgokban, csemű publikációi nem is kisebb polcot töltenek, tölthetnek meg. Ám az is igaz, hogy munkálkodásának – legalább szerintünk való – fő vonala a történetész tevékenység, a kutatás volt. Csemű munkáiból is nyújtotunk már ízelítőt, de ízelítőt nyújthat maga a most pertraktált gyűjteményes kötetke is. (Annál is inkább, mivel a Miniatűrökben nem egy későbbi vagy egykorú nagy monográfia miniatűrje, arányosan kicsinyített mása található meg. A sajtótörténeti monográfiaíró Bényei vonásait villantja fel a Debreczen–Nagyvárad Értesítőről szóló cikk vagy a *Tizenöt éve jelenik meg a Múzeumi Kurír* című írás; a helytörténetírás módszertanát kimunkáló Bényeit mutatja a *Debreczen történetírója. Száz éve jelent meg Szűcs István várostörténete* című tanulmány (amely – minden rövidsége ellenére – a legszebb historiográfiai főhajtások egyike, mi csak *Tamás Gáspár Miklósnak* a Kolozsvár történetét megíró *Jakab Eleket* méltató írásához tudnánk hasonlítani, igaz, könnyű dolga volt mindkét laudátornak: lángelméjű alkotókat és munkákat méltathattak, a

hely- és a várostörténet-írás világszínvonalú mestereit). De a – számomra legalábbis – legnagyobb szerűbb „csíráirások” (hogy ezúttal *Németh Lászlót* parafrázeáljuk) azok, amelyek egy-egy magyar történelmi-politikai nagyság debreceni tartózkodásairól, ténykedéseiről, útjairól számolnak be (*Vörösmarty Mihály és Debrecen, Deák Ferenc és Debrecen, Kemény Zsigmond Debrecenben, Jókai Mór, a debreceni újságíró, Jókai Mór debreceni látogatásai, Táncsics Mihály Debrecenben*). Nagyszerű előképei, konkrét anticipációi ezek a Bényei-csúcsműnek, a *Széchenyi és Debrecennek*, amelyet a szakkritika – tudunkkal – eddig nem méltatott ugyan a rangján, de amely kétségkívül a legjelentősebb múlt századi történelmi monográfiák egyike, és amelyet – izgatottan várjuk – remélhetőleg már rövidesen követ a talán a Széchenyit is árnyékba borító *Kossuth és Debrecen*.

De hát nem Bényeit dicsérni jöttünk, hanem a munkásságából levonható tanulságokat számba venni. Olvasóink talán már ki is találták, mi a legfőbb tanulság. Persze hogy az. Az ugyanis, ami (ál)tézisünket igazolja. Vagyis azt, hogy a helyismereti munka a helytörténet(írás) elvei, módszerei, technikái, rafinériái, fogásai, igényei, szükségletei, eszközei, rekvizítumai (stb., stb.) alapján, mentén, kontextusában alakul, fejlődik, „csinálja magát” (a sokszor idézett *Vere Gordon Childe*-i mondás – és könyvcím – értelmében: man makes himself). És – nem talán, hanem bizonyosan – azért válhatott Bényei vezető és példamutató helyismereti munkássá, mert ő maga nemcsak vigyázó szemét vetette a helytörténetírásra, de annak országos jelentőségű mestere volt és van maga is.

Ezt eltanulni tőle persze nem lehet. (Nemcsak a poeta non fit sed nascitur, valószínűleg a historikus is), ám azt igen, hogy miként kell az egyik terület kívánalmait „lefordítani”, áttenni egy másikéba, hogy miként adódik – szinte magától, de mennyi győtrelem, vajúdás eredményeként – az egyik terrénum sajátosságaiból a másik feladatrendszerre, és hogy az egyik fejlődése, elmozdulásai, paradigmaváltásai milyen befolyással bírnak a másik alkotmányára, építményére, struktív és konstitutív kategóriarendszerére. Ezért lehet igen tanulságos minden helyismerész számára a Bényei alkotta-írta helytörténeti munkák forgatása. Mert hisz az ördög (vagy a jóisten) a részletekben lakozik. Az igazi fogásokat csak a konkrét anyag konkrét vizsgálata teheti sajátunkká. De – erről – ennyit. Hosszú cikkek íróit mindenkor gyakorta figyelmeztették az athéni követek esetére a spártai királlyal, és e figyelmeztetés akkor is vág, ha – manapság – mi már inkább az athéniakkal rokonszenvezünk. Annál is inkább zárnunk kell a passzust, mert még egy palinódiát is szándékozunk követni.

Palinódiás kitérő, ám egyben kóda is

Tulajdonképpen két mondandónk lenne még, ám ezek már nem igazán, legfeljebb függelékyszerűen kapcsolódnak az eddigiekhez (innen a kóda bejelentése: függelékyszerű lezárás). Az első azzal kapcsolatos, hogy vajon nem túloztunk-e, nem pusztán a klasszikus, már ismert képleteket sorjáztattuk-e eddigelé. Mert hát lehet, hogy szép, amit a történettudomány nagyságai kapcsán, a helytörténetírás, -kutatás örvén előadtunk, de vajon nem vieux jeu-e ez mind. Nem a réges-régi múltat hívtuk-e tanúságot élő problémáink megoldása érdekében, nem holtak közé akarjuk-e

cipelni az élt, miként Hegel fejezte ki magát bursikóz módon, a skolasztikára alludálva. Bizony meglehet. Ám korántsem bizonyos. Mert hisz azok a történések, akikre hivatkoztunk, akiknek legalább egy-egy – éppen mondandónk irányába eső, affelé forduló – oldalát, aspektusát felvillantottuk, éppen nem „dögölt kutyák” (hogy ezúttal egy Hegelről tett megállapítást idézzünk), hanem az újabb irányok, törekvések – ilyen vagy olyan okból való – mintapéldái, mesterei, hivatkozási alapjai. Ám kétségtelen, hogy ma már az Annales sem a szó szokványos értelmében aktuális, az iskola felbomlott, és új iskoláknak, azok egész sorának adta át a terepet. Érdemes lehet – ha tézisünk igaz, márpedig ehhez jól felfogott önzésből és szerzői hiúságból ragaszkodunk, végül is ennyi igazán elvárható még egy cikkszerzőtől is – körülnézni, épp csak röptében, mik a mai trendek. Erre persze e sorok írója számos ok miatt nem vállalkozhat, és ez okok közt elhanyagolható és a legeslegutolsó, hogy tájékozottsága fölötte hézagos, és akár enyhén szólva is komolyan vehető szemlére ezúttal már csak terjedelmi okokból sem vállalkozhat. Komolytalan szemlére azonban igen, az olvasónak hát mutatis mutandis kell vennie az ezután elhangzandókat.

Kezdjük azzal, ami számunkra, könyvtárosok számára talán a legismerősebb, legközelebbi, saját szakmánkban is felmerülő. A neopozitívista paradigmaváltásra gondolunk. Erről a paradigmaváltásról a 3K olvasói is első kézből értesülhettek, méghozzá az irányzat, a paradigmaváltók egyik elsejétől, az Országos Széchényi Könyvtár főigazgatójától, aki nem egy 3K-béli cikkében érintette ezt a kérdéskört, szolt annak problematikájáról, sőt könyvtári, könyvtári kutatási vonzatairól is. (Csak utalásképp: *Fejlettebb technikai háttér, gyengébb hallgatói és kutatói teljesítmények?*; *A hagyomány megőrzésének egy lehetősége: a bibliothecarius doctus*; *A magyar könyvtárak lehetőségei a tartalomszolgáltatásban*, stb.) De az igazi mintapéldái, mintaművei – legalább számunkra – ennek az irányzatnak *Monok István* nagyobb lélegzetű opuszai (megint csak mutatványként, utalásként, a dolog meritumát – talán – megvilágosítóként: *A gyöngyösi református gyülekezet lelkipásztorai és tanítói 1557–1710*; *Pápai szemináriumok magyarországi alumunusai*; *A könyves kultúra, XIV–XVII. század*; *Könyvkatalógusok és könyvjegyzékek Magyarországon, 1526–1720*; stb., stb., stb.). Nos, ez az újpozitívista (a megnevezés még nem rögzült igazán, az irány azonban egyre hódítóbb, egyik kiáltványa épp az e cikkben idézett Engel Pál-interjú volt, annak minden elméletellenes elméletével – kivált a tények és a tények értékelésének dichitómiajával, aminek szinte brutális megfogalmazása az ugyanebből az interjúból eddig nem idézett passzus: „Más dolog a tények megállapítása, és más azok értékelése. Ezt a kettőt... nem szabad összekeverni... Ami pedig a tények értékelését illeti, abban teljes mértékben osztom a relativizmus álláspontját. A történelmi értékelés végtére is világnézet kérdése, és nem volna szerencsés, ha minden történésznek azonos volna a világnézete.”) De idézhetnénk, kommentálhatnánk az újpozitívizmus nyugati képviselőinek roppant számos munkáját és roppant ritka teoretikus megnyilatkozását is. Minket – ezúttal – azonban nem annyira a dolog teoretikuma izgat, hanem az, hogy ez az irányzat, ez a hic et nunc vezető trend nemcsak abba az irányba mutat, amerre a punctum salienseket eddig is kerestük, hanem az azon a tájon gyűjtött érveket, meggondolásokat, példákat roppant tetemesen ki is bővíti, meg is erősíti, alá is húzza, nyomatékostja is. Tulajdonképpen eddigi tudománytörténetinek

ugyan nem nevezhető, talán mégis arra fájzó szemlélésünknek is az adta, ha nem is a lendületét, de legalább az apropo-ját, egyáltalán a lehetőségét, hogy – mint minden visszatekintés – ez is a ma problematikája felől tekintett a közelebbi és a távolabbi múltra, azt emelte, emelhette ki belőle, arra nyílt szeme (ha egyáltalán), ami a mai törekvések szemszögéből látható, sőt csak azok perspektívájából vált egyáltalán láthatóvá (lásd a Ranke-kép módosulásait is, a filozófus Taine történelemsszé avanszálását is, Braudel „fejlődésének” irányát is stb.).

Sokkal kevésbé jelentősnek tűnő, ám annál látványosabb jelenség az úgynevezett mikrotörténelem fókuszba kerülése. *Le Roy de Ladurie* nemcsak a saját maga számára szerzett világhírt, amikor (már magyarul is megjelent) monográfiájában egyetlen parányi (középkori) eseményről úgy kerekített átfogó feldolgozást, hogy teljesen figyelmen kívül hagyta a „nagy” történetet, ám annál gondosabban studiózta e mikrojelenség *teljes* forrásanyagát. Követői akadtak szinte azonnal, érdekes módon elsősorban nem is franciák, hanem amerikaiak, még hozzá tucatszám (néhányuk műve magyarul is megjelent, sajnos nem a legjobbak, legjellemzőbbek, de azért irányjelölők). (És itt zárójelben megjegyezném, pedig hát szembezőkő azért az magamagától is: nem ilyesféle monográfiákhoz gyűjtötte össze, alkotta meg a *teljes* kútforrányt, forrásbázist nem egy – persze szorgosan dolgozó – hazai könyvtári helyismereti gyűjtemény is? Nincs-e minden készen egy-egy ilyen „esetleíráshoz”, mikromonográfiához – mondjuk – Szombathelyen, Pécsen, a FSZEK Budapest Gyűjteményében? A sor persze itt is hosszan – ha nem is túl hosszan – folytatható, elnézést is kérek a kihagyottaktól.)

„Ideológiáját” elméletét, teóriáját tekintve – ha épp ezeknél a törekvéseknél, iskoláknál, irányzatoknál, trendeknél ilyesmiről egyáltalán szó eshet, hiszen ők maguk tagadják, de a marx–lukácsi módon ennek ellenére teszik – a mikrotörténelemmel teljesen egyezőnek tűnik (persze csak tűnik) az úgynevezett prozopográfiai irányzat. Tőlük még kevesebb programatikus írással rendelkezünk, mint mikrotörténész társaiktól, ám törekvésük lényege teljesen világos. A legegyszerűbb, ha őket is a már sokszor idézett Engel Pál (e törekvés bizonyosan legnagyobb hazai alakja) sorai alapján jellemezzük: „Ilyen például az, amit a szakemberek »prozopográfiai« módszernek neveznek. Ez nagyon leegyszerűsítve [dehogyan egyszerűsít a megszólaló, csak épp iskolatitkokat árul el] azt jelenti, hogy egy intézmény vagy egy társadalmi csoport természetét a hozzá tartozó személyek sokaságának életrajzi adataiból határozzák meg. A tárgy úgyszólván tetszőleges lehet: a római szenátus Augustus korában, Lotharingia nemessége a XIII. században, a Monarchia tisztikara vagy bármi hasonló. A lényeg, hogy a történet ilyenkor nem *általában* vizsgálja az intézményt vagy csoportot, ahogyan még ötven-hatvan éve is tették; azaz nem a jogi keretekre kíváncsi, és nem kiragadott példákkal illusztrálja, amit állít, hanem a szereplők összességéről – az *összes* szenátorról, az *összes* nemesről, az *összes* katonatisztről – gyűjt adatokat; lehetőleg egyénenként vagy – ha ez netán nem lehetséges – legalább statisztikai összesítésben. Ebből a temérdek részadatról rajzolja meg azután azt a valamit, amit vizsgál. A műfaj egyik klasszikusa, Lawrence Stone például a Tudor-kori angol arisztokrácia szociografikus leírását nyújtotta több száz személy – valójában az összes lord – életrajzi adatai alapján. Mondanom sem kell, hogy az így született megállapítások érvényessége merőben más, mint a korábbi vélekedéseké; az eredmények pedig gyakran meglepően újak”. (Megint csak zárójelben merjük megjegyezni, kizáró-

lag azok számára, akik még a régi iskola neveltjei, és emlékeznek ilyen – a németek által találóan Spitzfindigkeitennek nevezett – dolgokra: ugye azért más volt, amikor disztिंगváltunk – á la Lukács, á la Szigeti József, sőt á la Adorno és iskolája – átlagtípus és lényegtípus között?)

Említhetnénk még néhány, persze a fentieknél sokkal kevésbé jelentős és sokkal kevésbé hangsúlyosan képviselt irányt, ám – talán hihető az eddigiek után – nem nyújthatnánk nekünk lényegesen más indíciumokat, útmutatásokat, tanulságokat. Ilyeneket egy egészen más területről, területről kaphatunk. És – immáron – nem is igazán történelemtől van szó. Kezdetben filozófusok érdeklődtek – igen intenzíven – a történelmi narráció, a történetírás peremfeltételei, majd maga a történelmi „konstituáció”, konstituálás módozatai iránt. Lenyűgözőnek tűnhetett a terrén, egyre nagyobb és egyre jelentősebb filozófusok fogták művelés alá a kínáló problémaközéprést. Olyan világnevek sem restellték fő-fő műveik lapjait történetelméleti passzusokkal megtölteni, mint a – mai értelemben vett, univerzális aspirációkkal fellépő – hermeneutika vezérképviselői, *Hans-Georg Gadamer* és *Paul Ricoeur* (ez utóbbinak elsősorban háromkötetes főművéről van szó, a *Temps et récit*-ről; az elsőnek természetesen a magyarul is hozzáférhető *Wahrheit und Methode*-jéről). Nos, az ő munkásságuk alapján került terítékre a történelmi narráció minden fogas és még fogasabb kérdése. És itt nem szórszálhasogatásokról van szó, nem arról, hogy a történészek dolgaiba belebeszélnek olyanok is, akik mit sem tudnak hozzá, hanem arról, hogy hogyan is kell/ene értelmeznünk az elemi tények iránt megnyilvánuló, újpozitivistá érdeklődést, az alapok felől nézvést. E sorok olvasói bizvást eltekinthetnek azoktól a megfontolásoktól, amelyek a referencia kérdésköre körül burjánoztak el – szinte már elviselhetetlen mértékben. Vagyis attól, hogy tükröz-e avagy teremt (konstituál)-é a nyelv, így a történetek elbeszélésére szolgáló nyelv, avagy nem így vetődik fel a kérdés. Ezek a vonatkozásai a filozófiai vitáknak minket – itt – nyugodtan hidegen hagyhatnak. Sokkal kevésbé az, amire nem is annyira Gadamer, sokkal inkább Ricoeur (és az ő nyomán és problematikája szála-zásában a mesteren túltenni látszó *Tengelyi László* professzor) utalt, nevezetesen az, hogy milyen a történelmi gondolkodás fundamentális szerkezete. Mire épül és mit modellál, mit és miképpen szimulál az. Mik lehetnek alapkategóriái és algoritmusai. (A kérdéskörrel kapcsolatban – persze az angolul is olvasható *Temps et récit* – mellett *Tengelyi László* két könyvére hívnánk fel a figyelmet. A magyar nyelvű *Élettörténet és sorseseeményre*, valamint az azt átfedő, ám bővebb és számos igen fontos kiegészítést tartalmazó *Der Zwitterbegriff Lebensgeschichte* címűre.) Szólni ennek a problematikának minden lényeges eleméről persze – a már említett okok és százegey más miatt (lásd az e sorok szerzőjének kompetenciájáról szóló megjegyzéseket) – ezúttal nem szólhatunk. Egy, egyetlen ilyen vonatkozásra azonban felhív-nánk a figyelmet, ráadásul egy olyanra, amelynek szorosabb köze van a történelem-hez, vagyis ahhoz, ami minket igazán érdekel(het). Ez pedig az emlékezés finom-szerkezete. A történelem – valamiképp – emlékezés vagy emlékezésfelidezés, a történeti kutatás – megint csak valamiképp – leképezi vagy leképeznie kellene az emlékezés struktúráját. Erről a struktúráról pedig – éppen történetírói tapasztalataik nyomán és következtében – a történészeknek is alapvető mondandóik vannak. (Bé-nyei Miklósnak is, csak ő éppen nem hajlandó kitűnő meglátásait, amelyekből bő-ségesen részeltet minket a *Miniatűrök* oldalain is, teoretizálni.) A magyar olvasó számára a legtöbbet e témakör titkaiból *Jan Assmann A kulturális emlékezet. Írás,*

emlékezés és politikai identitás a korai magaskultúrában című monográfiája árulhat el, egyúttal munkában, ténykedésben is bemutatva az emlékezésteóriákra építő újabb típusú történetírás műhelytitkait, ám az igaz források másutt lelhetők. Mindezekelőtt a *Pierre Nora* által indított emlékezéselmélet és emlékezéstörténet-kutatás irányzata (legújabbban erről magyarul *Heller Ágnes* szólott) tájkán, de sokkal-sokkal régebbi, csak épp e szempontból nem vizsgálta, ám talán épp ez új trendek nyomán az érdeklődés homlokterébe kerülő-kerülhető művekből, mint *Bergson* híres-hírhedt *Matière et mémoire*-ja vagy – számunkra ez sokkal kézenfekvőbb – *Fülep Lajos* – persze egészen más probléma fonalán elhelyezkedő, de számunkra némi áttételekkel megvilágosító erejű – *Az emlékezés a művészi alkotásban* című doktori disszertációja. Vegyük csak ez utóbbinak egy hosszabb passzusát, amelyben csupán bizonyos kifejezéseket kell kicserélni, hogy ne a művészi alkotásra, de a történelmi tényekre legyenek vonatkoztathatók, értelmezhetőek. Ecce: „... az emlékezés is – mint látni fogjuk – próbálgatással, küzdelemmel jár, a reprodukció is formáló tevékenység, amennyiben a mély és szándékos emlékezésnél [ez éppen a történetkutató attitűdje] a képek nem adódnak nyomban a maguk teljességében (csak amennyi szükséges a fölismerésre), hanem ki kell hámozni, valósággal meg kell formálni őket, csak hogy – honnan veszi intuícióim e képeket? ki adja őket a kezére? s aki kiszolgáltatja őket, vajon nem hagyja-e rajtuk a keze nyomát, mi több, nem szüli-e meg őket a maga képére és hasonlatosságára, miután oly soká a maga méhében hordta őket? jut-e itt az intuíciónak – vagy a reprodukáló szándéknak – a bábánál külön tevékenység?” Ugye nem kell a szöveghez – és itt nem idézett, de nem kevésbé izgalmas folytatásaihoz – kommentár? Hisz miről van szó a reprodukciós tevékenység elemzése kapcsán, ha nem az emlékezéselmélet és emlékezéstörténetiskola kontroverziáiról forrás és forráskritika, forráskritika és forrásértelmezés, forrásértelmezés és problémamegoldás (stb.) között. Vagyis legtémbább témánkról – egy újabb aspektusból. Azt hiszem, a helytörténetírás szakemberei és a rájuk figyelő helyismereti könyvtárosok immáron régóta tudják, miről is van szó.

Szót kellene itt ejtenünk egy másik problémáról is. Ennek ötletét is Bényei Miklós vetette fel egy réges-régi előadásában. Arról szólt akkor, hogy – bizonyos szempontból – két csúcstudománya van vagy lehetne a helyismereti munkának. Az egyik természetesen a történelem, amely – bizonynal sokan emlékeznek *Kossány Domokos* kedves, sűrűn alkalmazott fordulatára–meghatározására – „totális” tudomány. *Minden* beletartozik, szó szerint *minden*, korántsem csupán a politikai „események”, szereplők stb. Ezt a totális programot az újabb irányzatok egyre jobban meg is látszanak közelíteni, lásd a minálunk *R. Várkonyi Ágnes* által inaugurált ökohistóriát vagy a hozzánk még nem igazán elérkezni látszó *histoire sans noms et nombres*-t (a nevek és [év]számok nélküli történelmet). A másik ilyen csúcstudomány viszont a földrajz lenne, lehetne. A maga módján az is totális, abba is minden beletartozik és éppen nemcsak mától vagy tegnaptól kezdődően. Gondoljunk csak a nagy németek (elsősorban *Ratzinger*) politikai földrajzára még a tizenkilencedik századból, a franciák (elsősorban *Vidal de la Blach*) „emberföldrajzára” még a múlt század elejéről, de természetesen elsősorban a hatvanas évektől egyre jobban nyomuló kultúrföldrajzra, fejlődésföldrajzra, új értelemben vett geopolitikai földrajzra stb. Hogy ez a típusú vagy az ehhez hasonló típusú földrajztudomány mérhetetlen mennyiségű hozzáadékkal gazdagíthatná a helyisme-

reti információknak nemcsak a körét, de a jellegét, minőségét, sajátosságait is, aligha lehet kérdés azok számára, akik tartottak már kezükben ilyenféle „földrajzkönyveket”, amelyek éppúgy nem hasonlítanak az általunk hagyományosan ismertekhez, mint gyermekeink természetrajz-tankönyvei azokhoz, amelyekből mi tanultunk. (Némi ízelítőt, de épp csak ízelítőt nyújthatnak ezekből az újdonságokból az immár magyarul is hozzáférhető számítógépes térföldrajzi kiadványok.) Ezt a témát azonban, földrajztudomány és helyismeret kapcsolatát, kívánatos perspektíváit felvázolni azonban már semmiképp sem tartozhat a jelenlegi cikk keretei közé, annál is kevésbé, mivel ehhez Bényei ürügyül vett kötete már semmilyen indíciumot, okot nem kínál, nem is kínálhat. Tegyük el ezt a témát máskorra, másszorra.

Legeslegutolsó kitérő – folytatás nélkül

Ha ki nem mondtuk is, valamiképp centrális pozícióba kívántuk helyezni a helytörténeti–helyismereti munkát. Valahogy a mai problematika, problémaérzékenység és -kutatás fókuszába. Pontosabban nem mi kívántuk oda helyezni, azt akartuk, szerettük volna érzékeltetni, hogy – ha rajtunk kívül a kutya sem hiszi ezt el – az azért mégis ott van. Ami pedig ürügyül szolgált csapongó és hosszadalmas csevegésünkhöz, Bényei Miklós könyve, azért (is) tűnik számunkra – és reméljük olvasóink számára is – olyan jelentősnek, mert – persze impliciten – tartalmazta mindazt, amit kapcsán/ürügyén elmondhattunk, sőt sokkal többet is, de e sokkal több kibányászásához, kibogarzásához nálunknál jobb, élesebb pillantású olvasókra van szükség. Bizonytalán nem vagyunk és még kevésbé leszünk szűkében az ilyeneknek. Hála érte a könyveivel keresletet teremtő kínálóknak, a Miatűrök szerzőjének. (VK)

Egy névtár, amelynek sok olvasata lesz

A Könyvtári Figyelő tavalyi 10. (46.) évfolyama különös és különösen értékes különszámmal tisztelte meg előfizetőit, olvasóit, a hazai könyvtár- és tájékoztatásügy egészét. Az iménti minősítés a szám „belbecsének”, a Kitüntetett könyvtárosok névtára c. összeállításnak (XIII, 154 p.) köszönhető, amely Gerő Gyula gyűjtéséből és szerkesztésében készült el.

A vele való foglalkozás „első köre” egy perc alatt abszolválható. Előszaván kívül a kitüntetett könyvtárosok számos alapadattal kiegészített névsorát tartalmazza, amelyet három – földrajzi–intézményi, kitüntetések szerinti és időrendi – mutató követ.

A „második kör” teljesítése már szükségképpen több időt igényel. Nem utolsósorban azért, mivel – az „isten a részletekben lakozik” szállóige igazának bizo-

nyítékaként – itt fénylik fel a szerkesztés sokféle erénye. A láttatóbb előadhatóság végett hadd kezdjem munkámat hátulról előre haladva, azaz a mutatóknál.

Az időrendi mutató az 1954 és 2000 közötti intervallumban évenkénti bontásban, azon belül a kitüntetések „értékrangsora” szerint hozza a meg tisztelt pályatársak adatait, Lipták Pál 1954. évi Kossuth-díjával kezdve és Ramháb Mária 2000. évi MKE-émlékérmével befejezve ezt a „kitüntetési intenzitást” tükröző enumerációt.

A kitüntetések szerinti mutatók az állami–testületi megbecsülésnek huszonhárom válfaját tartalmazzák. Az „óvilágból” csak a Kossuth-, Állami- és SZOT-díjasok, a Kiváló Népművelő címmel és a Szabó Ervin-émlékéremmel kitüntetettek szerepelnek benne, az „újvilágban”, azaz 1990 óta viszont a teljességre való törekvés jellemzi a gyűjtést. (Az előszóban e szűkített megoldást meggyőző érveléssel és a volt miniszteri és állami kitüntetések számosságának felbecsülését is elvégezve fogadtatja el velünk a szerző.) Erről a mutatócsaládról még tudni kell, hogy „a kitüntetettek–díjazottak betűrendes névsorában [pontosabban mondva: az e mutatón belül kialakult névsorokban] található évszámok az adományozás idejét, a zárójelbe tett számok a kitüntetett–díjazott életkorát adják meg az elismerés időpontjában”.

A földrajzi (települések szerinti) és intézményi mutatórendszer a Könyvtári Műnerva 1996 (OSZK–KMK, 1997) beosztásához igazodik, s mint ilyennek két része van. Első része a kitüntetettek révén érdekelt könyvtárügyi intézményeket és budapesti könyvtárakat, a második – megyék szerinti tagolásban – a vidékieket sorolja fel. A budapesti rész további strukturáltsága meglehetősen mély (felőle a mutatók előljáró megjegyzéseiben kapunk tájékoztatást), a vidéki részé csak települési betűrend szerinti. Az ily módon besorolt könyvtárnevek égisze alatt kerül feltüntetésre a dekorált munkatársak neve, mindegyik a neki juttatott kitüntetés válfajával és adományozási évével.

Az eddig elmondottakat követően érkezőnk el a fő komponenshez, a névtárhoz, amelynek egy-egy tétele a következő elemekből áll: vezeték- és keresztnév (esetenként névváltozat is); ha van, a doktori cím; (asszony- vagy ellenkezőleg: leánykori név); születési hely és teljes dátum, az elhunytaknál: halálozási hely és ugyancsak teljes dátum; a kitüntetés idején viselt „rang”; a kitüntetés válfaja; az adományozás éve. Ha időközben valaki állásváltogatás vagy nyugdíjba menetel után kapott kitüntetést, akkor ez az új „rang” is szerepel a tételben az ilyen minőségben juttatott kitüntetés megnevezésével.

A „második kör” teljesítése közben a recenzens megfigyelhette-tapasztalhatta az abszolút pontosságról, hiánytalanságról és könyvtárosi korrektségről tanúskodó közlést (alig van benne felderítetlen adatelem, a névváltozatokról utalók szolgálnak a közlési névalakra, következetes az intézményi névváltozatok megjelenítése, a posztumusz adományozás feltüntetése, gáncstalan a rövidítés- és eligazításjegyzékek szerepeltetése). Nagyon kellemesen „olvasható” az összes felsorolás, ami a műszaki szerkesztő, Nagy László mesterségbeli tudását dicséri. Ügyes és hasznos ötlet, hogy az egyes oldalak alján, mindenütt, ahol szükség van rá, a kiegészítések számára négy sornyi hely áll mindazok rendelkezésére, akik figyelni és feljegyezni kívánják a névanyagban óhatatlanul bekövetkező változásokat. (E tekintetben a szerkesztő mindjárt példát is mutatott, amikor egy szomorú, de már az adattár kinyomtatása utáni változást ragasztott be az adattár megfelelő helyére.)

Azt hiszem, nem nagyon kell indokolnom, hogy ennek az ismertetésnek a címébe miért iktattam be a sokféle olvasat lehetőségét. Az adattár és az összes mutató ui. úgy van megszerkesztve, hogy szinte „tálcán kínálja” az efféle „nekibuzdulásokhoz” a nyersanyagot. Ezek csak úgy, „játásából” is érdekesnek ígérkeznek, ám könyvtáriügyi és könyvtáros-egyesületi vezetők-tisztségviselők, könyvtárigazgatók és könyvtárfenntartók számára – igenis – kötelelesség szerűek.

Az a 410 név, amely az adattárban „közzsem” elé került, mindenképpen a szakma egyfajta (időben változó, fogyó-növekvő) elitjével ismertet meg bennünket, egy olyan ténylegesen volt és „van” elittel, amelybe a kitüntetésre felterjesztő illetékesek esetenként „hibás ügyvitele”, „ügyviteli zavara” miatt nem odavalók is bele-belckerültek/belekerülnek, s ugyanemiat többen hiányzanak is soraiból vagy nem a számukra igazán adekvát csoportba kerültek.

Gerő Gyula mindenesetre nem „rühellé a prófétaaságot”, s ha már többszöri újrajkezdéssel ilyen sokszólamú adatbázis birtokába jutott ernyedetlen szorgalma folytán, előszó helyett „Az összeállító-szerkesztő előbeszédje (három tételben)” címen elsőként a maga olvasatáról, a minden bizonnyal „szűzolvasatról” és annak tanulságairól számol be. És ebből az olvasatból adódik a recenzens számára a feladat elvégzésének „harmadik köre”, amelyről – mi tagadás – a lehető legnagyobb szakmai élvezettel igyekszik az alábbiakban beszámolni.

Az első tétel – már-már lírai hangvétellel és önközpontúsággal – arról szól, hogy mi minden motíválta Gerő Gyula „kitüntetésügyi” munkálatokba való belekóstolását és belefeledkezését. A második tétel – Gyorsmérleg a Kiváló népművelő és a Szabó Ervin-emlékérem kitüntetésekéről 1961–1985 – címen tulajdonképpen keletkezésének idején egy keveseknek megküldött szamizdat, amely feltárja (többféle keresztmetszeti elemzéssel) az akkori kitüntetési gyakorlat netánságait. A harmadik tételben – ennek címe: A második számú szamizdat (helyett) – végzi el a szerző az adattárban nem szerepeltetett volt minisztériumi és állami kitüntetésekéről azokat a beméréseket, amelyekről korábban említést tettünk.

Ha már a szerző tételekben vezette elő a kitüntetési gyakorlattal kapcsolatos mondanivalóját, hadd éljünk mi is zenei műszóval. A Gerő Gyula tételeit követő kódában a következők olvashatók arról, hogy valójában ki kaphatott-kaphat a szakmában kitüntetést. Nevezetesen: „aki

1. kitarotán forgott (forog) a placcon, s akit
2. jó(hi)szemű, jószívű vagy jól számító főnöke javasol, továbbá
3. fenntartója, felettese fel is terjeszt, végül akit
4. a nagyhatalmú kitüntetésosztó kegyesen elfogad.”

Úgy látszik, ettől a nagyon keserű summázattól mintha maga Gerő Gyula is megborzadt volna, s ezért – utolsó mondatként – hozzátézi: „Szerencsére a lehetséges kanyarok, sallangok, cifrázások, elfogultságok ellenére is gyakran találkozott-találkozik az érdem az elismeréssel, a hivatalos ítélet a köz vélekedésével.” Egyetértek vele, ám azért: igencsak ideje érdemibbé tenni ezt a gyakorlatot. Gerő Gyulának hála: most már a javításhoz szükséges eszközzel is rendelkezünk.

Futala Tibor

„Esély? Egyenlőség? Iskolai könyvtárügy 2000.”

2000. november 27-én tartotta a Könyvtárostanárok Egyesülete őszi szakmai napját a budapesti Városmajori Gimnázium dísztermében, ahol az iskolai könyvtárügy esélyeiről, feladatairól tanácskoztak az érintettek.

Más szemszögből ugyan, de ugyanez a téma szerepelt két hónappal korábban is – 2000. szeptember 20-án –, amikor az Országgyűlés Oktatási és Tudományos Bizottsága tartotta kihelyezett ülését a gimnáziumban.

A novemberi szakmai nap már a könyvtárostánároknak szólt, hogy az oktatási bizottsági ülés támogatását magunk mellett tudva feltárjuk a megoldandó problémákat, előkészítsük a változás–változtatás stratégiáját.

A szakmai nap méltó megnyitásként Szebedy Tas, az iskola igazgatója méltatta intézménye könyvtárának értékeit és könyvtárostánárának munkáját, ügyszereketét.

Az első előadást a Köznevelés c. pedagógiai folyóirat jogi munkatársa (dr. Ferencz Győző) tartotta a könyvtárostánárok munkajogi helyzetéről. Válaszolt a kérdésekre, melyek vonatkoztak munkaidőre, megőrzési felelősségre, túlóradíjra, helyettesítésre, továbbtanulási kedvezményekre, iskolaösszevonásokkal kapcsolatos témákra. A válaszokból leszűrhető volt, hogy sok a megoldatlan kérdés az iskolai könyvtárakkal kapcsolatban, tehát célszerű lenne ezekről az Oktatási Minisztériumnak és a Könyvtárostanárok Egyesületének szakmai állásfoglalását közzétenni.

Ezt követően Téglási Ágnes, az Oktatási Minisztérium munkatársa vázolta a közoktatás és a felsőoktatás könyvtári feladatait. Nagyon fontosnak tartotta az előadó a könyvtárhasználói ismeretek tudatos, tervezett, egymásra épülő rendszerének kiépítését. A könyvtári munkában a segítő asszisztenciától az eligazító orientáción át az ismeretátadás folyamata valósul meg. Így érhető el, hogy „az információ dzsungelében iránytű szerepet töltsön be a könyvtár, ugyanakkor széles spektrumú gyűjtésével alapvetően demokratikus intézményként funkcionáljon.” A „jólinformáltság” igénye mellett a könyvtáraknak az információs kultúra kiépítését, hagyományozását kell szolgálni: megtanítani tanulni, tudást szerezni, az információk között válogatni, azokat értékelni. Az előadó azt hangsúlyozta, hogy az információt kommunikálható formába öntött tudássá a könyvtárnak kell szerveznie, feldolgoznia, mások által hasznosíthatóvá tennie.

A felsőoktatási könyvtárak számítanak az attitűdfejlesztést, megatartási szokásokat, képességeket, készségeket kialakító közoktatásra, annak eredményeire, és ez egyre gyakrabban jelenik meg a könyvtári továbbképzésekben is.

A két előadással lezárult a nap szakmai része, következett a tisztújító közgyűlés.

* * *

2000. október 20-án Hock Zsuzsa, a KTE elnöke egészségi állapota miatt lemondott. Az elnökség úgy döntött, hogy valamennyien megválnak tisztségüktől, hogy a tagoknak legyen módja az elnökség megújítására.

A lemondást Hock Zsuzsa e rendezvényen megerősítette, majd kiegészítette írásos elnöki beszámolóját. Az írott beszámolót a KTE Hírlevél 2000. októberi számában valamennyi tag megkapta. A személyes köszönetnyilvánítások után a beszámolót a tagság elfogadta.

Az előzetes és a helyszíni jelölések után lebonyolított szavazás eredményeként a KTE elnöke **Varga Zsuzsanna (Székesfehérvár)**, a **Fejér Megyei Pedagógiai Szolgáltató Intézet szakkönyvtárvezetője**.

Elnökségi tagok:

Emmer Gáborné (Veszprém), a Megyei Pedagógiai Intézet könyvtárvezetője;

Horváthné Szandi Ágnes (Szombathely), a Bolyai János Gyakorló Általános Iskola és Gimnázium könyvtárostánára;

Kovácsné Garamszegi Marianna (Budapest), a Kispesti Pedagógiai Szolgáltató Intézet könyvtárvezetője;

Szokmári Klára (Budapest), a Budai Nagy Antal Gimnázium könyvtárostánára;

Tóth Józsefné (Kecskemét), a Bolyai János Gimnázium könyvtárostánára;

Tóth Viktória (Budapest), a Szent-Györgyi Albert 12 évfolyamos Iskola könyvtárostánára;

Melykóné Tózsér Judit (Hatvan), a Kodály Zoltán Általános Iskola könyvtárostánára.

Lukács Zsuzsanna, az Ellenőrző Bizottság elnöke beszámolt az egyesület gazdálkodását érintő vizsgálatról. Dicséretes rendet és pontosságot tapasztalt a megbízott könyvelő, Jakócs Tamás, valamint a gazdasági vezető, Szokmári Klára munkájában.

Az Ellenőrző Bizottság is megújult, elnöke **Gérnyi Ferencné (Budapest)**, a **Pest Megyei Pedagógiai Szolgáltató Központ könyvtárvezetője**.

Tagjai:

Dr. Horpácsi Andrásné (Szeged);

Fazekasné Sín Gyöngyi (Székesfehérvár);

Kisari Ottília (Kunszentmiklós).

A 148 tagot számláló egyesület 84 tagja adta le szavazatát, tehát a közgyűlés határozatképes volt, és érvényes döntést hozott. Az elnökség megtartotta első ülését annak reményében, hogy a jó hagyományokat megőrizve új fejezet nyílik az egyesület életében.

Emmer Gáborné

PÁLYÁZATI FELHÍVÁS

„AZ ÉV FIATAL KÖNYVTÁROSA” elismerő cím elnyerésére

A Magyar Könyvtárosok Egyesülete, valamint
az Informatikai és Könyvtári Szövetség
a pályakezdő könyvtárosok kiemelkedő szakmai
teljesítményének jutalmazására
„Az év fiatal könyvtárosa” elismerő címet alapított.

Az elismerést minden évben egy harminchárom év alatti
(az idén az 1968-ban vagy később született),
felsőfokú végzettséggel rendelkező gyakorló könyvtáros kapja
meg, egyéni pályázatok alapján.

A pályázatok benyújtásának határideje:

2001. április 30.,

helye: **Magyar Könyvtárosok Egyesülete Elnöksége**
(Budapest, Hold u. 6. 1054)

A pályamunka tartalmazza a jelölt szakterületének gyakorlatából
származó valamely téma írásbeli, még nem publikált
kidolgozását, a szakmai önéletrajzt
és három támogató írásbeli ajánlását.

Az elismerő cím odaítéléséről
az IKSZ és az MKE elnöksége által megbízott kuratórium dönt
2001. május 31-éig.

Az elismerés ünnepélyes átadására az MKE vándorgyűlésének
plenáris ülésén kerül sor.

A címmel jár: elismerő oklevél, ötvenezer forint jutalom,
a vándorgyűlésen vagy az MKE és az IKSZ valamely szakmai
rendezvényén bemutatkozó előadás lehetősége,
a kuratórium ajánlása a szaklapoknak
a dolgozat közzétételére.

A cím birtokosai előnyt élveznek
a külföldi tanulmányutakra
benyújtott pályázatok elbírálásánál.

MKE elnöke

IKSZ elnöke

„Találkahely, szellemi itatóvályú”

A Genfi Magyar Könyvtár rövid története
a könyvtáralapító, Szabó Zoltán visszaemlékezése alapján

A Genfben dolgozó, az ottani számos nemzetközi szervezet valamelyikében hivatalos kiküldetésben hosszabb-rövidebb időt eltöltő vagy csak rövid látogatásra érkező honfitársaink némelyike meglepődve tapasztalja, hogy a hazától oly távol, a magyar kultúrára nem annyira fogékonny francia nyelvi közegben sem kényszerülnek nélkülözni a magyar könyveket és újságokat. Betűhétségüket nem valamelyik egyetemi vagy tudományos könyvtár nagy katalógusaiból verejtekkel előbányászott hungarológiai tárgyú kiadványokból kell csillapítaniuk, hanem egy olyan magyar könyvtár várja szó szerint tárt kapukkal olvasóit, amelynek állománya napjainkban már 30 000 kötet körül jár, és amelyben egyaránt megtalálhatók külföldön kiadott magyar nyelvű és itthon megjelent munkák is. A magyar szépirodalom klasszikusai és bestsellerek mellett a magyar történelem, irodalom és kultúra különböző vonatkozásait taglaló szakkönyvek sorakoznak egymás mellett a polcon. A könyvtár megalapítója, gazdája és fenntartója, Szabó Zoltán úr fáradozása nem merült ki a könyvtár létrehozásában és az egyre tekintélyesebb polcrendszerrel megtöltött könyvek beszerzésében, hanem kedves feleségével együtt, aki született svájci, francia anyanyelvű és remekül beszéli a nyelvünket, a magánházuk földszintjén kialakított könyvtárban a magyarok számára találkozóhelyet is teremtett. Ezért kedves ez a hely mind a genfi, mind a messziről odalátogató magyaroknak. A könyvtárról és a magyar kultúra e kissé távoli szigetén aziliumot találó magyar közösségről beszéljen maga a könyvtáralapító, Szabó Zoltán. (A beszéd a Genfi Magyar Könyvtárban hangzott el 1995. október 31-én, a budapesti Kossuth Tisztképző Akadémia énekkarának látogatása alkalmából.)

Tudom, hogy más könyvtárak szebbek, kényelmesebbek, praktikusabbak, de hát nekem csak erre tellett. A könyvtárt születésekor nem álltak körül fontos közéleti személyiségek, mecénások, alapítványi tagok kisebb-nagyobb összegű csekkekkel. Sokan sikertelenséget jósoltak, néha inkább gunyoros ajkbiggyeszítő megjegyzések hangzottak el erről a „kócerájrról”. A könyvtárnak tulajdonképpen nincs is igazi születésnapja. Szép csendben, lassan, észrevétlenül fejlődött az elmúlt 20 esztendő alatt azzá, ami ma. Semmiféle merev adminisztrációs alapszabály nem gátolja fejlődését, átalakulását; a mindenkori szükségesség és praktikus igény határozza meg működését számos önzetlen munkatárs jóvoltából. Itt említem meg

Pálffy Ottó¹ barátomat, aki hivatásos a könyvszakmában, és felbecsülhetetlen, megfizethetetlen (és ez okból soha nem fizetett) munkatársam nyugdíjazása óta. A legbensőségesebb segítségem feleségem, néha bizony, mikor egy kicsit túlzásba megyek, felteszi a kérdést: Szeretném végre tudni, hogy tulajdonképpen könyvtár van-e a házukban, vagy könyvtárban lakom?

A könyvtár minden nap 9 és 19 óra között nyitva van, beleértve a szombatot és vasárnapot, karácsony és újév napját is. Bárki bejöhethet, áttanulmányozhatja a rendelkezésére álló újságokat, forgathatja a kézikönyveket, folyóiratokat; kikölcsönözhet a mintegy harmincezer kötetből (pillanatnyilag 16 500 betáplált cím), néhányat hazavihet olvasásra. Ez számára semmiféle elkötelezettséggel nem jár; nincs kötve semmiféle egyesületi tagsághoz, így a tagdíj és a kölcsönzési díj nálunk ismeretlenek. Valljuk be, hogy ennél kedvezőbb körülmények között nehéz lenne olvasószomsjag csillapítani.

Hogyan is kezdődött mindez?

Lassan 45 éves svájci életem folyamán ritka volt az a külföldön, magyar nyelven megjelent könyv, amelyet be nem szereztem volna. A kenyérkereset persze nem sok időt hagyott az olvasásra, így ezek a könyvek állványaikon szép lassan kikaparták a vendégszobát. A vasfüggöny lazulásával előbb meghívólevéllel, később anélkül is egyre több vendég forgatta ittléte alkalmával az otthon elérhetetlen köteteket, újságokat. Lassan híre ment az itteni szóróványmagyarok között is ennek a kölcsönzésnek a lehetősége, és bizony nem volt ritka alkalom, hogy rám telefonáltak: 'Zoltán, megvan-e ez, vagy az a könyved?' (És leggyakrabban megvolt); 'Kölcsönadnád-e?'

Aztán jöttek a telefonüzenetek, levelek franciául, németül angolul, még a környező országokból is: 'Szabó úr kérem, hallottunk vagy olvastunk könyvtáráról. Meghalt édesapám, felszámoljuk a lakását, mi már nem írunk, nem olvasunk magyarul, viszont sajnálnánk kidobni az általa annyira szeretett könyveket.' Ha néhány könyvről volt szó, eljött postán Madridból, Hamburgból, hogy csupán a távoliakat említsem. Ha nagyobb mennyiségről, akkor feleségemmel kitaláltuk (valójában én találtam ki az ő számára is), hogy már régóta nem jártunk azon a vidéken. Egyszer a Loire-völgyi Gien, máskor a cseh határ menti Waldkrähiburg „ért meg” egy régi, fiatakori emléket felidézõ kirándulást. Így került hozzánk a Casablancai Magyar Tanya könyvtára (mert így hívták az évszázad elején az ottani magyar egyesület könyvtárát) vagy több neves tudós, újságíró, kritikus magánkönyvtárának egy része. Néhány száz könyvünk a Széchenyi Könyvtár fölőspéldányaiból származik, megfelelő ajándéklevél kíséretében. Egyébként általában havonta ma is kapunk onnan egy-egy tucat új kiadású klasszikust (az értékesebbeket több kiadásban is megörizzük).² A mi fölőspéldányainkból az Erdélybe, Felvidékre, Kárpátaljára induló

1 Pálffy Ottó ISIS-program alapú adatbázist épít a könyvtár állományáról, melyben a szerzőkre és a címekre történő keresésen kívül tárgyi keresés is lehetséges.

2 Ezek a küldemények az OSZK állomány részére cserekiadványként megküldött Genfi Magyar Értesítő című, évente tízszer megjelenő számainak ellentételezésül szolgálnak, de az utóbbi időben a pénzügyi nehézségek miatt évente csupán már egy-két alkalomra korlátozódnak.

szeretetsomag-küldeményeinkhez teszünk néhány karton könyvet, hogy elkerüljük azt a lehetetlen állapotot, hogy a könyvektől nem jutunk be a könyvtárba... Ami a folyóiratokat illeti, részben az én személyes megrendeléseim gyümölcse, részben az itteni szórványmagyarság tagjainak kiolvasás után rendelkezésünkre bocsátott példányai. Ezeket eredeti tulajdonosaik vagy egyszerűen a postaládámba teszik elolvasás után, vagy kölcsönzés alkalmával itthagyják az asztalon.

De ennek a könyvtárnak van még sok más tevékenysége is. A legtöbb Genfi Magyar Értesítő itt készül ezen a számítógépen, majd itt gyűlnek össze a borítékoláshoz. Ami bizony – 800 címre – összehajtogatást, postára kész állapotra történő címkézést: egy fél tucat önkéntes többórás munkáját jelenti. Itt tartja rendszeres összejöveteleit a Genfi Magyar Egyesület bizottsága, a Katolikus Egyházközség Tanácsa. A minap a Svájci Magyar Egyesületek vezetőségi ülésének adtunk fedelet. Minden második pénteken protestáns imaóra van, itt talált otthonra az irodalomtörténet-óra, itt gyakorolt a népi táncsoport.³ Mikor a honismereti órák a magyar küldöttség épületében helyiségveszélybe jutottak, vagy míg a cserkészgyülekezet helyiségeit renoválták, itt találtak ideiglenesen otthonra mindaddig, míg az eredeti viszonyok újra helyreálltak. Ha átutazó vendéglődőnk érkezik, és nem futja a terembérletre, itt költségmentesen talál előadóhelyet, hallgatónak székeket, magának vetett ágyat éjszakára.

Rendszerváltozás, kormányváltások, visszahívások, választási eredmények minket nem érintenek. Egy célunk van: a genfi és a Genf környéki magyarságnak egy találkahelyet, egy szellemi itatóvályút életben tartani, ahol ki-ki szükséglete és ízlése szerint hozzájuthat ahhoz a szellemi táplálékhoz, amire szüksége van. Mi senkit sem fogunk lasszóval: aki úgy érzi, hogy népünk kultúrájának ébrentartásához valamit tudunk neki nyújtani, bejön hozzánk. Mi minden ellenszolgáltatás nélkül rendelkezésére állunk lehetőségeink mértékében.

Hosszú svájci életem alkalmával mindig megcsodáltam az itt virágzó számos apró kis társulat sokszínűségét. Azt a számtalan dalárdát, sportegyesületet, vallásos vagy szórakoztató, csupán néhány tagból álló, de a maga kis körében eredményesen működő egyesületet, amelyek megakadályozzák az elszigetelődést, a csak öncélú begubózást, végül is az egész társadalom atomizálódását. Itt egymásra találva nyitottabbak leszünk honfitársaink, polgártársaink problémáira, és természetesen könnyebben észre vesszük, hol kell vagy lehet segíteni a nehéz pillanatokban.

Lejegyezte: Gábor Kálmánné

---

3 *Manapság az egyre terjedelmesebb polcrendszer miatt a táncsoport már máshol gyakorol.*

A PTE OEC Könyvtára történetének első fejezete

A Pécsi Tudományegyetem Orvostudományi és Egészségtudományi Centruma Könyvtárának alapítási éve a mind ez idáig ismert adatok szerint 1961-re datálódott. A 2001-ben aktuális kerek évforduló kapcsán végzett előkészületek azonban ennél jóval régebbi évszámhoz, 1926-hoz vezettek vissza.

A hosszadalmas és szívós kutatómunka, mely az immáron 75 éves könyvtár eddig nem ismert első fejezetét célozta meg feltárni, csupán apró „mozaikkockákat” eredményezett. A fellelt adatokat időrendi sorrendbe állítottam, és minden különösebb kommentár nélkül tárom az érdeklődők elé.

Az eredeti állomány, mely 1946-ban elkerült az orvoskarról – csak 15 évvel később és töredékesen került vissza –, az elmúlt 40 év alatt csupán „megtűrt” gyűjteményként foglalta a helyet repozitóriumainkban. E méltatlanul elhanyagolt állományrész formái és tartalmi feltárása megkezdődött. A feldolgozott anyagról elektronikus katalógusunkon keresztül (<http://navaho.pote.hu>) folyamatosan lehet tájékozódni.

A Pozsonyból menekülni kényszerült Erzsébet Tudományegyetem Könyvtárának állománya, mintegy 78 000 kötet, teljes egészében a cseh állam tulajdonába ment át. Az ideiglenesen Budapestre költöztetett egyetem (a jog- és államtudományi kar akkor még Pozsonyban működött) az 1919/20-as tanévet saját könyvtár nélkül volt kénytelen megkezdni. A könyvtár újjászervezésének gondolata csak az 1920/21-es tanévben vetődött fel. Gazdasági alapját a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium által kiutalt egymillió korona szolgáltatta 1920 novemberében. Az összeg nagyobb részét (600 000 koronát) az orvosi kar kapta az intézetei és klinikái felállításával kapcsolatos előre nem látható sürgős kiadásainak fedezésére, valamint könyvtári beszerzési célokra. Ezen időszakról datálható az intézeti könyvtárak egész sora is.

Az 1923 októberében végül is Pécsre települő egyetem már saját könyvtári épületbe költözött, és „vagonnyi” könyvállománnyal rendelkezett. Egy 1925-ös jegyzőkönyv tanúsága szerint azonban legnagyobb részét régi, az oktatás és kutatás szempontjából hasznavehetetlen könyv alkotta. Nem lehet tehát csodálkozni azon, hogy az oktatók és kutatók főként saját intézeteik könyvtárait használták.

Az 1925/26-os tanév kedvező körülményeket teremtett a rég óhajtott orvoskari könyvtár megalakulásához. *Dr. Pekár Mihály* prodékán mind a tárgyi, mind a személyi feltételek biztosítását szívügyének tekintette. Az Élettani Intézet addig gazdasági hivatali célokat szolgáló két elég nagy és erre a célra alkalmas helyiségét ajánlotta fel a mintegy 70 ládányi könyv számára. Február 19-én a *gróf Klebelsberg Kuno* kultuszminiszternek írt levelében¹ arra kért engedélyt, hogy a betölthető állások közül egy „kezelői állást” az orvoskari könyvtár számára foglalhasson le. A könyvtár igazgatói teendőit magára vállalta.

1926 tavaszán *dr. Várkonyi Hildebrand*, az egyetemi könyvtár igazgatója körlevéllel fordult az intézetek igazgatóihoz, melyben az egyes intézetekbe járó folyóiratokról kért információkat.

Az elkészült jegyzékből az orvoskar néhány intézetéről a következő adatok derülnek ki:

Intézet neve	Külföldi folyóirat	Magyar folyóirat
Fizikai Intézet	1	
Chémiai Intézet	7	
Kóronctani Intézet	8	1
Közegészségtani Intézet	20	8

Pekár professzor a körlevélre válaszul a következőkről számolt be:

„Megkaptam hivatalos körleveled, hogy az intézeteknek járó folyóiratok jegyzékét közöljem Veled. Ezt én majd csak a nyár folyamán fogom tudni Veled közölni... csak ezután fogom a könyves ládáimnak jelentékeny részét kipakolni... Azt tudod jól, hogy mi egy külön orvostermészettudományi könyvtárat akarunk alapítani. ... az orvostermészettudományi könyvtárat Tóth Lajos² hozzájárulásával <Tóth Lajos Könyvtár>-nak neveztük el”³.

A Tóth Lajos Könyvtár a szokásos könyvtári szerzeményeken kívül több kisebb-nagyobb magángyűjteményből tevődött össze. Magjával nagyszigeti *id. Szily Kálmán* (1838–1924) könyvtára, a „Szily gyűjtemény” szolgált, mely főleg természettudományos művekből állt. Megalakulásától kezdve folyamatosan bővítették az állományát.

Az orvoskar professzorai szívügyüknek tekintették a könyvtár sorsát. Bár az egyre szűkösebb anyagi lehetőségek nem tettek lehetővé olyan arányú fejlesztést, mely elvárható lett volna, tanácsaikkal, tapasztalataikkal próbálták segíteni annak fejlesztését, fejlődését. Az 1926. november 20-ai orvoskari rendes ülésen *dr. Zechmeister László* az intézetek anyagi hozzájárulását kérte egy, a Pécsen meglévő orvos-természettudományi témájú folyóiratok jegyzékének összeállításához.

Dr. Ángyán János Davosban szerzett tapasztalatai alapján kartoték rendszerű nyilvántartást javasolt a tudományos folyóiratokról és gyűjtőmunkákról, melyet a Tóth Lajos Könyvtárban kellene elhelyezni. Az orvoskari könyvtár első könyvtárkezelője *Édes Karola*, aki 1927. február 15-étől a dékáni hivatalban és a Tóth Lajos Könyvtárban teljesített szolgálatot.

Hogy a könyvtár működtetése a fokozatosan romló gazdasági körülmények között nem csekély áldozatokat kívánt, azt mi sem szemlélteti jobban, mint *dr. Pekár Mihály* felajánlása, aki – miután az egyetem 1931 telén szénzúnetet rendelt el – vállalta, hogy saját költségére fűteti a tanári fogadót és a könyvtárat. 1932 tavaszán már a könyvtár állományát közvetlenül érintő megszorítások is életbe léptek. A Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium leiratából kiderül, hogy csak a tudományos munka szempontjából elengedhetetlenül szükséges külföldi könyveket, folyóiratokat lehetett beszerezni és csupán 1-1 példányban. Az orvoskar 1932. júniusi tanácsülésén *dr. Pekár Mihály* beszámolójából megtudjuk, hogy a Tóth Lajos

Könyvtár immáron 8000 kötetből állt. Dacára annak, hogy újabb munkatárs is érkezett *Hopp Irén* személyében, az állomány feldolgozása még nem kezdődött el. Ennek egyik oka az egyetem jogi és filozófiai kara új épületbe költözésének meghíúsulása s ebből következően a *Tóth Lajos* Könyvtár új helyre költöztetésének eltolódása volt. A másik közvetett ok, hogy 1930-ig az Egyetemi Könyvtár is csupán „egyetlen elavult s különféle egyéni módszerek szerint készített betűrendes”⁴ katalógussal rendelkezett, tehát jelentős szakmai segítséget nyújtani nem tudott.

Az egyetem és a keretei között működő intézeti, kari könyvtárak finanszírozásáról a Tanács számára készített előterjesztésből alkothatunk képet:

„...a havonként esedékes könyvtári illetékből 10% a könyvtárigazgató rendelkezésére áll bibliográfiai művek beszerzésére. A fennmaradó összegből a jogi, orvosi és bölcsészkar részesedik 25–25% arányban. A theologiai karra a bizottság 15%-ot irányoz. A folyóiratok megrendelése az összegek keretén belül történik az egyes karok megállapodásai szerint.”⁵

Az orvostudományi könyvtárak gazdasági helyzetét hűen tükrözi *dr. Pekár Mihály* 1934. novemberi beszámolója⁶, melyből a „kari tudományos dotációról” kapunk világosabb képet, melynek összetevői:

1. elméleti és gyakorlati oktatás és könyvtári szükségleteik
2. orvosi eszközök (beszerzés, pótlás)
3. egyetem folytatólagos felszerelése
4. klinikák folytatólagos felszerelése
5. könyvtár felszerelése

A pécsi egyetemi dotáció felosztásában a következő elvek érvényesültek:

Az egész összegből levonásra kerültek az egyetemi könyvtárra⁷ és a vándor-dotációra⁸ fordítható összegek, majd a maradékból a teológiai fakultás 6, a jogi és filozófiai kar 12-12, az orvosi pedig 70%-ban részesült.

Az orvosi karra cső 70%-ot az intézetek (beleértve a *Tóth Lajos* Könyvtárat is) között egyenlő arányban osztották fel. Bár az intézetek szükséglete nem volt egyforma, a kar mégis e mellett döntött a „harmónia kedvéért”. Ezen kis összegek ugyanis csupán a „létminimumot” tudták biztosítani.

A fent említetteken kívül az orvoskar évente részesült az úgynevezett könyvtári illetékből is. Ezen összeg felhasználásáról, a belőle vásárolt szakkönyvekről többnyire egy direkt e célból létrehozott bizottság döntött. Az 1929/30-as tanévben 2288.06 pengőnyi összeget *dr. Fenyvesi Béla* javaslatára teljes egészében közegészségügyi könyvek beszerzésére fordítottak. Az 1933/34-es tanévben *dr. Scipiadés Elemér*, az 1934/35-ösben *dr. Entz Béla* tehetett javaslatot az illetékből vásárolható könyvekről, folyóiratokról. Az 1935/36-os, valamint 1936/37-es „4 P-ös könyvtári illetéknek” az orvostudományi kart megillető részéből a könyvek és folyóiratok beszerzésének jogát egyhangúlag *dr. Pekár Mihály*ra ruházták. Felkérték azonban *dr. Mansfeld Gézát*, *dr. Reuter Camillót* és *dr. Zechmeister Lászlót* egy a tudományos munkához nélkülözhetetlen, de egyik intézeti könyvtárnak sem járó folyóiratjegyzék elkészítésére. Ezen jegyzék összeállításához igen nagy segítséget jelentett a már régen áhított és végre 1935 májusára az egyetemi könyvtár által összeállított folyóirat-katalógus.

Az orvoskari könyvtár állománya főként könyvadományok vagy kisebb-nagyobb magánkönyvtárak megvásárlása útján gyarapodott. Alapjául a „Szily gyűjtemény” szolgált. Ide került *dr. Tóth Lajos* 1926-ban vásárlás útján megszerzett könyvtára is. Az államtitkár gyűjteménye főként századforduló előtti orvosi könyvekből tevődik össze, de szép számmal tartalmaz különlenyomatokat, *dr. Tóth Lajosnak* dedikált tiszteletpéldányokat is. A Tóth Lajos Könyvtár állományában jöcskán találhatunk a mű szerzője által az egykori tulajdonosnak szóló bejegyzéseket. Ezek teszik egyedülállóvá, pótolhatatlanná, felettébb értékessé az állományt. Az akkori szokás szerint a különböző gyűjtemények minden egyes példányába fekete ovális bélyegző került, melyből megtudhatjuk a mű könyvtárba kerülésének módját, de tartalmazta az eredeti tulajdonos nevét, foglalkozását, az állományba vétel évét vagy – ha hagyatékról volt szó – a születési és elhalálozási dátumot is.

Néhány esetben, például a *Beck Soma* által a Bőr- és Nemibeteg Klinikának ajándékozott gyűjtemény köteteit művészi kivitelű ex libris jelzéssel látták el.

Az orvoskari tanácsulésekről szóló jegyzőkönyvek nem említenek meg minden egyes állománygyarapodást, csupán azokat, amelyek valamilyen szempontból fontosnak bizonyultak. Így értesülhetünk például:

- 1926 októberéből *dr. Breuer Elza* adományáról (239 db könyv, 104 db különlenyomat), melyet *dr. Kelemen Endre* magántanár közvetített;
- 1927 novemberéből a Genfben működő Comission Internationale de Cooperation Intellectuelle kiadványairól;
- 1930 januárjából az egyetem rektora által a Tóth Lajos Könyvtárnak ajándékozott The Japan Medical World példányairól;
- 1935 áprilisából a vallás- és közoktatásiügyi miniszter által ajándékozott – *Gratz Gusztáv*: Dualizmus kora c. – műről;
- 1937 márciusából a *dr. Dollinger Gyula* könyvtárának orvostudományi vonatkozású könyveiről, folyóiratairól;
- 1942 szeptemberéből *dr. Scipiades Elemér* A szülészet kézikönyvé-ről;
- 1942 decemberéből *dr. Melczer Miklós* Lymphogranuloma inguinale című munkájáról.

(Érdeemes megjegyezni, hogy *dr. Heim Pál* (1875-1929) halotti maszkjának 1 példánya, melyet az orvoskar *Geccső Sándor* szobrászművésszel csináltatott meg közvetlenül a halál után, szintén a Tóth Lajos Könyvtárban nyert elhelyezést.)

1935 tavaszára elkészültek a Tóth Lajos Könyvtár berendezésének, felszerelésének tervei. A terveket *dr. Pekár Mihály* mint a Tóth Lajos Könyvtár igazgatója és *dr. Fitz József* egyetemi könyvtárigazgató hagyták jóvá. Az Élettani Intézetből kapott egyik teremben a raktár kapott helyet, a másikban olvasótermet alakítottak ki. A raktár berendezését 5 önálló kétoldalú és 3 fal melletti, mintegy 550 folyó méter polcból álló állványrendszer alkotta. A polcok méretét állítani lehetett, így a helyiségben 25 000 kötet számára volt elegendő férőhely. Az állványzatokon kívül egy nagyobb és egy kisebb létra egészítette ki a raktár felszerelését.

Az olvasóterembe egy 84 fiókos, körülbelül 84 000 kartotékcédula befogadására alkalmas katalógusszekrény, 3 üveges könyvszekrény, 2 db 2,5 m magas könyv-állvány, íróasztal, írógép, állófogas, mosdókagyló, olvasóasztalok, dobogóra helyezett felügyelőasztal és megfelelő minőségű világítóberendezés került.

A könyvanyag előkészítése 1935 júniusától októberéig tartott. A kötetek szokás szerint, balról jobbra haladva, felülről lefelé méretnagyobbodás szerint kerültek elhelyezésre, ezzel lehetővé vált a sorozatok és az egyes művek szétszórt köteteknek egyesítése. Októberre, a szortírozás befejeztével az állomány összesen 209 folyóméternyi polcot töltött meg. A könyvtári segédőr jelentésében ezt olvashatjuk:

„A raktéri rendezés után vette kezdetét a katalogizálás munkája. Az eredeti megállapodás szerint ötféle katalógust készítettünk:

1. betűrendes (fehér)
2. címszó (sárga)
3. szak (kék)
4. helyrajzi (rózsaszínű)
5. az adományozók gyűjteményei szerint csoportosított katalógus (zöld)...

A munkabeosztás a következő volt. Én sor szerint felvettem a műveket a betűrendes katalógus számára a szükséges utalókkal, ezután megszámoztam a köteteket s a felvett fehér cédulára, valamint a többi négy (ill. több) cédulára ráütöttem a helyrajzi számot (nb. a sorozatok közös számot kaptak). Ezenkívül a szakkatalógus céduláira rávezettem a megfelelő szakcsoportszámot az egyetemi könyvtárban bevezetett rendszer szerint; a címszó-katalógus számára kivettem a leendő vezérszavakat, azaz a másolandó példányok számát s ezeket a kész másolaton aláhúztam; időközönként, a végzett munka mennyisége szerint elkészítettem a statisztikát; szemmel tartottam a duplumokat és többespéldányokat s ezeket külön raktároztam; a számos műből álló sorozatok kötetein elhelyeztem a sorozat saját kötetszámaait (ily módon pl. az Orvosi Könyvkiadó Társ. sorozatát három példányban helyeztem el: kettőt a raktárban, egyet az olvasótermi használatra). Ditrói Irén k.a. lemásolta a katalógus-cédulákat, betű- ill. a szükséges csoportosítási rendbe rakta őket s elhelyezte a szekrényben, ezenkívül vezette a sorozatos és csonka-művek regiszterét.”⁹

A csupán két könyvtári munkatársnak köszönhetően 1936 decemberében már 13 630 cédulát tartalmaztak a katalógusfiókok, de ezek csupán 2255 műről készültek. Az ötféle katalógus készítése tehát olyannyira lassította a munkát, hogy indokolttá vált az eredetileg készült tervek revideálása. Dr. Pekár az időközben kinevezett dr. Domanovszky Ákos egyetemi könyvtárigazgatóval egyetértésben a katalógusok számát kettőre: betűrendes- és szakkatalógusra csökkentette. Ezzel a döntéssel sikerült a hátralévő munkálatokat a következő év decemberére befejezni.

A könyvek tartalmi feltárása az adatok ismeretében nem tekinthető véglegesnek, mivel az állomány azon részét, mely az „orvostermészettudomány” területéről került ki, csupán két nagy csoportra osztották, éspedig „61”-esre illetve „57”-esre. Másik nagy hiányossága a szakkatalógusnak, hogy egy művet csak egy csoportba soroltak.

A folyóiratokkal kapcsolatos teendőkre ebben a munkafázisban sajnos nem került sor.

„Tervem az volt, hogy a raktárban használható rendben felállítom a folyóiratok évfolyamait; de mivel nem csupán a máris áthordott anyagról van

szó, hanem tudtommal a folyosó másik szárnyában levő raktárhelyiség is folyóiratokkal van telve, az utóbbi anyag nélkül a rendezésbe fogni nem lehetett, másfelől az anyag is oly nagyra mutatkozik, hogy rendezése aligha mehet mellékes munka-számba. Hozzávetőleges számítás szerint csupán az anyag szétválogatása, összeillesztése és felállítása (katalogizálás nélkül) egy ember több havi munkáját jelentené valószínűleg.”¹⁰

Csak valószínűsíteni lehet, hogy a folyóirat-állomány nagysága sem lehetett kevesebb a könyvekénél. Ezen adatok ismeretében a könyvtár teljes állománya körülbelül 22 000 kötetnyi volt.

A harmincas évek végére elkészültek a könyvtár katalógusai, befejeződtek a könyvek tartalmi és formai feltárásának munkálatai, a folyóiratok feldolgozására azonban nem került sor. Az egyre fokozódó gazdasági nyomás következtében a könyvtár igazgatója kompromisszumok kötésére volt kénytelen. A csekély számú (gyakorlatilag 1-2 főből álló) könyvtári személyzet munkáját megkönnyítendő, ugyanakkor a könyvtárral szemben elvárt, intézetekbe, klinikákra áramló szolgáltatásokat biztosítandó, a Tóth Lajos Könyvtár új szerzeményeit az orvoskar intézeteibe helyezték ki „letétbe”. Így tudták biztosítani a könyvtár dokumentumainak folyamatos kihasználtságát.

1942. október 29-én súlyos veszteség érte az egyetemet. Elhunyt *dr. Pekár Mihály*, akinek személyében a Tóth Lajos Könyvtár alapítóját és igazgatóját is tisztelhatték kortársai, és aki másfél évtizeden keresztül állt az orvoskari könyvtár élén. A II. világháború kitörése, majd a háborús évek igen sok nehézséget okoztak az intézmény életében. Az Egyetemi Könyvtár is problémákkal, anyagi gondokkal küszködött. Néhány alkalmazottjától megválni kényszerült annak ellenére, hogy a Bölcsészeti Kar Szeminárium kezelésével munkája megszaporodott.

Sikeres tárgyalásoknak köszönhetően a külföldi folyóiratok „háborús számai” azonban félretétettek az egyetem számára. A bölcsészkar működése szünetelt ugyan, ezáltal viszont nagyobb mértékű általános természettudományi és orvostudományi dokumentumok beszerzése vált lehetővé.

Az 1942. évtől *dr. Gorka Sándor* kapott megbízást a Tóth Lajos Könyvtár vezetésére. Az ez évre elméleti és gyakorlati oktatásra előirányzott csaknem 110 000,- pengő a következő módon került felosztásra:

Hittudományi Kar	7 200
Jogi Kar	18 000
Orvosi Kar	58 800
Egyetemi Könyvtár	6 000
Kisebbségi Intézet	1 200
Szociális tanfolyamok	1 200
Későbbi felosztásra tartalék	17 600

„Az orvostudományi Kar részére megállapított összeg felosztását a Kar függőben tartotta. A Kar határozata szerint a felosztás megtörténteig az intézetek és klinikák az 1941. évi keretekben fedezhetik szükségleteiket. /: 1941-ben a

Kar részére 49.000 Pengő állapított meg, mely összeg 20 egyenlő részre oszlott. Intézetenként és klinikánként tehát 2.450 pengő állt rendelkezésre.:/ A folyó évi többlet ezek szerint 9.800 P, melynek felosztása most esedékes. A Kar dr. Mansfeld Géza ny. r. tanár javaslatára egyhangúlag úgy határoz., hogy a még rendelkezésre álló 9.800 pengőt 19 részre osztva juttatja az egyes intézetek, klinikák és a Tóth Lajos-könyvtár rendelkezésére, vagyis ezek az intézetek, klinikák és a Tóth Lajos-könyvtár a már megszavazott 2450 Pengőn felül még egyenként 515 P 78 f átalánytöbbletben részesül.”¹¹

A Tóth Lajos Könyvtár tehát éppen olyan súllyal szerepelt, és nélkülözhetetlen szerepet töltött be az orvoskar működésében, mint bármely intézet vagy klinika.

1944 márciusában a légivészélyre való tekintettel megfelelő raktárat kellett keresni a klinikák és intézetek értékes felszerelési tárgyai számára. Ekkor került először szóba a Tóth Lajos Könyvtár raktárának és olvasótermének ilyen célra történő felhasználása. Dr. Gorka Sándor hosszas betegsége miatt az orvoskar felkérte dr. Lissák Kálmán-t, hogy a vegye át a könyvtár irányítását, és felhatalmazta arra is, hogy az Élettani Intézet értékes műszereit ott helyezhesse el. Csak valószínűsíteni lehet, hogy a Tóth Lajos Könyvtárból ekkortól kezdve került kikölcsönzésre vagy tartós letételre minden olyan új szerzemény, amelyre a klinikáknak és intézeteknek a mindennapos munkájukhoz szükségük volt. E feltevést az támasztja alá, hogy az intézetek és klinikák könyvtári állományában a mai napig szép számmal akadnak a Tóth Lajos Könyvtár jellegzetes körpecsétjével ellátott dokumentumok.

Az „egyetem értékeinek” a kar könyvtárba történő elhelyezése megpecsételte a könyvtár sorsát. Gyakorlatilag ezzel a döntéssel a könyvtár átalakult egyféle raktárrá, és a könyvekhez nem lehetett hozzáférni. Ekkortól kezdve minden új szerzemény letételbe került, és tulajdonképpen a mai napig nem került vissza a könyvtár állományába. Az 1945. júniusi helyzetről dr. Lissák Kálmán beszámolójából nyerhetünk hiteles képet:

„A rendkívüli idők okozta különböző nehézségek megakadályozták abban, hogy a könyvtár anyagát rendezem és az olvasók számára hozzáférhetővé tegyem. Az egyetem Gazdasági Hivatala által jelenleg folyamatban levő leltározási munkálatok kapcsán részletesebben átvizsgáltam a Tóth Lajos Könyvtár anyagát. A tapasztalatokról röviden a következőkben számolhatok be.

A könyvtár mintegy 15 000 kötetből álló anyagának egy jó része nem orvos-természettudományi tárgyú, hanem történelmi, irodalmi, társadalomtudományi munkákból áll.

Az orvosi tárgyú folyóiratok, kézi- és tankönyvek csaknem teljes egészükben az első világháborút megelőző időből származnak.

Egyes csonka folyóiratok mint az »Orvosi Hetilap«, »Természettudományi Közlöny« stb. többszörösen is megvannak.

A könyvtár anyaga kb. fele részben még teljesen rendezetlen. A szakszerű rendezés két személynek legalább hat hónapos munkáját igényelné. Az üzembetartáshoz pedig legkevesebb 1 állandó személyzet volna szükséges. De a könyvtár még ez esetben sem volna érdemlegesen használható, mert az orvostudományi anyaga teljesen elévült, a folyóiratok pedig nagy mértékben hiányosak...

Mindezek alapján tisztelettel javaslom, méltóztassanak az elmondott nehézségeket figyelembevételre oly értelemben határozni, hogy a Tóth Lajos Könyvtár teljes anyagát egyelőre az Egyetemi Könyvtárba helyezze a Kar letébe."¹²

A beszámoló hatása nem maradt el. 1945. július 19-én dr. Entz Béla orvoskari dékán a következő levelet küldte az Egyetemi Könyvtár igazgatóságának:

„Tisztelettel értesítem, hogy orvostudományi karunk a folyó évi június hó 26.-án tartott X. rendes kari ülésében egyhangúlag elhatározta, hogy a Tóth Lajos orvosi könyvtár anyagát egyelőre az egyetemi könyvtárba helyezi letébe.

Ennek megfelelően felkérem, hogy a nevezett könyvtár anyagának elszállításáról gondoskodni és azt a vezetésük alatt álló könyvtárba letébe helyezni szíveskedjék."¹³

Ha összevesszük az 1938-as és az 1945-ös beszámolókat a könyvtár helyzetéről, némi ellentmondást lehet felfedezni. Az 1938-ban készített jelentés alapján megközelítően 22 000 kötetnyi a gyűjtemény nagysága. A Tóth Lajos Könyvtár minden évben részesült dotációban, melyet állománygyarapításra fordíthatott. Szinte kizártnak tekinthetjük, hogy az 1935 júniusától 1938 júniusáig tartó állományrendezés után az újonnan vásárolt dokumentumokat sem tartalmilag, sem formailag nem tárták fel, nem rendezték többé. Ha 1945 júniusában részletes és alapos átvizsgálás után dr. Lissák Kálmán mégis csupán 15 000 kötetnyi rendezetlen állományról beszél, akkor nagy valószínűséggel a napi aktualitással bíró, értékesnek ítélt szakirodalom a könyvtár állományából kikerült, és helyébe orvosi szempontból kevésbé használható anyag került. Dr. Lissák Kálmán javaslatát, miszerint az állomány ne maradjon a kar kezelésében, valószínűleg a politikai helyzet gyökeres megváltozása is befolyásolta. Ekkorra ugyanis már rendszerezések az olyan incidensek, amelyenről például az 1945/46-os tanévi II. Könyvtárbizottsági ülés számolt be.

„Mb. igazgató jelenti, hogy -fe l j e l e n t é s r e- folyó évi április 2-án reggel a pécsi rendőrség politikai osztályának vezetője két detektívvel – a rektor engedélye nélkül – a Könyvtár épületébe behatolt és ... házkutatást tartott.”¹⁴

Ugyanezen év áprilisában került a Tóth Lajos Könyvtár az Egyetemi Könyvtárba, ahol azonnal megkezdtek az állomány feldolgozását. *„Ezzel a Könyvtár egy nagyértékű, orvosi, természettudományi, nyelvészeti stb. művekből álló gazdag gyűjteményhez jutott.”¹⁵*

Az orvosi kar Tóth Lajos Könyvtára történeténeknek első fejezete ezzel a lépéssel 1946 áprilisában lezárult.

Pár hónappal később történt, hogy *„Szergejcsik orosz ezredes lefoglal 1983 könyvet és 3 tonna folyóiratot és hírlapanyagot fasiszta, antidemokratikus, szovjetellenes és antiszemita jellegű tartalmuk miatt. Krisztics rektor közlése szerint lehetséges, hogy ez az anyag részben még visszajut a könyvtárba, más része azonban magyar papírmalomban dolgoztatik fel.”¹⁶* Hogy volt-e ebben a megsemmisítésre ítélt anyagban a Tóth Lajos Könyvtár állományából is, az örökre megválaszolatlan kérdés marad.

JEGYZETEK

1. Magyar Országos Levéltár (MOL) K 636–1926–15–16632 VKM 183.
2. Tóth Lajos (1856–1926) orvos, államtitkár. Elévülhetetlen érdemeket szerzett a Magyar Királyi Erzsébet Tudományegyetem (MKETE) Pécsre telepítésében.
3. Pécsi Tudományegyetem Könyvtára (PTEK) irattára. 170/1925–26.
4. Dr. vitéz Szabó Pál: A M. Kir. Erzsébet Tudományegyetem és irodalmi munkássága. Pécs, 1940. p. 191.
5. PTEK irattára. 41/1924–25.
6. MKETE Orvoskar (OK) III. rendes ülésének jegyzőkönyve (r.ü.jkv.) /1934-35.
7. Ld. „top slicing” elv. Vö. Vajda Kornél: A felsőoktatási intézmények könyvtárainak fejlesztési stratégiája. Beszélgetés dr. Téglási Ágnessel, az OM főtanácsosával. = Könyv, Könyvtár, Könyvtáros. 9. évf. 2000. 12. sz. p.11.
8. A vándordotáció összege felosztásra került a karok között. A karokon aztán minden évben más-más tanár kapott belőle juttatást.
9. PTEK irattára. Jelentés: Méltóságos Dr. Pekár Mihály egyet. Nyilv. R. tanár úrhoz az Erzsébet Tudomány-Egyetem Tóth Lajos-könyvtárának felállításáról és katalogizálásáról. 1938. Június 15. ... könyvtári segédőr
10. Uo.
11. MKETE OK I. r.ü.jkv./1942–43.
12. Baranya megyei Levéltár (BML), VIII.9.a. MKETE OK irattár 523/1944–45.
13. Uo.
14. PTEK irattára 101/1945–46.
15. Uo.
16. PTE OK X. r.ü.jkv./194647.

Ódorné Gracza Tünde

Dr. Antalóczi Lajos

(Tiszaeszlár, 1947–Eger, 2000)

Monsignore, várhattál volna még néhány évet, év-tizedet, mert sok munkád lenne még ezen a Földön. Fontos feladat várhat odaát, ha az Úr ilyen hirtelen szólított magához. Kellettél volna még, mert a mi papunk voltál kétszeresen is. Először az Úr felkent szolgáljaként jöttél hívásainkra, és végezted a szertartásokat: Te temetted el Szentmihályit, később Fülöp Gézát és másokat is. Mert lassan kialakult szakmánkban az az önbecslő tudat, hogy nem mindegy, utolsó utunkon kivel osztjuk meg végső perceink méltóságát, kivel vagyunk együtt, és ki ajánlja lelkünket az Úrnak. De papunk voltál a szónak magasabb értelmében is: lélekvezetőnk voltál a hit és kételyeink dolgában, meggyőződésünk és kétségeink útvesztőiben. A Te tekinteted a hit horizontjával tágtított tudományra

szegződött – ahogyan e szavakat a Fides et ratio használja – vagy a tudománnyal szilárdított hit tág tartományaira. Az emberi ittlétnek ez a két arca Benned nemcsak megbékélt, hanem erősítette egymást.

Hited azonban nem elvont tételek rendjén alapult, szívmengető közelségbe hoztad legendás Mária-tiszteletteddel. Írtál sokat az Istenanyáról, zárandokoltál nyomában, s azt tekintetted követendőnek, amilyen Mária volt, és amit a gyarló emberek a tökéletesség és tisztesség keresésében Máriaként képzelnek el. Amikor betegséged idején meglátogattalak, kórházi ágyad mellett a Napbaöltözött Asszony képe volt. A Mária-kultuszban találtad meg saját tanításod magvát, le is írtad: lényege az életadás.

Hivatásod is kettő volt, mégis egy, hiszen az volt a természetes számodra, hogy könyvvel, könyvtárral is lehet pasztorálni; sőt, a lelkek igaz gondozása szóval, megszólítással és könyvvel érhet célba. Hogyan is szól az írás?

In principio erat Verbum. Kezdetben volt a Szó, az Ige. Az Ige pedig írássá rögzült és könyvbe burkolódzott. Azért, hogy bármikor messzebbre zenghessen. És így lakozik miköztünk. Aki könyvet pusztít, mellőz tehát, aki könyvtárat sorvaszt, az az Istent káromolja. Templom a könyvtár, ahogyan Te gondoltad.

Hit és tudás, a könyvbe szilárdult szó ereje és a könyvtárak szellemi fényessége nem mindig és nem mindenütt oldódott egységbe, hanem csak ott, ahol az Ige, a Logosz sugárzása útnak indult. A Logosznak, aki volt már az idő kezdete előtt. Hit, tudás, Európa hármassága eddig mindent legyőzött, e szilárd alapról tudtál Te is dacolni a mi kultúránk pusztítóival. Könyvtárad a diktatúra idején Egerben, a líceum épületében, amelyet a rombolók egyik támaszpontjukká kívántak tenni,

a város szívében mutatta fel Európát a teljes könyvtári nyilvánossággal: miközben Ti, a könyvtár hivatott szolgálai csak a cselédlépcsőn járhattatok. Hol vannak már azok, akik a mi kultúránk feledtetésére szövetkeztek? Emléküket lassan elfedi az idő, csak hátrahagyott roncsaikkal kell még küzdenünk és a rontással, amelyet a lelkekben okoztak.

A Te értékeid nagyon messziről és nagyon mélyről származnak. Mégsem a mumifikált múltat idézik egy túlszabályozott, mégis a relativizmusra épített jelen számára. Hanem olyan fához hasonlíthatók, amelynek erős gyökerei a táplálékot a múltból kapják, de amely lombzatát már a jövőben bontja szét.

Ennek kicsiny, ám beszédes jele, hogy nálad a nemzeti kincsként számon tartott könyvértékekkel békében fért össze a modern technika, hiszen egyike voltál azoknak, akik könyvtárukat a mai technikára alakították át. Sajnos nem olyan gyorsan, ahogy szeretted volna. A lényeg megmaradt számodra: a szó, a szellem szólhat ugyan papiruszról, papírról, képről, mágneses anyagról, az üzenet ugyanaz marad; csak hogy egy számítógéptől a hálózatokon át még messzebbre zenghet.

Magad körül olyan szellemet árasztottál, amely emberi közvetlenséggel, vidámsággal párosította az elemző és kritikai magatartást. De kerülte a patetikus formalitásokat. Szívesen jöttünk hozzád. Emlékszem esti beszélgetésekre, ilyenkor kis udvarodon gyűltünk össze barátok, pályatársak és vitázók. Az elhaló tűz paraszából szálló szikrák összeolvadtak a kelő csillagok fényével; a beszélgetésekben gyakran idéztél Prohászka Ottokárt. Aki szintén pap volt és tudós. Mert mindig voltak elhivatottak. Voltak elődeid, és lesznek követőid. Ameddig a hit, tudás és az európai hagyatékú szellem hármassága adja az emberi élet értelmét.

Monsignore, viszontlátásra!

Horváth Tibor

Fontos emberek lexikona – Ki kicsoda 2000 pótkötet

Az előző alapkiadvány, a *Ki kicsoda 2000* megjelenése óta alig telt el egy esztendő: a 2000. év decemberének közepére, a karácsonyi bevásárlások évadjára időzítve máris megjelent kiegészítő és egyben pótkötete. A külső borítón és a belső címlapon jelzett sorrendtől eltérően első helyen a *Ki kicsoda 2000 pótkötet* található, utána a *Ki kicsoda 2000 kötetben szerepelt személyek listája* (erről csak a pótkötet rész előszavában olvashatunk egy mondatot Hermann Pétertől, e rész szerkesztőjétől, aki az alapkötet címlapján még főszerkesztőként szerepel), végül pedig a *Fontos emberek lexikona* található Apáti Miklós felelős szerkesztő összeállításában, aki egyben a cikkek szövegét is írta.

Az ismertetést kezdjük a tartalmilag legkevésbé problematikus középső résszel, a *személynévlistával*, amely az összerjedelemnek csaknem felét (200 old.) foglalja el, s számítógépes adatbázisból történt kiíratással tartalmazza az alapkiadvány 19 473 személynevét és változatait, utalóival együtt. A kitüntetett névnél közli a foglalkozás(oka)t és a születési évet akkor, ha ez az eredeti cikkben is jelezve volt. A név utáni csillag jellel és az ELHUNYT szóval jelzi az alapkötet lezárása óta tudomásukra jutott elhalálozásokat. Kissé zavaró, hogy a szó után a születési évet közli, mint az élőknél, holott a halálozási (vagy mindkettő) kellett volna. Logikai és módszertani/kereséstechnikai szempontból szerencsésebb lett volna ezt a névlistát a kötet elejére helyezni, mivel időrendben ennek folytatása a pótkötet rész. Egy másik megoldási lehetőség: az alapkiadvány és a Pótlás közös mutatója, legalább kötetszámra való hivatkozással. Így még világosabb és áttekinthetőbb lett volna az alap- és pótkötetek viszonya, válogatásuk következetessége és egységes szempontrendszere, amire Hermann Péter előszava hivatkozik. Különbözik egy betűrendes lexikonhoz felesleges egy betűrendes névlista. Az elhalálozás tényét pedig külön jegyzékben is meg lehetett volna adni (konkrét adatokkal!) az alapkiadványhoz hasonlóan. A halálozási adatok teljességre törekvő egységes és pontos nyilvántartásával azonban nyomtatványként nem tud megbirkózni ez a munka. Megvalósítása folyamatosan csak a számítógépes adatbázisban, visszatekintően pedig az esetenkénti CD-kiadásokban lehetséges. Ám a teljesség elérése csak az elhunytak hozzátartozóinak bejelentésével, a gyászjelentések és a sajtóban közölt nekrológok figyelmével lenne elérhető. Kérdés azonban, hogy elvárható és elvégezhető feladat lehet-e ez egy egyetemes kortárslexikon szerkesztőségétől. Itt kaphatnának szerepet az említett dokumentumokat gyűjtő könyvtárak és sajtóadatbankok szolgáltatásai.

A *Ki kicsoda 2000 pótkötet* c. 671 hazai és külföldi személyt magában foglaló részt *Hermann Péter*, az alapkiadvány főszerkesztője állította össze. Sőt, előszava szerint az életrajzok szövegét is ő fogalmazta meg, amelyek ezért az alapkiadványhoz hasonlóan egzakta, szerkezeti és formai szempontból egységesek, gondosan

tipografizáltak és korrigáltak. A beválogatott életrajzi anyag is sokrétű és igényes, viszonylag kevés hiányos életrajzú politikussal, diplomatával és köztisztviselővel. „A pótkötet anyagának megírását 2000. november 11-én zártuk, a később beérkezett korrektúrákat, változtatásokat az a CD-ROM tartalmazza, amelyen a három kötet szócikkei egységesen szerepelnek, és amelyen november végéig dolgoztunk” – írja Hermann Péter, aki ezúttal szerkesztőként szignálja előszavát.

A *Fontos emberek lexikona* c. harmadik s egyben utolsó rész felelős szerkesztője, *Apáti Miklós* a kötet élén elhelyezett második előszavában „új kiadvány”-nak nevezi ezt az 1241 életrajzot tartalmazó kiegészítő kötetrészt, amit állítása szerint „a Ki kicsoda szerkesztősége indított el”. Az új lexikon indítékairól, tartalmáról a következőket írja: „Nagy igény volt ... arra, hogy közöljük olyan személyek adatait, akik országos szinten, kisebb vagy nagyobb közösségben figyelemre számíthatnak, akikkel emberek százai kerülnek kapcsolatba. Szükségesnek tartottuk, hogy életrajzuk révén ismertté váljanak közérdeklődésre számot tartó foglalkozások kiváló művelői: középiskolák, főiskolák, egyetemek tanárai, fontos köztisztviselők, orvosok, gyógyszerészek, mérnökök, jogászok, állatorvosok, üzletemberek, pénzügyi és adószakértők, könyvvizsgálók, jogászok [ismét!], vendéglátók, művészek, művelődési házak vezetői, kereskedők, újságírók, nyomdászok stb. A Fontos emberek lexikonában közöljük a sajtóban, a rádióban, a televízióban szereplő személyek életrajzi adatait is.” Mint látható, szinte minden valamirevaló foglalkozást felsorol (van olyan, amit kétszer is!), csak épp azt feleli el megjegyezni, hogy valamennyien magyarországi lakosok, bár köztük igen sok a külföldről (főleg a szomszéd országokból) áttelepült magyar.

Ezt fölfedezve értjük meg a Ki kicsoda szerkesztőségére mint elindítóra vonatkozó megjegyzést, amely nyilván nem a Ki kicsoda szerkesztőségére, hanem a sorozatot jó tíz évvel ezelőtt elindító Magyar Ki kicsoda 1990-re utal, csak az előszóból és a cikkekből megismert pongyolással, pontatlansággal. Csak azt nem értjük, hogy mi értelme van visszatérni a már egyszer meghaladott, de folytatásában „tagadva megőrzött” nemzeti életrajzi lexikonhoz? Ki tudja eldönteni ezek után, hogy melyik hazai magyar kerüljön az egyetemes Ki kicsodába, s melyik a „színmagyar” Fontos emberek lexikonába? S ezúttal ki döntötte el? Csupa megválaszolatlan és racionálisan alig megválaszolható kérdés! Intuitíve arra kell gondolnunk, hogy nyilván maga a kiadó döntött így, s a nagyobb bevétel reményében indította el (újra!) ezt a szintiszta magyar lexikont. Szerintem azonban a hazai és részben a külföldi (szomszédos országokbeli és nyugati magyar) piac nem bír „eltartani” két ilyen volumenű egyetemes és ebből kiszakított vagy még mélyebbre ásó nemzeti kortárslexikont. Különösen ha ez utóbbi módszer-tanilag is mélyrepülésben van (kevésbé teljes és pontos ténybeli és bibliográfiai adatszolgáltatás, a rövidítések hiányos feloldása, a tipografizálási és sajtóhibák sokasága). Ilyen átgondolatlan tartalmú, az alapkiadvánnyal össze nem hangolt lexikont nem lett volna szabad nyitni még a pótkötetben sem. Még kevésbé attól függetlenül!

(Fontos emberek lexikona – Ki kicsoda 2000 pótkötet. Szerk. Hermann Péter, Apáti Miklós. Bp. 2001, Greger–Biográf Kiadó. 426 p. Á.: 4500,- Ft+CD-ROM Á.: 5000,- Ft.)

A Kiskunfélegyházi Városi Könyvtár Emlékkönyve

A könyvtártörténet-írás, a kezdeteknek, az intézménylétesítési törekvéseknek, a szakma múltjának feltárása nem csak a régvolt események felidézésére jó: a visszatekintés során integrálódott ismeret jövőt alapozó, formáló erőforrás is egyben. Távlatokat célzó gondolkodásra serkent, tudatosítja a folyamat, a továbblépés lehetőségét, fokozhatja az elképzelések megvalósításának lendületét. Hitelesen tudni, ami volt, nélkülözhetetlen kiindulási pontot jelent. A könyvtártörténetből kiolvasható helyzetkép fogódzót ad az elkövetkezendő évek fejlesztési programjához, a változó világ szükséglete szerinti megújuláshoz – és ez több nemzedékre szóló prolongált feladatot jelent. Jótékony hatásának variánsait a fenti kiragadott példákon túl még sorolni lehetne.

Ennek ellenére úgy tűnik, a szakmának nem a legkedveltebb műfaja a könyvtártörténet megörökítése. Legalábbis ami a kötetbe szerkesztett, megjelent, szélesebb körben publikussá vált historikus műveket illeti (a diplomamunkákat, szakdolgozatokat regisztrálási hiányosságok miatt nem említhetjük). Pedig hát a javaslattevő késztetések figyelmeztetnek ennek fontosságára, hogy csak egyet említsünk, *Bényei Miklós* külön kis kötetben foglalta össze a tárgykörrel kapcsolatos tudnivalókat. (*A könyvtártörténet-írás problémái. Módszertani tanácsadó*, 1987). Vannak persze korábbi eredmények, jeles munkák, nagyobb lélegzetű igényes áttekintések (pl. *Csapodi–Tóth–Vértesy: Magyar könyvtártörténet*, de legutóbb is *A könyv- és könyvtárkultúra ezer éve Baranyában*), mégis egy-egy régió, megye, város ilyen jellegű vállalkozásáról csak ritkán lehet hallani, nagy néha lehet szólni. Éppen ezért örülni kell, ha a könyvtártörténeti kutatás eredményeképp olyan újabb munkák születnek, melyek képesek megjeleníteni az intézmény múltját, s a szakmatörténet bemutatásán túl, a korhangulat megidézésével ablakot nyitnak a tágabb társadalmi horizontra.

Nemrégiben a kiskunfélegyházi Petőfi Sándor Városi Könyvtár a fél évszázados jubileuma alkalmából adott közre egy figyelemreméltó emlékkötetet. Ötven év történetét rekonstruálni nem kis feladatot jelent. A szerkesztők (*Urbán Miklósné, Kállainé Vereb Mária, Ortutai Jánosné, Némethné Kapus Krisztina, Rusz Gabriella*), akik a könyvtár aktív munkatársai, ennek elérését egy sokszerzős, műfaját tekintve sokarcú (beszámolók, cikkek, tanulmányok, dokumentumok, levelek, interjúk, versek, névjegyek, adattárak), egyszóval nagy számú publikációt tartalmazó gyűjteményes kötet összeállításával látták megvalósíthatónak. És valóban, a témakört többféle megközelítésben tárgyaló, informatív, színes és olvasmányos múltidéző munkát kaphattunk kézhez.

A polgármester ajánlása s a rövid bevezető után az első *A Hattyúház története* c. településtörténeti adatokban gazdag, irodalmi hivatkozásokkal, jegyzetekkel felvértezett, körültekintő alaposágú dolgozat mintegy intonációként a hely szellemét idézi. Az

építészeti és irodalomtörténeti szempontból egyaránt értékes műemlék sorsának bemutatása ugyanis rávilágít az örökség, valamint a hagyományok ápolását vállaló könyvtár közelebbi kapcsolatára, felfedi a Petőfi-család Félégyházához s e házhoz való kötődését. S miután ez a klasszikus stílusú remek épület adott otthont az intézmény elődjének – mely mint népkönyvtár 1952-ben kezdte meg itt a működését, s mind a mai napig a munkatársak műhelye, a településnek pedig immár dolgozószobája –, a név kötelez. Méltóvá válni a névadó szellemi örökségéhez nagyfokú hivatástudatot tételez fel, elkötelezettséget követel, hosszú távú következetes feladatvégzést jelent. A mondanivaló egészét a jó szándékú törekvés, a tenniakarás készsége hatja át, egyfajta egészséges lokálpatrióta szemléletet tükröz – és ez talán a könyv egyik fő erénye. A tulajdonképpeni szakmatörténet időrendet tartva a *Kezdetek* c. rövidebb lélegzetű dolgozattal indul, amely a korabeli sajtó híradásaival kiegészülve az első harminc év eseményeit rögzíti. Ezt egy nagyobb lapszámú fejezet, a *Könyvtár–Olvasók–Szolgáltatás* követi, benne jó néhány írás tudósít az olvasómozgalmakról, könyvnapokról, listát találunk az ünnepi könyvhetek író–költő vendégeiről, meggyőző sorokat az olvasóterem hasznáról, a tájékoztatószolgálat fontosságáról stb. Újabb témakört jelöl a *Különgyűjtemények*, e fejezetcím alatt elsősorban a helyismereti gyűjteményben, a zenei részlegben valamint a gyermekkönyvtárban folyó tevékenységről értesülhetünk. S nem véletlenül, külön cikkben itt esik szó Félégyháza jeles szülőteréről, arról a *Móra Ferenc*ről, aki nemcsak mint író, de mint a Somogyi Könyvtár egykori igazgatója is, munkássága alapján máig példakép, akinek könyvtárpolitikai elgondolásait a jelenben is követésre méltónak tartják.

A kötetben önálló témaként szerepel a *módszertani munka*. A terjedelmesebb beszámoló szerzője ismerteti a hálózati ellátás elvét és gyakorlatát, nyomon kíséri a községi könyvtárak személyi, tárgyi, működési feltételeinek változásait az 1991. évi XX. törvény hatályba lépésétől a hálózati alközponti szerepkör megszűnéséig. Ugyancsak külön fejezetet kapott a *kiadványozás*. A városi könyvtár gondozásában az 1965–1997 közötti időszakban jó néhány szórólap, füzet, de nemegyszer értékálló, igényes, nagyobb terjedelmű kiadvány is napvilágot látott (elsősorban ajánló katalógusok, bibliográfiák, folyóirat-ismertetők stb.). A profilba tartozók megjelenési idejét, műfaját szemlélve nem nehéz felfedezni a szinkronitást: némi fáziskészséssel, de követik a kiadványfélésegek országos szakmai trendjét, ami éppen nem negatívum, sőt a vidéki műhely érzékeny reagálóképességét jelzi.

A záró évtized könyvtáriügyének változásait mutatják be, szakmai problémáit vizsgálják a *Jelen–Jövő* cím alá sorolt írások. Mint köztudott, a '90-es évek eleje cezúrárt jelöl a közművelődési könyvtárak életében is: az információs társadalom támasztotta követelmények szemléleti és technikai megújulásra, újabb munkahelyi erőpróbákra készítették, kötelezték az intézményeket. A folyamat generális kérdései – a városi könyvtár helye és szerepe; a változások menedzselése; összefogás a könyvtárakért; technikai fejlesztés; kapcsolatok stb. – egyfajta századvégi számadásnak nevezhető írásfüzérben fogalmazódtak meg. Ami a jövőképet illeti, érdemes a városi képviselők által elfogadott területfejlesztési koncepció néhány passzusát idézni: „Szükség van egy, a térséget magas színvonalon kiszolgáló, a kor követelményeit kielégítő könyvtárra. A korszerű könyvtárak egyben információs központok is, így a hagyományos írott dokumentumok mellett elektronikus formában is gyűjtik és szolgáltatják az információkat. Az elérni kívánt cél a kistérség minden könyvtárának fejlesztése oly módon, hogy elektronikai úton is tud-

janak egymással kommunikálni. Megteremtve az alapokat a jövő évezred oktatással és közművelődéssel szemben támasztott követelményeinek kielégítéséhez.”

Az utolsó fejezet a *visszaemlékezések* gyűjteménye. Az indulásra, a kezdetekre a régvolt idők tanúi – nyugdíjas könyvtárigazgatók, könyvtárostanárok, könyvtárosok – pillantanak vissza, szólnak a tisztelet hangján, némi nosztalgiával, elérzékenyülten. A múlt megidézését, a személyes élmények interpretálását, az olykor lírai hangoltságú felvillanó életképeket, emlékmorzskákat a könyvtárhoz, a könyvtárosi léthez mint életformához tartozás felelősségérzete hatja át. Mindezt időrendbe szedett eseménytörténet, a *krónika* (1940–1998) egészíti ki, s a dolgozók függelékben közölt névsora avatja teljessé.

* * *

Egy ilyen kötetnek többféle olvasata lehet. E sorok frója bevallja, hogy elsősorban nem a könyvtártörténet-írás – egyébként joggal számon kérhető – egzakt szakmai szabálymintáit kereste a közel két és félszáz oldalon rögzített szövegben. Sokkal inkább a vidéki kis létszámú intézmény szellemi erőpróbáinak pozitív vonásaira figyelt. Mindarra, ami a könyvtárfejlesztés terén és a műhelymunkában a helyzetében determinált intézmény lehetőségeihez mérten mégis komoly eredmény, ami a lakosság igénye szerint igazán fontos, aminek az adott lokális környezetben nő meg a tulajdonképpeni közvetítő, tájékoztató értéke. Ezzel együtt engedtessek meg néhány észrevételt. Az effajta sokszerzős műnél, ahol az intézménytörténet szerceágázó szakmai ága-boga két-három flekkes szegmentumokban is testet ölt, tettenérhető bizonyos elaprózottság. És bár a beszámolók, tanulmányok stb. külön-külön korrekt írások, ennek a kötetszerkesztési módnak ab ovo megvan az ismétlődésekből következő törvényszerű információs hordaléka – az egyes témák kifejtéséhez elengedhetetlen támpontok (évszámok, adatok stb.) újbóli felbukkanása óhatatlanul sokszorozódáshoz vezet. Mindez nem kirívó, az olvasó számára akár még a mélyebb bevésés lehetőségét is kínálja, de talán jobban meg lehetett volna fűsülni a szöveget.

Emlékkönyv: több könyvtáros nemzedék vallomása, hitvallása szakmaszerepéről, elkötelezettségéről, a vállalt feladatvégzés értelméről. A kötetet lapozva ez az üzenet tudatosodik bennünk. Ez válik hangsúlyossá, meggyőzővé, s feledtetni tudja a kisebb szerkesztésheli zökkenőket, az itt-ott megjelenő stiláris érdekességet, a „megszépítő messzeség” olykor érzékelhető felhangjait. Üdvözölni kell tehát, hogy ez az emlékkönyv megszületett. Dicsérendő szándék az alkotói gárda munkája. A polgármester ajánlásának indító mondatai jutnak ismét az eszünkbe: „Nem kérdés, hogy van-e szükség könyvtárakra. A könyvtár alapintézmény, amely fontos szerepet tölt be az emberek mindennapi életében. Szolgálja a nevelést, hozzájuttatja az olvasót az új ismeretekhez, információkhoz...” – Meg az, hogy jó, ha ennek a könyvtárosi berkeken belül régtől tudott ténynek az igazsága e könyvek közvetítésével is eljut újabb fenntartókhoz, olvasókhoz, és a kívülállók szélesebb körében is visszhangra talál.

(A Petőfi Sándor Városi Könyvtár 50 éve. 1949–1999. Emlékkönyv. 2000. 335 p.)

Futaky László

Polono – Hungarica

Magyarországon a polonisztika művelése – talán a két nép közmondásos barátságá miatt is – gazdag múltat mondhat magáénak. Az Eötvös Loránd Tudományegyetemen – legújabbán már a Szláv Intézet keretein belül – 1978 óta működik Lengyel Filológiai Tanszék. Itt immár hagyománynak tekinthető, hogy a polonisztika legújabb eredményeiről három-négy évente megrendezésre kerülő nemzetközi tudományos konferenciákon adnak számot. Ezen konferenciák anyagát később kötet formájában is megjelentetik.

A jelen kötet e sorozatban már a nyolcadik, és az 1998. november 9-én és 10-én a Lengyel Filológiai Tanszék rendezésében „A magyarországi polonisztika tudományos–metodikai eredményei, a lengyel–magyar kontrasztív vizsgálatok távlatai. Mickiewicz – népek és nemzedékek költője” címmel tartott, VIII. nemzetközi tudományos konferencia anyagát ismerteti meg az olvasóval. Amint az részben a címből is sejthető, a konferenciának egyrészt a nagy lengyel költő születésének 200. évfordulója adott aktualitást, másrészt pedig az a tény, hogy a budapesti Eötvös Loránd Tudományegyetemen működő Lengyel Filológiai Tanszék éppen 1998-ban ünnepelte fennállásának 20. évfordulóját. Egy ilyen jubileum pedig visszatekintésre, számvetésre is ösztönöz... Ennek megfelelően a kötet első részében (3–39. p.) a tartalomjegyzéken kívül a fent említett tényt értékelő, a polonisztika magyarországi és nemzetközi helyzetét elemző írások, valamint a köszöntők kaptak helyet: prof. dr. hab. Banczerowski Janusz, *Az Eötvös Loránd Tudományegyetem Lengyel Filológiai Tanszéke 20 éves.* (17–22. p.); Borowski Andrzej, *Polonistyka zagraniczna wczoraj, dzis i jutro.* (A polonisztika külföldön tegnap, ma és holnap. 23–29. p.).

Sajnos az örömteli, kerek évfordulók mellett az említett kötetnek egy szomorú hírről is be kellett számolnia: nem sokkal a konferencia kezdete előtt hunyt el a hazájában és külföldön is széles körben ismert és elismert kiváló nyelvész, polonista József Bubak professzor. Az ő emlékét idézi, sokoldalú munkásságát ismerteti a barát és kolléga nevében Banczerowski Janusz professzor két nyelven is olvasható nekrológja: *Profesor Józef Bubak (1934–1999) Wspomienie Pośmiertne.* (30–34. p.) (József Bubak Professzor [1934–1999] In honorem et memoriam. 35–39. p.).

A kötet bevezetőjét három tartalmi rész, úgymint: irodalom, nyelvészet és történelem–kultúrtörténet követi. Az ezekben szereplő munkák száma összesen 43, amelyekből azonban magán a konferencián előadás formájában csak 39 hangzott el. Néhány szerzőnek ugyanis két cikke is megjelent a kötetben – innen az eltérés. Az irodalmat összesen 12, a nyelvészetet 21, a történelmet illetve a kultúrtörténetet mint összevont témakört pedig 10 tanulmány képviseli. Általánosan elmondható, hogy a tartalmi részekben szereplő tanulmányok témaválasztása igen változatos. Mivel az előadások mindgyikének részletes bemutatása meghaladná a jelen ismertetés kereteit, közülük most csupán azokat emelném ki, melyeket a legérdekesebbnek, fontosabbnak ítélek. Jóllehet egy ilyen válogatás kétségtelenül szubjektív, ugyanakkor bízom abban, hogy ennek ellenére is sikerül a szóban forgó

kötetről átfogó képet nyújtani, s iránta az olvasó érdeklődését felkelteni. Haladunk sorrendben, következzen tehát először az irodalom.

Érdekes és tanulságos információkat tartalmaz Cséby Géza cikke: *A lengyel irodalom képe – különös tekintettel Adam Mickiewiczre – három magyar középiskola diákjainak tudatában.* (41–71. p.). A szerző három magyar vidéki középiskola (Vajda János Gimnázium, Keszthely, Toldi Általános Iskola és Gimnázium, Kaposvár, Bibó István Alternatív Közgazdasági Gimnázium, Hévíz) diákjainak lengyel irodalomról szóló ismeretéről ad képet. A tanulmány, amelynek alapját a kérdőívekre kapott válaszok képezik – s amelyeket a szerző a cikk utolsó részében közöl, egyszerűsített arányokban is megadva az arányokat – kétélű és diagnosztikus értékű. Egyrészt arra a némiképp szomorú tényre világít rá, mennyire kevesen s kevésbé ismerik hazánkban a fiatalok a lengyel irodalmat, annak nagy egyéniségeit és azok világirodalmi mértékkel mérve is kiemelkedő alkotásait, de arra is felhívja a figyelmet, hogy mennyi ezen a területen még az a tennivaló, amely a polonistákra vár.

D. Molnár István *A romantika korának kezdeteiről a lengyel és a magyar irodalomban* című írása (79–84. p.) a lengyel és a magyar irodalomtörténeti korszakok periodizálása közötti különbségekre, a periodizációval kapcsolatos problémákra hívja fel a figyelmet. Csak zárójelben jegyezném meg, hogy a szerző a debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem Lengyel Tanszékének vezetője, s nemcsak hazánkban, de Lengyelországban is a lengyel és a magyar irodalom egyik legkiválóbb ismerőjeként tartják számon. A témával kapcsolatban számos írása jelent meg, amelyeknek listája megtalálható a tanulmányhoz tartozó jegyzetekben.

A kötet nyelvészeti részében is számos jó színvonalú munkát találunk. Ezek közül igen érdekesnek tartom Daniel Bína cseh nyelven írott cikkét: *Bohemismy v nejstarších polských literárních textech.* (Bohemizmusok a legrégebb lengyel irodalmi szövegekben.) (243–248. p.).

Ez az egyetlen olyan tanulmány amely a kötetben cseh nyelven jelent meg (a többi cikk vagy lengyel, vagy pedig magyar nyelven íródott). A szerző arról a nyelvi hatásról szól, amely a cseh részéről érte a lengyel nyelvet. Ismert tény, hogy a közép-európai térségben elsőként létrejött államalakulat a Cseh–Morva Fejedelemség volt. Érthető tehát, hogy a később szerveződött lengyel állam nyelvére döntően hatott a cseh nyelv. A szerző a korai lengyel nyelvemlékek (pl. Bogurodzica), az egyházi és a világi szövegek nyelvvezetésében veszi számba a cseh nyelvi elemeket. Érdeemesnek tartjuk itt még megemlíteni Udvari Istvánnak „*A legszükségesebb magyar szavak szótára lengyelek részére*” (1939) szerzőjéről, Sztripszky Hiodorról írott tanulmányát (361–378. p.). Az említett cikk a lengyel–magyar kapcsolatoknak egy igen érdekes s máig kevésbé ismert és kutatott korszakára irányítja rá a figyelmet.

A kötet történelmi–kultúrtörténeti részében a magyar nyelvű cikkek dominálnak. A témaválasztás az előző részekhez hasonlóan itt is igen nagy változatosságot mutat. Olvashatunk *A lengyel és a magyar ellenzék 1956–1990 közötti kapcsolatairól* (Csisztay Gizella, 396–401. p.); *A lengyel kérdésről a magyar sajtóban* (Lagzi István, 413–433. p.); *A szarmata temetéről* (Pogrzeb sarmacki, Petneki Áron, 434–444. p.); *A lengyel–magyar viszonyról 1490/92-ben* (Székely György, 445–453. p.). Külön kiemelném itt Kapronczay Károly magyar nyelven írott cikkét: *Mickiewicz és a Trybuna Ludów a magyar szabadságharcról* (407–412. p.), amely Mickiewicz 1848-tól tudatosan vállalt „napi politikai” szereplésének egyes elemeit, állomásait tárja az olvasó elé. Ebből idézünk: „*Mickiewicz 1849 áprilisában, az európai forra-*

dalom válságos szakaszában fordult fenntartás nélkül, őszinte lelkesedéssel a magyar szabadságharc vezetőihez, a magyar szabadságharcban látta az új világ megvalósulásának utolsó reményét, egyre növekvő aggodalommal figyelte az ősi lengyel ellenséget, a cári hatalmat, nem siet-e a bécsi udvar megsegítésére?” (409–410. p.). A szerző a tanulmány további részében is érdekes elemekkel egészíti ki a tárgyról eddig meglévő tudásunkat.

* * *

Talán különösnek tűnhet a 3K néhány olvasójának, hogy egy ilyen, szigorú értelemben egyáltalán nem a könyvtárosok figyelmére számító kötetről számoltunk be. Am többszörös megfontolás alapján szóltunk róla. Egyrészt szeretnénk volna felhívni a könyvtárosok figyelmét arra, hogy ebben és a hozzá hasonló tudományos kiadványokban, kiadványsorozatokban számos, eminenter könyvtárosokat is érdeklő tanulmány olvasható, miként – hogy csak egyetlen példát említsék – a lengyel irodalom hazai ismertségének, illetve viszonylagos ismeretlenségének adatszerű tárgyalása Cséby Géza cikkében. Másrészt úgy vélem, általában is érdemes nagyobb figyelmet fordítani a csak látszólag bennfentes, egy-egy diszciplína kutatóinak szóló kiadványokra, legfőként talán azért, mert az igazi újdonságok, az igazi „szenzációk” ezekben lelhetők fel, nem a standard kézikönyvekben, kivált pedig nem a népszerűsítő irodalom olykor nagyon is kritizálható/kritizálendő termékeiben. A most ismertetett kötet tehát szerintem nemcsak a szűkebb értelemben vett polonisták, sőt nemcsak az irodalom, a nyelvészet vagy a kultúrhistoria iránt érdeklődők számára lehet fontos és tanulságos, de könyvtárosok számára is.

Polono – Hungarica 8, Nyelvészet – Irodalom – Történelem – Kultúrtörténet. Szerk. Banczerowski Janusz. Bp. Eötvös Loránd Tudományegyetem. Szláv és Balti Filológiai Intézet, Lengyel Filológiai Tanszék, 2000.

Pátrovics Péter

A József Attila Megyei Könyvtár Évkönyve 2000

A tárgyévben, 2000-ben jelent meg a *József Attila Megyei Könyvtár* (Tatabánya) *Évkönyve*. Ez a megállapítás korántsem banális, hisz jól tudjuk, ritkaság az ilyesmi. Évkönyvvel készni, akár egy-két esztendő is, szinte-szinte már „kötelező”, még csak bocsánatos bűnnek sem számít. Ehhez képest szokásos manapság elgondolkodni azon, szükség van-e egyáltalán az ilyen műfajba tartozó kiadványokra. Okos érvek szólnak amellett, hogy bizony nincsen. Nincsen, hiszen az évkönyv gerincét, törzsét adó beszámolók, jelentések fölöttébb avulékonyak, és ugyan kit érdekel az, hogy évekkorábban milyen eredményeket ért el, milyen kiadványokat adott

közre, milyen munkatársakkal dolgozott (stb.) az adott intézmény, hiszen ez – a késés miatt – már történelem. De fölöslegessé válnak az intézmény munkáját, elsősorban azonban az intézmény publikálható eredményeket is felmutatni képes munkatársai dolgozatainak közlései is, hisz nyilvánvaló: ha valóban derekas, jó anyagokkal álltak volna elő, akkor azokat szakmai folyóiratok, egyéb kiadványok is közölték volna, ha meg tudták, ha meg kívánták várni a folyvást lemaradó évkönyvet, úgy nyilván nemcsak nem kapkodtak értük, tán elhelyezni sem tudták volna azokat a szerzők. Ezekkel az érvekkel szemben elméleti okoskodásoknak nincs, nem lehet helyük. Csak fraktum brutumoknak: időben megjelenő, rangos produkciókat hozó évkönyvek cáfolhatják csak az okoskodást. (Igaz ezek sem általában, épp csak – de ez a csak persze döntő – az adott, konkrét esetben.) És épp ez történt meg most, a József Attila Megyei Könyvtár Évkönyve esetében.

Az Évkönyv három nagyobb egységre tagolódik (*Könyvtár, könyv, olvasás; Helyismeret, helytörténet; Appendix*), ám valójában kettős osztatról van szó: az írárok, tanulmányok, beszámolók, adatsorok egyik csoportja a megyei könyvtár, illetve a megye könyvtárainak működéséről szól, a másik csoportba pedig azok az írárok sorolhatók, amelyek a könyvtár, illetve szellemi vonzásköre tudományos, kutatói eredményeiről adnak számot.

Az első csoport messze legfontosabb írása *Takács Anna* és *Monostori Imre* tanulmánya, *A József Attila Megyei Könyvtár elmúlt évtizede*. Ez a terjedelemre is tekintélyes beszámoló miben sem hasonlít az évkönyvekben szokásos „hivatali” jelentésekhez. Persze megtalálhatók az összes adatok benne, a könyvtár bevételeitől a humán erőforrások számbavételéig, a beszerzett könyvek áraitól a beiratkozott olvasók számának alakulásáig, a látogatottság és kölcsönzés adataiig, a kölcsönzési idő alatt megválaszolt olvasói kérdések tipológiájáig és számszerűségeiig, a regionális tevékenység bemutatásától a számítógépesítéssel kapcsolatos információkig (stb.), ám ezek az egyébként önmagukban is igen érdekes (a szakember számára érdekes) adatok és adatsorok, statisztikák és tabellák, mutatók és átszámítások (stb.) igen igényes és perspektivikus keretbe illeszkednek. Elsősorban azért, mert minden egyes adatfélétség esetében évtizedes idősróról vallanak, a mai (1999-es) tényszámok és mutatók tehát nem önmagukban állnak, hanem egy fejlődési sor utolsó tagjaiként, épp ezáltal már értelmezve is. De azért is, mert a szerzők tudták, hogy milyen szellemi összefüggésekbe illeszkék adataikat. Nemcsak íve és sodrása van így a tanulmánynak, de az egyúttalegy könyvtárpolitikai koncepció hordozója is, azokkal a problémákkal viaskodik, amelyekkel az egész mai magyar könyvtárügy, de nemcsak viaskodik velük, megoldási javaslatok sokaságával is szolgál (csak példaképpen: a rendszerváltás óta bekövetkezett könyvtárügyi változások mibenlétének és lényegének megragadása, a „talponmaradás” titkainak boncolása, gazdálkodás és szellemi munka összefüggéseinek elemzése, a kihívásokra adott stratégiai válaszok görcső alá vétele stb.).

Ez a nagy ívű és tanulságok sokaságától terhes írás persze nem tette feleslegessé sem azt, hogy az Appendixben helyet kapjon Komárom-Esztergom megye könyvtárainak név- és címjegyzéke, a megye könyvtáraitra vonatkozó újság- és folyóiratcikkek repertórium, valamint a megye könyvtárainak kiadványait lajstromozó bibliográfia, sem azt, hogy külön tanulmány szóljon a megyei könyvtár helyismereti munkájáról (*Horváth Géza* írása). Ez utóbbinak az is jelentőséget kölcsönöz, hogy mintegy átvezetőül szolgál az Évkönyv írásai második csoportjához. Mert ezek a szakmai és tudományos publikációk döntően helyismereti, helytörténeti jellegűek.

Kitűnő írás csaknem valamennyi. Olyan gyöngyszemekkel, mint *Fülöp Éva* egészen kiemelkedő tudományos színvonalú tanulmánya és gondos forrásközlése („*Gazdászati ügyek a magyarországi bencés kongregáció 1912. évi káptalanján* – előzményét a könyvtár előző évkönyvében olvashattuk), *László János* roppant adatgazdag és jegyzetek terhéltől szinte roskadozó írása (*A régészet múltja és eredményei Tatabányán*), el egészen *Haraszi Mihálynak* szenzációs esszéjéig, a *Művelődéstörténeti hatások a tatai angolkert kialakításának időszakában* című tanulmányáig. Mi most mégsem ezeknek a valóban nagybecsű dolgozatoknak szentelnék alaposabb figyelmet, hanem *Gálné Flórián Márta* *A társbérletől az új könyvtár-épületig* című opuszának. A szerző, természetesen primér forrásokra támaszkodva, azokat először összegyűjtve és kiértékelve, a modern forráskritika elveit és eszközeit lege artis kezelve mutatja be az esztergomi könyvtár kialakulásának, 1967-es új épületéig való eljutásának folyamatát, valamint e folyamat „vezérlőjét”, *Martsa Alajost*, aki a kezdettől (1951) 1973-ig volt a városi könyvtár igazgatója, egyúttal a magyar könyvtárügy nem is egy, hanem legalább két nagy korszakának meghatározó személyisége (amellett persze világszintű fotóművész is, de ez más lapra tartozik). *Gálné Flórián Márta* könyvtártörténetet és könyvtárépítés-történetet ír, úgy, ahogy azt leginkább érdemes: nem „koncepciói” vannak, nem azt mutatja be, hogy az általános trendeknek miként felel meg az esztergomi helyzet, hogy miképp illeszkedett a könyvtáralapítás, annak felfutása, költözései, (új) épület iránt való ácsingózása, a vele kapcsolatos bonyodalmak és hercehurcák az országos vonulatokba, hanem elemi tényeket sorjáztat, kinevezési iratokat idéz, tanácsi, pártbizottsági iratok sokaságára támaszkodik, előadja, hogy miként hasznosíthatta *Martsa* az illegális mozgalomban szerzett ismeretségeit (pl. *Orbán László* pártközponti osztályvezetővel, később művelődési miniszterrel való kapcsolatát) könyvtári vonalon, az új könyvtárépület „megkaphatása” érdekében. Valóságos regény (néha már-már krimi a tanulmány, de minden sora dokumentálhatóan és dokumentáltan igaz, és épp ezért másfél évtized hazai életének, történelmének, kultúr- és könyvtárhistóriájának mikrotörténelmi rajza. Az Évkönyv mellett szóló egyik legfőbb érv ez a tanulmány, egyúttal azonban sajnálja is az ember, hogy nem jut, nem juthat el mindazokhoz, akiknek nemcsak érdekes és tanulságos olvasmány lehetne, de ragyogó minta is arra, miként kell, miként lehet igazán jó könyvtártörténetet írni.

Jótékony ellentétben a könyvtári évkönyvek túlnyomó többségével, ez az Évkönyv korántsem csupán a megyei könyvtár vagy a megye könyvtárosai írásait hozza. Református lelkészek, nyugalmazott tanárok, országosan ismert tudósok és szakemberek (régészek, irodalomtörténészek, muzeológusok, történészek, néprajzkutatók stb.) is szerepelnek a szerzők közt. Persze kétélű dolog az ilyesmi. A kötetet lapozgató arra is alíthat, hogy nem volt elég belső erő, a főszerkesztő könyvtári igazgatónak pedig módja is, lehetősége is van arra, hogy kölcsönveté tollakkal ékesítse kiadványát. Azt hisszük azonban, nem erről van szó. Sokkal inkább arról, amit talán másoknak is érdemes lenne ellesniük a tatabányai könyvtártól. Jelesül arról, hogy – minden jel szerint – kialakult és stabilizálódott a könyvtár mellett egy bizonyos elitszellemisségű „holdudvar”, a könyvtárnak nem formális „pártolói, baráti, tanácsadó” köre, olyanoké, akik szívesen adják profilba vágó és ráadásul a könyvtár iránti szabad elkötelezettségüket is megnyilvánító írásaikat a könyvtárkiadványa számára. Nem ördögi, éppen hogy angyali circulus alakul így ki, hisz a rangos szerzők rangos írásai megemelik az évkönyvet, abban immáron rang lesz szerepelni. Gratulálunk hozzá. (VK)

**KÖNYVTÁRI
2000
KÜLÖNSZÁM
FIGYELO**

**KITÜNTETETT
KÖNYVTÁROSOK
NÉVTÁRA**

Ú J F O L Y A M

